

FORBRUKSFORSKNINGSINSTITUTTET SIFO

Barnekostnader

En systematisk vurdering av barns kostnader i referansebudsjettet for beregning av barnebidrag

Unntatt offentlighet til 30. november 2020

Silje Elisabeth Skuland, Elling Borgeraas og Nan Zou Bakkeli

OSLO METROPOLITAN UNIVERSITY
STORBYUNIVERSITETET

© Forbruksforskningsinstituttet SIFO
OsloMet – storbyuniversitetet
SIFO-Notat 1 – 2020

Forbruksforskningsinstituttet SIFO
OsloMet – storbyuniversitetet
Stensberggt. 26 – 7. etg.
Postboks 4 St. Olavs plass
0130 Oslo
www.oslomet.no/om/sifo

Forbruksforskningsinstituttet SIFO utgir:

- Rapporter – som er kvalitetssikret og godkjennes av SIFO ved direktør/forskningsledere
- Notater – som godkjennes av prosjektleder.

Det må ikke kopieres fra denne rapporten i strid med åndsverksloven. Rapporter lagt ut på Internett, er lagt ut kun for lesing på skjerm og utskrift til eget bruk. Enhver eksemplarframstilling og tilgjengeliggjøring utover dette må avtales med SIFO. Utnyttelse i strid med lov eller avtale, medfører erstatningsansvar.

Barnekostnader

En systematisk vurdering av barns kostnader i
Referansebudsjettet for beregning av barnebidrag

Prosjektnotat 2020

Silje Elisabeth Skuland

Elling Borgeraas

Nan Zou Bakkeli

Forord

Dette prosjektnotatet er skrevet på oppdrag fra Barnelovutvalget, som ble oppnevnt av Barne- og familiedepartementet 7. desember 2018 for å gjennomgå barneloven og barns rettigheter i Norge. Oppdraget vårt har vært å bidra med en faglig vurdering av bidragssystemets utforming og med utgangspunkt i barns beste for å vurdere hvordan foreldre kan sikres like rettigheter som omsorgspersoner. Undersøkelsen som dette prosjektnotatet beskriver, vurderer om prinsippene som ligger til grunn for barnebidragsordningen fortsatt er i tråd med samfunnsutviklingen, og om de ivaretar hensynet til å sikre barnet en forsvarlig forsørgelse. Vår tilnærming har vært å undersøke om det offentlige beregningsgrunnlaget for barnebidraget, som er basert SIFOs Referansebudsjett, er i samsvar med forbruksutgifter til barn og barn og unges forventninger til forbruksnivå.

SIFO takker Barnelovutvalget for oppdraget. Vi retter også en særlig takk til ungdommene og de enslige foreldrene som har deltatt i undersøkelsen. Det rettes dessuten en stor takk til foreldre, kollegaer og ungdom som har hjulpet til å rekruttere deltakere.

Silje E Skuland

Februar, 2020

Forbruksforskningsinstituttet SIFO

OsloMet – Storbyuniversitetet

Innhold

Forord.....	2
Innhold.....	3
1. Hva koster en god barndom?	5
1.1 Barnelovutvalgets mandat.....	6
1.2 Bidragssatsenes beregning i dag	6
2. Tidligere forskning på hva barndom koster.....	8
2.1 Perspektiver på barnekostnader.....	8
3. Referansebudsjettet	12
3.1 Innledning	12
3.2 Referansebudsjettets oppbygging	12
3.3 De enkelte forbruksområdene	12
3.4 Individ og husholdsspesifikke forbruksområder	14
3.5 Teoretiske og metodologiske tilnærminger	14
3.6 Stordriftseffekt.....	17
3.7 SIFOs kvantitative studie av stordriftseffekten.....	19
3.8 SIFOs kvalitative studie av stordriftseffekten	20
4. Hvordan implementeres Referansebudsjettet i bidragsordningen?.....	22
5. Metode og datagrunnlag	26
5.1 Sammenligning av forbruksundersøkelsen og Referansebudsjettet	29
5.2 Fokusgruppeintervjuer.....	30
6. Sammenligning av barn- og ungdomsforbruksbehov i barnebidraget	32
6.1 Innledning	32
6.2 Mat og drikke.....	32
6.3 Klær og sko.....	34
6.4 Personlig pleie.....	41
6.5 Fritids- og medieforbruk	43
6.6 Samlet individspesifikke forbruksutgifter.....	48
6.7 Husholdsspesifikke utgifter.....	49
7. Barns og ungdoms forbruksbehov utenfor barnebidraget.....	52
7.1 Barn og ungdoms forbruksbehov.....	52
7.2 Å spise ute	52
7.3 Feiring, bursdag og gaver	56
7.4 Utstyrskrevede fritidsaktiviteter.....	58

7.5	Feriereiser	61
7.6	Boligen	64
8.	Anbefalinger og beregninger av framtidige bidragssatser	69
8.1	Konklusjoner og anbefalinger	70
	Litteratur	73
	Vedlegg	76

1. Hva koster en god barndom?

Å besvare dette spørsmålet er ingen enkel oppgave. Ett av fem barn bor bare sammen med en av foreldrene sine. Foreldres plikt til å forsørge sine barn står sterkt i Norge, og er nedfelt i Barneloven om barnebidrag. Barnebidraget tar utgangspunkt i hva barnets forsørgelse koster. Det er dermed behov for en riktig beregning av kostnader til barns forsørgelse.

Det er dette som er bakgrunnen for denne undersøkelsen. På oppdrag fra Barnelovutvalget vil dette notatet vurdere om prinsippene som ligger til grunn for barnebidragsordningen fortsatt er i tråd med samfunnsutviklingen, og om de ivaretar hensynet til å sikre barnet en forsvarlig forsørgelse. Vår tilnærming er å undersøke om det offentlige beregningsgrunnlaget for barnebidraget, som er basert SIFOs referansebudsjett, er i samsvar med forbruksutgifter til barn og barn og unges forventninger til forbruksnivå.

Formål med dette notatet er å gi en systematisk vurdering av hvor egnet SIFOs referansebudsjett er til å gi et godt bilde av hva barn i ulike aldersgrupper koster og å vurdere og eventuelt foreslå alternative måter å beregne barnekostnader på. Å beregne hva barn koster avhenger av om man legger barns forbruksbehov, utgifter til barn, kjøpekraften eller velferdsnivået til barnefamilier til grunn for regnskapet. Vårt utgangspunkt er det sammen som i Barneloven. Det er *barnets behov* som er temaet for undersøkelsen. Nærmere bestemt vil vi sammenligne barns behov slik det beregnes i Referansebudsjettet med forbruksutgifter foreldre har til barn

En god barndom krever et visst forbruksnivå (Brusdal og Frønes, 2008). For å gi en robust faglig begrunnelse har denne undersøkelsen hatt som hensikt å beskrive og diskutere barns/ungdoms/aleneforeldres egne vurdering av hva som er et akseptabelt forbruk for barn.

Notatet består av følgende deler: Kapittel 1 gir en oversikt over de sjablongmessige beregningene av barnebidraget. I kapittel 2 går vi gjennom sentral litteratur og empirisk forskning om beregning av barnekostnader og ulike teoretiske og empiriske tilnærminger knyttet til tematikken. Kapittel 3 gir en detaljert beskrivelse av Referansebudsjettet, dets formål, oppbygging og metodologi. I kapittel 4 gir vi en systematisk gjennomgang og vurdering av hvordan Referansebudsjettet er implementert i dagens beregning av barnebidrag. Den metodiske tilnærmingen i undersøkelsen beskrives i kapittel 5. I kapittel 6 sammenlignes Referansebudsjettets beregninger og Forbruksundersøkelsen tall over utgifter brukt til utgiftspostene mat og drikke, klær og skotøy, personlig pleie og fritid og medier. Kapittel 7 gir en oversikt over synspunkter enslige forsørgere og ungdom i alderen 12-15 år har til utgifter som ikke dekkes av Referansebudsjettet, og som dermed ikke beregnes inn det offentlige barnebidraget. Kapittel 8 oppsummerer vi

funnene i undersøkelsen og drøfter faglig begrunnet anbefaling om beregning og implementering av de framtidige bidragssatsene.

1.1 Barnelovutvalgets mandat

Barnelovutvalget ble oppnevnt 7. desember 2018 og startet arbeidet 1. mars 2019. Utvalget skal gjennomgå barneloven og barns rettigheter, i lys av blant annet menneskerettighetene. Utvalget skal legge fram forslag til en ny og moderne barnelov 1. september 2020, innen 18 måneder fra oppstart.

Mandatet til Barnelovutvalget var å vurdere bidragssystemets utforming og med utgangspunkt i barns beste og «vurdere hvordan foreldre kan sikres like rettigheter som omsorgspersoner. Videre heter det at:

«Bidragsreformen av 2003 ble evaluert i St.meld. nr. 19 (2006-2007) Evaluering av nytt regelverk for barnebidrag. Utvalget skal vurdere om prinsippene som ligger til grunn for barnebidragsordningen fortsatt er i tråd med samfunnsutviklingen, og ivaretar hensynet til å sikre barnet en forsvarlig forsørgelse. Videre skal utvalget vurdere om hensynet til likestilt foreldreskap med hensyn til forsørger- og omsorgsansvaret er tilstrekkelig ivaretatt. Et viktig mål med bidragsreformen var å ivareta foreldre med svak økonomi. Utvalget skal vurdere om barnebidrags- og forskotteringsordningen samlet sett oppfyller dette målet. Utvalget skal også vurdere om kostnadsnivået som ligger til grunn for beregningen av barnebidragets størrelse gir et godt bilde av hva barn i ulike aldersklasser koster.»

For å kunne gjøre gode vurderinger er det behov for oppdatert kunnskap om hva forsørgelse av barn i ulike aldersgrupper koster. Satsene og sjablongene som benyttes ved fastsettelse av barnebidrag, er beregnet med utgangspunkt i statistikk fra bl.a. SIFO. Med dette som utgangspunkt ønsker utvalget derfor at SIFO gjennomfører kartlegging av hva barn koster i ulike aldersgrupper.

I dagens beregning av barnebidrag brukes en sjablong som er utarbeidet på grunnlag av SIFOs referansebudsjett for forbruksutgifter. Det sentrale spørsmålet som denne undersøkelsen diskuterer, er om Referansebudsjettet er godt egnet til å beregne barnekostnader i barnebidragsordningen. Dette gjelder både spørsmål knyttet til underholdningsbidraget og samværsfradraget. For å besvare spørsmålet skisserer denne rapporten andre tilnærminger til beregning av kostnader ved å ha barn, og vurderer andre forventninger til forbruk som ikke ligger i Referansebudsjettet.

1.2 Bidragssatsenes beregning i dag

Første oktober 2003 trådte bidragsreformen i kraft og erstattet den tidligere prosentmodellen med en kostnadsmodell for beregning av barnebidraget. Hensikten var at det offentlig skulle fastsette barnebidrag med utgangspunkt i hva barnets forsørgelse koster og SIFOs referansebudsjett ble lagt til grunn for beregningen. Reglene for utforming av barnebidrag er regulert i Lov om barn og foreldre (barneloven). Nav utdyper bidragsbestemmelsene i barneloven på følgende måte:

«Målet med bidragsregelverket er å dele forsørgingsutgiftene mellom foreldrene så rettferdig som mulig etter deres økonomiske evne, med vekt på barnets behov for underhold. Bidraget prøves mot den bidragspliktiges bidragsevne og blir deretter redusert for utgifter underavtalt/fastsett med barnet. Dette vil også understreke at den bidragspliktige fortsatt er omsorgsperson for barnet. En bidragsfastsettelse som tar utgangspunkt i hva forsørgingen koster, vil dessuten understreke formålet med bidragsplikten på en bedre måte.»

Slik vi oppfatter intensjonen i utformingen av barnebidrag er det overordnede målet å sørge for at barnets behov for underhold blir ivaretatt, selv om foreldrene ikke bor sammen. Det koster å forsørge et barn og begge foreldrene har en plikt til å bidra. I tillegg er det et prinsipp at foreldrene skal bidra etter økonomisk evne. Den som tjener mest, skal bidra med mer enn den som har en lavere inntekt. Fordelingen av kostnadene er dels bestemt av foreldrenes inntekt, dels av samværbrøken.

Det overordnede prinsippet i fastsetting av barnebidraget er barnets behov og at begge foreldrene skal bidra økonomisk til å tilfredsstille disse behovene. Utfordringen i denne sammenhengen er følgelig å få en mer presis forståelse av hva formuleringen «barnets behov for forsørging» betyr i praksis. Og, siden barnets behov skal defineres i penger, å kunne svare så presist som mulig på spørsmålet om hvor mye det koster å tilfredsstille forsørgingsbehovene til barn i ulike aldersgrupper.

Det offentlige bestemmer barnebidragets ved å ta hensyn til størrelsen på inntekten til foreldrene og omfanget av samværet mellom barn og bidragspliktige. I denne rapporten tar vi ikke stilling til hvordan ordninger praktiseres. Ettersom barnebidraget er avhengig av foreldrenes inntekt, har det dermed ingen intensjoner om utjevning av inntektsforskjeller mellom barn i Norge. Derimot vurderer vi om størrelsen på bidraget og samværsfradraget er i overensstemmelse med kravet om forsørging som tilfredsstiller barns behov i ulike aldre.

Ifølge Nav (2019) er det ca. 65 000 bidragsmottakere og ca. 60 000 bidragspliktige som brukte Navs tjenester til formidling av barnebidrag per september 2019. Ettersom Nav har kun statistikk over de som velger å få bistand av det offentlige til å fastsette og/eller formidle barnebidraget er tallene for private bidragsavtaler usikre. Det fins heller ingen statistikk over hvor mange som benytter seg av bidragskalkulatoren på Nav sin hjemmeside for å lage private barnebidragsavtaler.

Blant de som har bidrag fastsett av Nav mottar 28,5 prosent av barna kun barnebidrag, mens de resterende 71,5 prosentene i tillegg har innvilget forskudd. I Norge bor totalt 260 000 barn bare sammen med en av foreldrene sine, enten mor eller far er enslige eller bor sammen med ny partner (Statistisk sentralbyrå, 2019g). Om lag 90 000 barn mottok bidrag og/eller bidragsforskudd gjennom Nav i 2019 (Nav, 2019).

2. Tidligere forskning på hva barndom koster

Til tross for omfattende deltagelse i markedsøkonomien, har forskningen knapt viet oppmerksomhet til barn og unges forbruk sammenlignet med voksnes forbruk. Det finnes ingen systematisk oversikt over økonomiske forskjeller mellom barn og ungdom utover relative forskjeller i husholdningsinntekt målt av Statistisk sentralbyrå. Få studier har undersøkt fordelingen av inntekt innad i familien (Fløtten, 2019). I dette kapittelet vil vi drøfte ulike perspektiver på barnekostnader i økonomiske og i samfunnsvitenskapen.

2.1 Perspektiver på barnekostnader

I en klassisk oversikt og drøfting av den økonomiske litteraturen om barnekostnader, løfter Browning (1992) frem fire sentrale hovedspørsmål og som det er viktig å behandle hver for seg:

- 1) Utgiftsspørsmålet: hvor mye penger bruker foreldrene på sine barn?
- 2) Behovsspørsmålet: hvor stor inntekt trenger et hushold med barn sammenliknet med et hushold uten barn?
- 3) Det positive spørsmålet: hvordan påvirker barn forbruksmønsteret i husholdet?
- 4) Velferdsspørsmålet: hvor høy inntekt trenger en familie med barn for å befinne seg på det samme velferdsnivået som en familie uten barn? (fattigdom – ulikhetsmål – for å sammenlikne hushold med ulik inntekt og ulik sammensetting

I arbeidet med problematikken knyttet til barnebidrag er det behovsproblematikken som er det sentrale her. Det betyr ikke at de øvrige spørsmålene som stilles her er irrelevante i forhold til bidragstematikken. Både spørsmålet om hvor mye penger foreldrene bruker på sine barn og hvordan barn påvirker forbruksmønsteret i husholdet er på mange måter avgjørende for å kunne gi et tilfredsstillende svar på problematikken om kostnader ved å tilfredsstille barns forbruksbehov.

Velferd er selvsagt også et avgjørende spørsmål knyttet til barnekostnader, men er mindre relevant i studier av barns behov og kostnader med å tilfredsstille disse. Velferdsspørsmålet er helt sentral i utviklingen av ulikhetsmål og i arbeidet med å sammenlikne velferdsnivået til hushold med ulik inntekt og sammensetting. Bestrebelsene på å utvikle ekvivalent skalaer er et godt eksempel på en slik tilnærming, dvs. spørsmålet om hvordan man best vektet de ulike husholdsmedlemmenes andel av husholdets inntekt.

Det nærliggende eksemplet her er inntektsmålet på fattigdom. EU definerer fattigdomsgrensene (eller lavinntektsgrensen) som 60 prosent av medianinntekten. Og for å identifisere hushold med ulike demografiske kjennetegn som befinner seg under denne grensen, er det nødvendig å vekte de enkelte husholdsmedlemmenes andel av husholdets inntekt. I EU sitt økonomiske fattigdomsmål har den «første» voksne vekt lik 1, mens de øvrige voksne har en vekt lik 0,5 og barn en vekt lik 0,3. Enkelt fortalt betyr det at barns forbruksbehov tilsvarer 30 prosent av den første voksne, mens de øvrige voksnes behov er 50 prosent av den «første». Den første voksne representerer husholdet egen andel av husholdsinntekten samt felles utgifter. Med utgangspunkt i disse vektene er det mulig å sammenlikne det økonomiske velferdsnivået mellom

hushold av ulik størrelse og sammensetting. I et hushold med to voksne uten barn vektet inntekten med 1.5, mens et hushold med to voksne og ett barn har en samlet vekt på 1.8. Parhushold uten barn og hushold med ett barn befinner seg på det samme velferdsnivået når de har lik husholdsinntekt etter at den samlede inntekten er delt på henholdsvis 1,7 og 2,0. Vi snakker her om relativ velferd. En gitt skala gir barn 30 prosent av husholdets inntekt, uavhengig om dette er tilstrekkelig til å dekke barnas behov eller ikke.

Følgelig innføres det inntektsgrenser, f.eks. i avgrensning av fattigdom. Problemet er imidlertid at denne grensen som oftest ikke er satt med utgangspunkt i resonneringer om kostnader ved å dekke behov, men bestemmes som oftest ved å velge et punkt på inntektsfordelingen. EUs 60 prosent av medianinntekten, eller OECDs 60 prosent av medianinntekten, som mål på fattigdom er eksempler på slike «tilfeldige» inntektsgrenser. Som ulikhetsmål er dette forholdsvis uproblematisk, men som mål på fattigdom, dvs. at inntekten er lavere enn det som er nødvendig for å tilfredsstille grunnleggende behov, er det problematisk.

I spørsmålet om barnebidragets størrelse og måten dette blir fastsatt på, er det et uttalt mål at dette skal dekke barnets behov for forsørging. Gitt denne målsettingen dreier spørsmålet seg primært om ulike måter å definere og kostnadsberegne barns forbruksbehov på, ikke om å sammenlikne husholdenes velferdsnivå. Denne tematikken er imidlertid høyst relevant når det gjelder å sammenlikne skilte foreldres velferdsnivå f.eks. før og etter skilsmissen, eller mellom oppløste og ikke oppløste ekteskap. Da er det imidlertid husholdet som er enheten i analysen. Når det gjelder det avgrensede spørsmålet om størrelsen på barnebidraget og samværsfradraget gir et rimelig godt uttrykk for kostnader ved å dekke barns forbruksbehov, er det barn som er enheten ikke primært husholdet. I den sammenhengen er velferdsperspektivet mindre relevant.

Gitt barnelovens bestemmelser om at barnebidraget skal dekke barns behov for forsørgelse, er det behovsperspektivet som er det mest sentrale, mens tematikken om hvor mange penger foreldrene bruker på sine barn og hvordan barn påvirker forbruksmønsteret i husholdet er mindre viktig.

Den største utfordringen med å utvikle en god teoretisk og metodologisk tilnærming til barns forbruksbehov er fraværet av god vitenskapelig basert kunnskap om barn, behov og forbruksutgifter. I den økonomiske og samfunnsvitenskapelige litteraturen er barn som økonomisk aktør svært ofte fraværende (se Bojer og Nelson (1999) for en kritikk av den økonomiske tradisjonen behandling av barns velferd). Det skyldes at det antas at barn spiller marginale roller på markedet (Zelizer, 2002). Dessuten har oppfatninger om at barn og unge må beskyttes mot markedøkonomien betydning. Begreper som den «kommersielle barndommen» har bidratt til oppmerksomhet rundt markedets mulige korrupperende trekk på unges liv. At noe er kommersielt betyr rent økonomiske at det omsettes på et marked. Når barndommen kommersialiseres betyr på den ene side at det meste av det barn har og gjør - barns behov – må kjøpes, og på den andre siden at barn stadig blir minnet om behov for forbruk i omverden (Brusdal og Frønes, 2008).

Selv om det i økonomiens historie var tradisjoner for å studere behov og en forestilling om å måle og sammenlikne behov, er det et perspektiv som ble fullstendig forlatt i etterkrigstiden, til fordel for idéen om subjektive preferanser (Cooter og Rappaport 1984,

Browning, 1992). Følgen av dette paradigmeskiftet er at det finnes lite moderne empirisk og teoretisk forskning om barns forbruksbehov i den økonomiske tradisjonen. Dette er også tilfelle i den mer allmenne samfunnsvitenskapelige tradisjonen. Her er også behovsperspektivet forholdsvis fraværende. Det har riktignok blitt forsket på barn og ungdoms forbruk og deltakelse i ulike aktiviteter, men det er lite og praktisk talt ingenting om f.eks. hva foreldre kjøper til barna og hvor mye penger foreldre bruker på sine barn.

Som en reaksjon på den tilfeldige måten å avgrense økonomiske levekår og kostnader knyttet til å tilfredsstille behov, er det de siste tiårene utviklet flere slike tilnærminger. Utviklingen av en forbruksbasert minimumsinntekt i England – de såkalte Minimum Income Standard (MIS) i England (se f.eks. Bradshaw et al. 2008) og utviklingen av en felles tilnærming til referansebudsjett i EU (se Storms et al. 2013, Godemé et al. 2015 og Austgulen & Borgeraas 2018) eksempler på forsøk på å kostnadsestimere forbruksbehov. Det er ulike tilnærminger til disse estimatene. Den engelske minimumsstandarden er i prinsippet konstruert ved hjelp fokusgrupper som laget komplett oversikt over forbruket som inngår i en slik standard for en rekke eksempelhushold. Hovedtilnærmingen i EU-initiativet er en såkalt eksperttilnærming, men der fokusgrupper inngår som en viktig del av datagrunnlaget.

I EU-initiativet for å utvikle en felles europeisk metodologi for referansebudsjett blir det argumentert for å anvende et behovsperspektiv – spesielt utviklet av Doyal and Gough (1991) - kombinert med Sens' kapabilitetstilnærming (Storms et al. 2013). Den sensianske tilnærmingen legger vekt på at det finnes et sett med grunnleggende sett av kapabiliteter som gir individet frihet til å kunne «do things he or she has reason to value» (Sen 2009). Frihet er det grunnleggende «behovet» - som er uavhengig av tid og sted. Idéen er imidlertid at måten denne friheten realiseres på – kapabilitetene - ofte vil variere etter tid og sted. Følgelig er Sen svært tilbakeholden med å definere et gitt sett av allmenne eller grunnleggende kapabiliteter. I dette perspektivet er måten kapabilitetene eller behovene dekkes på kontekstavhengige, mens behovene er gitte størrelser som ikke har denne variasjonen (se også Davis and Sanchez-Martinez 2014).

Doyal & Gough (1991) tar sitt utgangspunkt i to grunnleggende og universelle behov: helse og autonomi. Dette er behov som gir «the ability to make informed choices about what should be done and how to go about doing it» (Doyal and Gough 1991: 53). Deretter utvikler de et sett med «mellomliggende» behov – intermediate needs – som bidrar til fysisk helse¹ og autonomi² (Doyal and Gough 1991: 155 - 159). I motsetning til Sen går Doyal og Gough mer konkrete til verks i å operasjonalisere de grunnleggende behovene. Begge tradisjonene legger vekt på universelle, grunnleggende behov.

Vi skal ikke gå i detaljer her i hvordan resonnementene omkring behov operasjonaliseres. Men det er viktig å poengtere at det, med unntak av fysiologiske behov, f.eks. i forhold til ernæring, ikke finnes entydige kriterier for avgrensning av behov.

¹ Nutritional food and clean water, Protective housing, A non-hazardous work environment, A non-hazardous physical environment, Safe birth control and childbearing, Appropriate health care

² A secure childhood, Significant primary relationships, Physical security, Economic security, Appropriate education

Dette utvikles i en kombinasjon med en konsensuell tilnærming – f.eks. gjennom fokusgrupper og diskusjoner mellom ekspertise innen de ulike forbruksområdene.

En ting er å definere behov, som en individuell og sosial størrelse, f.eks. ernæringsmessige krav til mat og behovet for sosial deltakelse. Vel så viktig er det å presisere på hvilke måter disse behovene skal tilfredsstilles på. Det er i denne type presiseringer at spørsmålet om hva foreldrene kjøper til sine barn, hvor mye penger de bruker på barna og barns påvirkning av forbruksmønsteret i husholdet, blir viktig. Selv om barns behov er absolutte og varierer lite i tid og rom, er det nettopp måtene å tilfredsstille disse behovene som er relative i forhold til et gitt samfunn. Det å ikke kunne tilfredsstille sine behov på en linje med hva som er «vanlig» vil ofte være sosial ekskluderende og følgelig også bryte med barns behov i en grunnleggende forstand.

Følgelig er kunnskap om barns forbruk og – siden barna ikke er en selvstendig økonomisk aktør – hva foreldrene bruker på sine barn, ganske avgjørende for å estimere kostnadene for å dekke barns behov i et gitt samfunn. I konstruksjon av referansebudsjettene brukes empirisk kunnskap om barns og barnefamiliers forbruk i arbeidet med å konstruere budsjettet. Vi skal utdype dette i beskrivelsen av det norske Referansebudsjettet.

Dersom vi tar utgangspunkt i den relative inntektsforskjellen til husholdninger med barn, har andelen barn i lavinntektshusholdninger økt betraktelig siden midten av 2000-tallet. Andelen barn som bor i husholdninger med vedvarende lavinntekt har økt fra 7,2 prosent i 2006-2008 til 10,7 prosent i 2015-2017. I 2018 hadde over 30 prosent av enslige forsørgerhusholdninger inntekt under 60 prosent av medianinntekten (målt med EU-skalaen) (Statistisk sentralbyrå, 2019a). I tillegg til økt risiko for lavinntekt, har enslig forsørgerhusholdninger betydelige levekårsutfordringer sammenlignet med parhusholdninger med barn (Statistisk sentralbyrå, 2019b).

3. Referansebudsjettet

3.1 Innledning

Vi skal i dette kapitlet presentere noen sentrale sider ved Referansebudsjettet; hva det er, hvordan det er bygget opp og det teoretiske og metodologiske grunnlaget for oppbyggingen av budsjettet. Vi skal også ta opp noen problematiske sider ved budsjettet slik det framstår i dag, spesielt det å kombinere et husholdsperspektiv med å kostnadsberegne individuelle forbruksbehov. Den såkalte stordriftseffekten er et slikt eksempel som vi skal gå mer detaljert inn på.

I første del av kapitlet gir vi en elementær presentasjon av budsjettets oppbygging. Her innføres begreper som er nyttige når vi skal vurdere hvor egnet budsjettet er til å beregne utgifter til underhold og samværfradrag i dagens barnebidragsordning. Deretter skal vi redegjøre for noen hovedtrekk ved den teoretiske og metodologiske tilnærmingen som ligger til grunn for dagens referansebudsjett. Til slutt drøfter vi noen utfordringer knyttet til å bruke budsjettet til å beregne barnekostnader, herunder stordriftseffekten.

3.2 Referansebudsjettets oppbygging

SIFO har siden 1990 årlig publisert et referansebudsjett for forbruksutgifter. Dette budsjettet illustrer kostnader ved å opprettholde et rimelig forbruksnivå for hushold av ulik størrelse og med forskjellig alders- og kjønns sammensetning³. Med et rimelig forbruksnivå menes et forbruk som kan godtas av folk flest. Forbruket er akseptabelt i den forstand at de fleste nordmenn – uansett egen inntekt – kan leve på dette nivået uten å skille seg for mye ut. Dette er følgelig et forbruk som en med rimelighet kan forvente at personer som er i arbeid har tilgang til. Det oppfyller kravene til helse- og ernæringsstandarder og gjør det mulig for husholdets personer å delta i de mest vanlige fritidsaktivitetene på en fullverdig måte.

Kostnadene beregnes med utgangspunkt i en detaljert oversikt over varer og tjenester som blir gjenstand for prismålinger. Det er et eksempel på hvilket forbruk fagfolk innen de ulike forbruksområdene mener inngår i et rimelig forbruk. Dette betyr at budsjettet ikke er et statistisk gjennomsnitt, men kombinerer en eksperttilnærming med en konsensus tilnærming.

3.3 De enkelte forbruksområdene

SIFOs Referansebudsjett er bygd opp av en kurv med representantvarer innen 12 forbruksområder. Nedenfor følger en oversikt over forbruks-områdene og en kort og skissemessig beskrivelse av hvilke typer forbruksgjenstander de omfatter.

³ Budsjettet slik det presenteres på SIFOs hjemmesider ligger i vedlegg 1.

Forbruksområdet 1: Mat og drikkevarer. Posten dekker det totale dagsbehovet for mat- og drikkevarer for ulike aldersgrupper og etter kjønn. Det forutsettes moderat aktivitetsnivå ved beregning av matvare-mengder og at all mat lages hjemme, dvs. ingen "utemåltider". Budsjettet er basert på vanlig norsk mat, tradisjonelle måltidsmønstre og matvareforbruk, med innslag av "moderne" typer matvarer. Det er utarbeidet en meny som både tar hensyn til behovet for variert og god mat og ernæringsmyndighetenes anbefalinger for et forsvarlig kosthold. Budsjettet gir rom for brus og boller, men ikke sjokolade, chips osv. Det er ikke regnet med noen særlig grad av egenbearbeiding som baking, sylting o.l.

Forbruksområdet 2: Klær og sko. Budsjettet skal ta hensyn til årstidsvariasjoner, dessuten klær for vanlige sports- og fritidsaktiviteter og til formelle anledninger. Det er tatt hensyn til at barn og ungdom i vekst skal ha klær med riktig passform og det forutsettes ikke arv av klær og sko eller egeninnsats som søm, strikking etc. Varene som danner grunnlag for beregningene holder enkel, god kvalitet og lav pris. Det forutsettes ikke arv mellom søsken.

Forbruksområdet 3: Personlig pleie. Budsjettposten skal dekke utgifter til personlig pleie, som såpe, enkel tannpleie, frisør, barbersaker, bleier m.m.

Forbruksområdet 4: Lek og mediebruk. Budsjettposten omfatter leker til barn, sykler, sportsutstyr, bøker, digitale musikk tegneseriehefter, kino, teater osv. Budsjettet gir rom for deltakelse i enkle fritidsaktiviteter, inklusive medlemskap i frivillige organisasjoner og forutsetter ikke arv av fritidsutstyr. Utgifter til kjøp og bruk av smarttelefon, med blant annet muligheter for avspilling av musikk.

Forbruksområdet 5: Reisekostnader. Reisekostnader er beregnet med utgangspunkt i kostnadene for en 30-dages billett i Oslo. Prisene på offentlig transport innen nærområdene varierer en god del. Kostnadsberegningen fungerer derfor her kun som et eksempel.

Forbruksområdet 6: Spedbarnsutstyr. Budsjettposten er delt i grunnutrustning og suppleringsutstyr. I grunnutrustningen inngår utstyr som et barn trenger fra det er født, f.eks. seng, sengetøy, vogn, bærebag, tåteflasker osv. Her inngår også klær som er beregnet for de aller første månedene. Kostnadene er her beregnet pr. måned i 6 måneder før ventet fødsel. I tillegg til det utstyret som er nødvendig allerede fra fødselen av, er det behov for suppleringsutstyr i løpet av barnets første leveår (trille, bilsete, barnestol, barnebestikk etc.). Kostnadene for dette er beregnet pr. måned i hele første leveår.

Forbruksområdet 7: Andre dagligvarer. Denne budsjettposten omfatter papirvarer, vask/rengjøringsartikler og varer som lyspærer, batterier, blyanter, plaster osv.

Forbruksområdet 8: Husholdningsartikler. Budsjettposten omfatter hvitevarer, kjøkkenutstyr, dekketøy, rengjøringsutstyr etc., samt husholdstekstiler som sengetøy, håndklær og gardiner.

Forbruksområdet 9: Møbler. Denne budsjettposten omfatter alt av møbler og inventar i alle rom, som entré, stue, kjøkken og soverom. Budsjettposten er tilpasset antall personer i husholdet.

Forbruksområdet 10: Mediebruk og fritid. Budsjettposten omfatter utgifter til Internett, stasjonær pc, samt bærbar pc for hushold med 3 eller flere personer, kanalpakke til TV, Tv-lisens (2019), muligheter til å spille musikk og digitale spill. I dette forbruksområdet ligger det også utgifter til noe fritidsutstyr som er knyttet til husholdet. Også kjøp av aviser og en enkel innboforsikring ligger i denne budsjettposten.

Forbruksområdet 11: Bilkostnader. Budsjettposten dekker drifts-utgifter for hhv. 10.000 og 15.000 km pr. år. Avskrivninger er ikke med. Beregningene er gjort med bakgrunn i retningslinjer fra Opplysningsrådet for Veitrafikken. Det forutsettes bruk av kollektivtransport til og fra arbeidssted.

Forbruksområdet 12: Barnehage/SFO/AKS. Utgiftene er beregnet med utgangspunkt i Oslo kommunes retningslinjer.

3.4 Individ og husholdsspesifikke forbruksområder

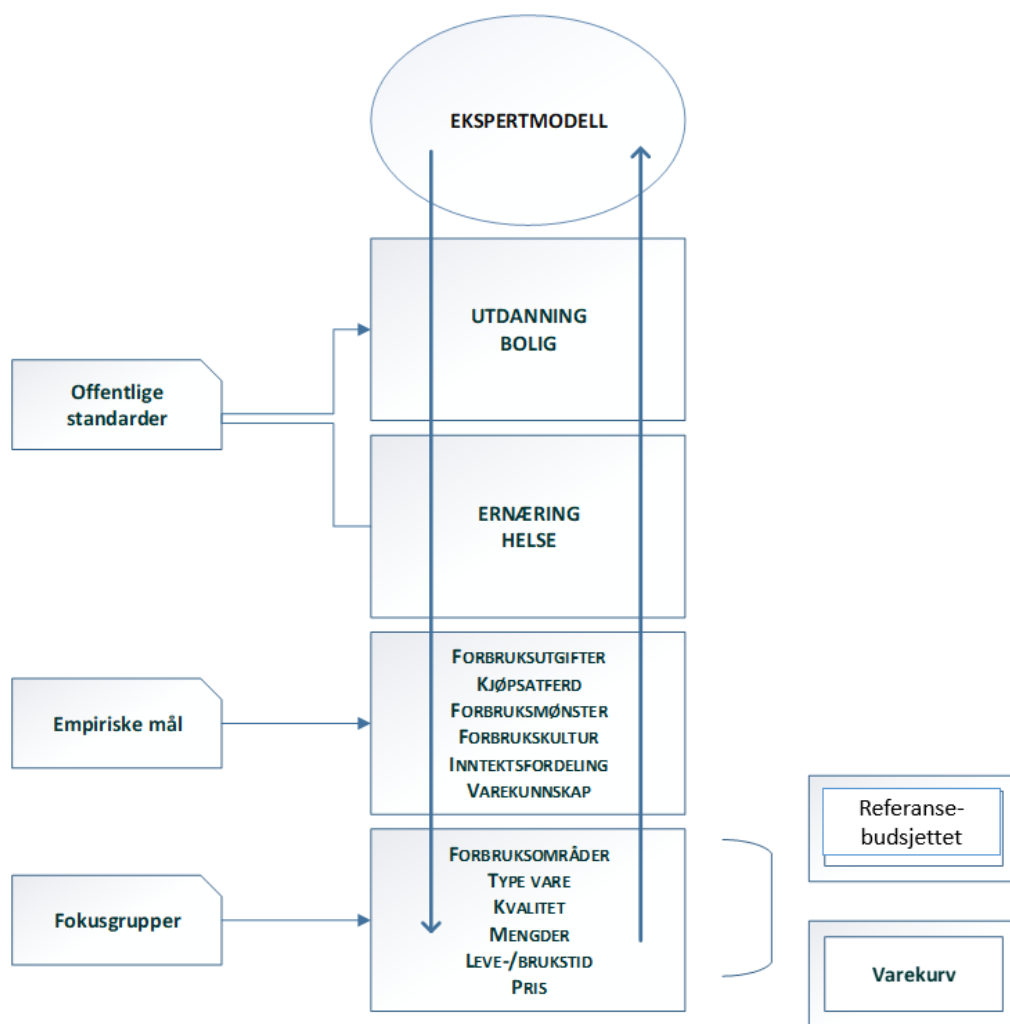
Det er viktig å legge merke til at Referansebudsjettet har en forholdsvis enkel struktur. Forbruksutgiftene varierer i all hovedsak etter alder, kjønn og antallet personer i husholdet. De 6 første forbruksområdene varierer etter alder og kjønn, og er såkalte *individspesifikke* forbruksområder. Det vil si at utgiftene er knyttet til enkeltpersoner og ikke husholdet. Kostnadene per person i husholdet summeres og summen utgjør husholdets utgifter for disse forbruksområdene.

Det er imidlertid ett viktig unntak fra denne regelen, den såkalte stordriftseffekten som kommer til uttrykk ved at de fleste individspesifikke utgiftene reduseres med 20 % i hushold med flere enn tre personer. I hushold med bare en voksen beregnes stordriftseffekt først fra 5-personers hushold. Vi skal komme mer detaljert tilbake til stordriftseffekten.

De 6 siste forbruksområdene blir betegnet som *husholdsspesifikke*. Det vil si at det her bl.a. beregnes *stordriftsfordel* (i motsetning til *stordriftseffekt*) ved at flere personer i husholdet kan anvende den samme forbruksgjenstanden. I mange tilfeller øker kostnadene marginalt ved å øke antall husholdsmedlemmer. Det er først og fremst innen de husholdsspesifikke forbruksområdene at avskrivning av varige forbruksgoder finner sted.

3.5 Teoretiske og metodologiske tilnærminger

Tilnærmingen til Referansebudsjettet bygger i prinsippet på en eksperttilnærming kombinert med en variant av konsensuell tilnærming. Vi kan illustrere dette ved å gi en oversikt over dataflyten i arbeidet med budsjettet (figur 1).

Figur 3-1: Arbeidsflyten i Referansebudsjettet

Modellen gir – som navnet indikerer – en røff oversikt over de viktigste datakildene som ekspertisen anvender i utviklingen av Referansebudsjettet: offentlige standarder, empiriske mål på diverse aspekter ved forbruket i Norge, samt fokusgrupper. Bearbeidingen av dette datamaterialet er grunnlaget for utarbeidingen av varekurven.⁴

Det er fagfolk innen de enkelte forbruksområdene som er ansvarlig for gjennomføringen av innsamling og bearbeiding av data, samt for oppbyggingen av varekurven. Det teoretiske grunnprinsippet i Referansebudsjettet er at budsjettet skal vise kostnadene ved å dekke grunnleggende *behov* blant personer i ulike aldre og med ulikt kjønn i Norge.

Behov kan tilfredsstilles på nesten uendelig antall måter og til svært ulik pris. Empiriske mål gir uvurderlig kunnskap om hvordan en tilfredsstill sine forbruksbehov i Norge, dvs. hva som kjøpes og konsumeres og i hvilken kontekst dette gjøres. Variasjoner i forbruket – som følge av blant annet ulik inntekt, livsstil, bosted og preferanser – gjør det nødvendig å bestemme seg for hvilket forbruksnivå som skal inngå i kostnadsberegningene. Gjennom kunnskap om hva som er 'vanlig' å ha i Norge og gjennom fokusgruppediskusjoner er det utviklet en felles forståelse av hvilket forbruksnivå

⁴ Markedsprisen på varene og tjenestene som inngår i denne kurven (som variere etter kjennetegn ved husholdet) utgjør kostnadene ved å kjøpe og vedlikeholde denne kurven

Referansebudsjettet bør ligge på. Forbruksnivået kan formuleres som at det er et akseptabelt forbruksnivå - som hverken bærer preg av luksus eller minimum på noen som helst måte.

Det norske Referansebudsjettet har opprinnelig ikke det samme eksplisitte teoretiske grunnlaget som det europeiske initiativet legger opp til. Idéen som lå til grunn for budsjettet var at forbruket skulle sees på som en:

«...ressurs som er nødvendig for å opprettholde en vanlig levestandard i Norge. I tillegg til at forbruket skal tilfredsstillе fysiologiske behov, skal det være sammensatt slik at man kan delta i vanlige aktiviteter på en fullverdig måte. Mangfoldet i forbruket avgrenses og systematiseres i forhold til a) fysiologiske kriterier, b) deltakelse på sentrale handlingsarenaer og c) de forventinger denne deltagelsen innebærer» (Borgeraas 1987:60).

Selv om kapabilitet eller helse/autonomi ikke opprinnelig var begrepsfestet i den metodologiske oppbyggingen av Referansebudsjettet, ligger tenkningen svært nært opp til disse tradisjonene. Det er behov (fysiologiske og sosiale) som ligger til grunn for oppbyggingen av budsjettet. Mange av disse behovene tilfredstilles gjennom forbruk.

I denne sammenhengen er det tilstrekkelig å understreke at det norske Referansebudsjettet både teoretisk og metodologisk tar utgangspunkt i *behov* og at kunnskap om det empiriske forbruket gir føringer for *hvordan* disse behovene kan dekkes/tilfredstilles. Slik sett inngår tematikken om foreldres bruk av penger på sine barn i vurderingene som gjøres i oppbyggingen av Referansebudsjettet. Enda viktigere er det å anvende data om hva som faktisk kjøpes – både type, mengder og kvaliteter – og i hvilken brukssammenheng dette forbruket inngår i. Behovene er uavhengig av tid og sted, men hvordan de dekkes og kostnadene dette medfører vil med andre ord kunne variere betydelig i tid og rom.

Behovstilnærmingen har et individualistisk perspektiv i den forstand at det kun er individer som har behov. Og på noen områder er det store individuelle variasjoner i behov. Kostnadene ved å tilfredsstillе disse kan også variere betydelig. Det beste eksemplet på det er energi og ernæringsbehovet som både varierer etter alder og kjønn. Beregnede utgifter til å tilfredsstillе energi og ernæringsbehovet til et barn på 6 år er f.eks. vel 1 000 kroner rimeligere per måned enn en voksen mann. Og det er 570 kroner «dyrere» i måneden å tilfredsstillе disse behovene for en voksen mann i forhold til en voksen kvinne. I disse eksemplene er det en direkte kobling mellom det enkelte individs behov og forbruket som er nødvendig for å dekke disse.

I andre sammenhenger kan de individuelle behovene dekkes av et større kollektiv, f.eks. i et hushold. Behovet for å holde maten kald er viktig for alle og kan tilfredstilles ved f.eks. å ha et felles kjøleskap. Eller man bruker en felles støvsuger for å holde huset rent, felles komfyr for å varme maten etc. Teknisk sett er skillet mellom individuell og kollektiv behovstilfredsstillelse det Referansebudsjettet betegner som henholdsvis individ- og husholdsspesifikke utgifter som vi gjorde rede for innledningsvis.

I praksis er det vanskelig å opprettholde skillet mellom utgifter knyttet til individer og utgifter til hushold. De husholdsspesifikke forbruksområdene tar høyde for de tradisjonelle stordriftsfordelene og er slik sett en beregning av husholdets fellesutgifter. Prinsippet om individspesifikke forbruksområder er imidlertid noe mer problematisk. Det er imidlertid vanskelig å opprettholde idéen om at det innen noen forbruksområder er et

ett til ett forhold mellom individuelle behov og måten disse tilfredsstilles på. Et godt eksempel på dette er mat. Referansebudsjettet beregner energibehovet til hver enkelt person og hvilke mat som dekker dette behovet innen et typisk norsk kosthold og måltidsmønster. I praksis kjøpes ikke mat spesifikt til hvert enkelt individ, men til husholdet som helhet (se f.eks. Bonke & Browning 2011). Det er mye som taler for at dette har konsekvenser også for kostnadsberegningen. Sannsynligvis vil matkostnadene bli lavere for husholdet enn den beregnede kostnaden per person. Det samme gjelder for mange av de øvrige forbruksområdene. For å kompensere for dette er det innført et vi betegner som en «stordriftseffekt» i Referansebudsjettet.⁵ Teknisk sett beregnes denne ved at det individspesifikke forbruket – med unntak av reiser/transport – reduseres med 20 prosent når parfamilier går fra ett til to barn og enslige forsørgere går fra 3 til 4 barn. Vi skal gå mer detaljert inn på denne effekten.

3.6 Stordriftseffekt

På bakgrunn av resonnementene ovenfor er det opplagt at innføring av stordriftseffekt – en reduksjon av de individspesifikke utgiftene på grunnlag av antall personer i husholdet – bryter ganske fundamentalt med å bruke individuelle behov som det bærende prinsippet i konstruksjonen av Referansebudsjettet.⁶ Her innføres det et prinsipp om interaksjonseffekter, dvs. at alle personer i husholdet reduserer sine individuelle forbruksutgifter når husholdet øker med ett barn.

Det er flere problemer knyttet til denne effekten. Hovedutfordringen er å kunne gi en rimelig empirisk begrunnelse for a) at denne effekten faktisk er til stede og b) hvor stor den eventuelt er og c) når slår den inn, dvs. hvor mange barn som skal til for at stordriftseffekten skal være virksom. Vi skal drøfte disse spørsmålene nedenfor.

Som nevnt tidligere i notatet, er de individspesifikke forbruksområdene bygget opp for å tilfredsstille grunnleggende individuelle behov. Det er summen av de individuelle kostnadene som er husholdets totale kostnader innen de individspesifikke forbruksområdene. Innføringen av prinsippet om stordriftseffekt bryter med dette prinsippet. I tillegg innføres det et prinsipp om at kostnadene også er betinget av antall personer i husholdet eller - mer konkret - at kostnadene ved å dekke forbruksbehovene til 3 personer i en parfamilie reduseres når det kommer et nytt barn og at denne reduksjonen holder seg konstant når antallet barn øker. For ethvert hushold vil derfor hvert nytt barn medføre en utgiftsøkning. Denne utgiftsøkningen må husholdsmedlemmene på en eller annen måte kompensere.

Det er i prinsippet to måter å forholde seg til en utgiftsøkning på; enten å øke inntekten eller å redusere forbruket. Vi vet at fedre jobber oftere mer enn full tid, mens mødre oftere arbeider deltid, og det er lite som tyder på at utgifter knyttet til barn kompenseres ved økt yrkesdeltakelse, snarere tvert om (Kitterød and Rønsen 2012). Det er heller grunn til å tro at noen fedre øker sin arbeidsinnsats for å kompensere for mødrenes reduserte arbeidstid.

⁵ Dette er også en variant av den klassiske stordriftsfordelen, men vi bruker betegnelsen «effekt» for å skille mellom to ulike husholdsinterne interaksjonseffekter.

⁶ De fleste resonnementene i dette delkapitlet er hentet fra Borgeraas 2019.

En annen strategi for å kompensere utgiftsøkningen er å redusere forbruket I litteraturen om barnekostnader er det flere eksempel på at det skjer en tilpasning av voksenforbruket når en går fra par uten barn til par med barn. Bonke og Browning (2011) henviser til en Browning og Ejrnæs (2009) og hevder at:

«Total non-durable expenditure goes down on the arrival of the first child, rises until age 5, flattens from age 5 to 14 and then rises steeply with the child's age. They also show that an increase in the number of children increases total expenditure.» (Bonke og Browning 2011:124).

Denne effekten forklares ved at det typiske voksenforbruket reduseres når man får barn.

«The fall in total expenditure on the arrival of a child is associated with a decrease in expenditure on alcohol, tobacco, eating out and leisure, which offset an increase in 'baby' goods. It is probably the latter that are properly to be considered expenditures on children.» (Bonke and Browning 2011:124).

Bonke og Brownings (2011) egne studier av de danske forbruksundersøkelsene der de fikk lagt til en modul som også registrerte hvem i husholdet innkjøpet av ikke varige forbrugsgoder gikk til, viser at det er signifikante skalaeffekter knyttet til utgifter ved barn. Utgiftene til barn øker med antall barn, men økningen i utgifter per barn blir lavere for hvert barn.

«As regard the number of children, a second equivalent child increases expenditures by 41% and a third children increases expenditures by a further 22%. Thus, there are significant scale effects in spending on children.» (Bonke and Browning 2011:124).

Også tidligere studier (Lazear and Michael 1988) viser at når hushold får barn, vil det i de aller fleste tilfeller skje en reallokering av husholdets ressurser mellom gamle og nye medlemmer av husholdet. Dette skyldes dels at kostnadsøkningen ved å få barn må kompenseres ved at forbruksutgiftene for husholdet ellers reduseres og dels ved at de voksnes forbruksbehov endres når de får ansvar for barn. Det er mye som tyder på at man vanligvis kan kompensere store deler av den utgiftsøkningen som barn fører med seg ved å endre selve deltagelse- og forbruksmønsteret. Det sier seg selv at dette potensialet er størst når man får det første barnet. Når man får flere barn, er sparepotensialet mindre. Jo flere barn, jo mer marginale blir tilpasningsmulighetene. For hushold med mange barn er det imidlertid mulig å registrere at familien blir hovedprosjektet. Dagliglivets organisering synes her å være gjennomført på en kvalitativt annen måte enn i barnefamilier med færre barn (se f.eks. Borgeraas 1992, Rysst & Borgeraas 2019).

3.7 SIFOs kvantitative studie av stordriftseffekten

I en SIFO-studie av Statistisk sentralbyrås forbruksundersøkelser (Borgeraas & Bakkeli 2018) ble det gjort et forsøk på om det var mulig å identifisere stordriftseffekten empirisk. Hovedproblemstillingen i dette arbeidet var å undersøke hvordan husholdene tilpasser sine forbruksutgifter ved økende antall barn. Endringer i utgiftene inkluderte de fire individspesifikke utgiftsområdene som inngår i Referansebudsjettet: (1) *mat og drikke*, (2) *klær og sko*, (3) *personlig pleie* og (4) *lek og fritid*. Hensikten var å estimere prosentendringen i utgifter, både samlet og for hvert forbruksområde per økende barn i husholdet. I tillegg til å identifisere en mulig stordriftseffekt, var det også et mål å kunne si noe om ved hvilket barn i rekken effekten eventuelt slår inn. Hovedkonklusjonen var at det er mulig å identifisere en slik effekt for par med barn og at effekten slår inn ved det tredje barnet. Denne effekten opprettholdes også når en kontrollerer for inntekt og utdanning. Dette gjelder imidlertid kun for forbruksområdet «Mat og drikke». Det er med andre ord ikke mulig å identifisere en slik effekt for par med barn innen forbruksområdene «Klær og sko», «Personlig pleie» og «Lek og fritid». I Referansebudsjettet inntreffer stordriftseffekten ved det andre barnet og gjelder for alle fire forbruksområdene.

For alle forbruksområdene samlet ble det ikke registrert noen stordriftseffekt for *enslige forsørgere*, kontrollert for inntekt og utdanning. En tilsvarende analyse for hvert enkelt forbruksområde viser imidlertid at det er en slik effekt for forbruksområdet «Lek og fritid». Denne effekten slår inn ved det andre barnet. I Referansebudsjettet slår denne effekten inn ved det fjerde barnet.

Disse empiriske funnene avviker i stor grad fra dagens praksis i Referansebudsjettet både ved at stordriftseffekten beregnes for summen av de fire forbruksområdene og ved at den empirisk slår til. Det er imidlertid viktige unntak. Fattige hushold vil trolig ha lite eller ingenting å gå på, uansett

At det er en mulig stordriftseffekt for mat og drikke for parfamilier er intuitivt forståelig. Utgifter til mat er trolig ganske fleksible for den gruppen Referansebudsjettet representerer. Maten kan drøyes dersom det må til og en har også muligheter til å kjøpe matvarer innenfor et stort prisspenn og kvaliteter. Når det gjelder enslige forsørgere og en stordriftseffekt for «Lek og fritid» er det også her utfordringer knyttet til å trekke implikasjoner for Referansebudsjettet. Umiddelbart er det problematisk å fortolke denne effekten for enslige forsørgere. Sannsynligvis henger dette sammen med inntektsbegrensninger for denne gruppen. Effekten er riktignok kontrollert for inntekt, dvs. at inntekten er holdt konstant, men gruppen enslige forsørgere har lavere inntekt per forbruksenhet enn parfamilier med barn, slik at denne effekten likevel kan skyldes at mange enslige må redusere disse utgiftene fordi man ikke har råd. Å legge til en stordriftseffekt for denne gruppen i Referansebudsjettet, kan ha som følge at denne inntektsbegrensningen bare forsterkes i negativ retning.

En hovedkonklusjon i denne studien var at stordriftseffekten i Forbruksundersøkelsen 2012 er minimal og det bør vurderes om den skal fjernes helt.

3.8 SIFOs kvalitative studie av stordriftseffekten

I en kvalitativ studie av 11 familier med 4 eller flere barn, ble det gjennom intervjuer med en eller begge foreldre gjort et forsøk på å gå mer detaljert inn på mulige interaksjonseffekter som kan gi innsikt problematikken rundt ideen om stordriftseffekter (Rysst & Borgeraas 2019). Familiene som ble intervjuet var primært av majoritetsnorsk bakgrunn, levde av lønnsinntekt og ikke av økonomiske stønader. Fem av familiene hadde sterk religiøs tilknytning (Mormonere) mens de øvrige seks var sekulære. Det er interessant å legge merke til at flertallet av informantene svarte bekreftende på direkte spørsmål om de kunne registrere stordriftseffekter av å ha flere barn. Det er til en viss grad *mat*, men først og fremst arv mellom søsken av *klær og fritidsutstyr* som går igjen som områder der det oppstår stordriftseffekter. Et typisk, men uvanlig presist, utsagn om kostnader knyttet til mat er følgende: «to spiser ikke så mye mer enn 1, men fire barn spiser mer enn 2, så anslår 1:3».

Det er ikke lett å gi en substansiell fortolkning av dette utsagnet. En bokstavelig fortolkning blir nesten meningsløst, dvs. at to barn spiser den samme mengde mat som ett barn, eller at to barn deler på én porsjonstørrelse. En mer rimelig fortolkning er at kostnadene til mat ikke fordobles når familien økes fra ett til to barn eller at fire barn ikke firedobler utgiftene til mat. Dette betyr imidlertid ikke at utgifter til mat er uproblematisk i barnerike familier, tvert om. Utgifter til mat framstår som en av de tyngste forbruksutgiftene i husholdet. Intervjuene beskriver en rekke strategier for å redusere eller kontrollerer matutgiftene. Storinnkjøp, dra til Sverige (og handle stort), utstrakt bruk av tilbud, baking av brød er eksempler på måter å kontrollere utgiftene til mat på. Problemet med å fortolke disse strategiene i lys av stordriftseffekt, slik det fremkommer i Referansebudsjettet, er at ingen av informantene var opptatt av å fordele kostnadene på hvert enkelt barn. Selv om utgifter til mat kan knyttes til individuelle behov, blir innkjøpene gjort for husholdet som helhet. De voksne i husholdet ser ikke primært på matutgifter som individspesifikke, men som husholdsspesifikke.

Empirisk er det nesten umulig å identifisere de individuelle matutgiftene som inngår i et større hushold. Den samme erfaringen ble også gjort av Bonke og Browning (2011) og de brukte betegnelsen «communal private goods» om matutgifter. Det som uansett kommer fram i disse intervjuene er at matutgiftene i stor grad er fleksible og at man har store rom til å tilpasse seg den aktuelle økonomiske situasjonen.

Arv av klær og fritidsutstyr var det forbruksområdet der man registrerte stordriftseffekt knyttet til antall barn. Dette gjelder både arv mellom søsken og arv/gaver fra familie og venner. Alle informantene oppga dette både som vanlig og som har en ganske betydelig positiv økonomisk effekt.

Et gjennomgående trekk ved intervjuene med barnerike familier var at de tyngende utgiftene som ble trukket fram som særskilt var knyttet til barn, er utgifter som *ikke* ligger inne i Referansebudsjettet, med unntak av bil. Det generelle inntrykket er at kostnader knyttet til barn og ved å få mange barn er relatert til synlige, og ofte faste utgifter: skifte av bolig, bil, barnehage, AKS, og endringer av feriemønster. Ingen av disse forbruksområdene er knyttet opp til stordriftseffekten i Referansebudsjettet.

Mot bakgrunn av SIFOs egne studier og de få tilgjengelig internasjonale studiene som eksplisitt har kostnader ved barn som tema er det klare indikasjoner på at det finnes en stordriftseffekt knyttet til barn. Det er imidlertid vanskelig å knytte denne effekten til konkrete forbruksområder, med «*mat og drikke*» og – med forbehold - «*klær og sko*» som unntak. For forbruksområdet «*klær og sko*» er det en eksplisitt forutsetning i Referansebudsjettet at det ikke beregnes arv mellom søsken. Det er mye som tyder på at denne forutsetningen ikke er realistisk og at det – sammen med arv fra venner og familier - er en stordriftseffekt å hente her. Det er imidlertid en usikkerhet her om effekten av arv bør beregnes konkret i forhold til vareutvalget eller om det er mest hensiktsmessig å bruke en flat prosentsats, dvs. beregne en stordriftseffekt.

Det er imidlertid få empiriske holdepunkter for å opprettholde stordriftseffekten på de øvrige individspesifikke forbruksområdene i Referansebudsjettet.

4. Hvordan implementeres Referansebudsjettet i bidragsordningen?

Dette kapitlet går direkte inn på hvordan Referansebudsjettet er implementert i barnebidragsordningen. Referansebudsjettet inngår både i beregningen av underholdskostnaden og samværfdraget, men på en litt forskjellig måte. Vi ser på dem hver for seg. Først underholdskostnaden:

Underholdskostnaden viser til kostnader til å forsørge et barn. I dag beregnes denne ved følgende enkle regnestykke for et barn i aldersgruppen 10 – 14 år.

Tabell 4-1: Beregnet underholdningskostnad for barn i aldersgruppen 10-14 år

Forbruksutgifter	6099
Boutgifter	2775
Sum utgifter	8874
Barnetrygd	1054
Beregnet underholdskost	7820

Beregningen av forbruksutgifter tar direkte utgangspunkt i SIFOs referansebudsjett for 2019. Her inngår følgende forbruk:

Individspesifikke forbruksområder: Mat og drikke, Klær og sko, Helse og hygiene (har nå betegnelsen personlig pleie i Referansebudsjettet), Lek og fritid og Spedbarnsutgifter (ikke i eksemplet ovenfor). *Husholdsspesifikke forbruksområder:* Andre dagligvarer, Husholdningsartikler, Møbler, Telefon, mediebruk og fritidsartikler og PC, video m.m. Det vil si at Referansebudsjettet i sin helhet inngår i denne beregningen – med noen særegenheter som vi kommer tilbake til.

Barnebidraget har en noe grovere aldersinndeling enn Referansebudsjettet. Aldersinndelingen er som følger: 0-5 år, 6-10 år, 11-14 år og 15+ år. Referansebudsjettet har en mer finkornet aldersinndeling: < 1 år, 1 år, 2-5 år, 6-9 år, 10-13 år og 14-17 år. Fra og med 10 år beregner Referansebudsjettet også utgifter for kjønn (med unntak av Lek og fritid som er kjønnsnøytral). Forbruksutgifter i underholdskostnaden beregnes ved å ta et gjennomsnitt av kostnadsberegningene Referansebudsjettet for de mellomliggende aldersgruppene og for gutter og jenter. Dette er også gjort i sammenlikningen av Referansebudsjettet med forbruksundersøkelsene.

Selv om det kan være uhensiktsmessig å beregne barnekostnader for alle aldersgrupper, er det en utfordring å ta gjennomsnittet av flere aldersgrupper i Referansebudsjettet. Kostnadene i Referansebudsjettet er basert på antatt forbruksbehov for de ulike aldersgruppene. Kostandsvariasjonene kan være relativt store. Vi kan bruke kostnadsberegninger av mat i Referansebudsjettet som eksempel. Disse er som følger:

Tabell 4-2 Oversikt over Referansebudsjettets kostnadsberegninger for mat for barn og voksne i ulik alder og ulikt kjønn

	Begge kjønn				Jente	Gutt	Jente	Gutt	Kvinne	Mann
Alder	6-11 mnd	1 år	2-5	6-9	10-13	10-13	14-17	14-17	18-60	18-60
Kr	700	1020	1 310	1 890	2 120	2 360	2 380	2 950	2 360	2 930

Det vektete gjennomsnittskostnaden for et barn i aldersgruppen 0-5 år er kr. 1 102.⁷ Dette er den gjennomsnittlige kostnaden til mat og drikke for et barn fra 6 måneder til og med 5 år. Spørsmålet som melder seg her, er om det er så stor spredning i kostnadsberegningene at gjennomsnittet blir urealistisk for foreldre med barn i den dyreste aldersgruppen. Holder vi oss til mat er differansen mellom referansebudsjettet for 2-5 åringer og gjennomsnittet på kr. 208 per måned (1310-1102 = 208), dvs. kr. 2 496 per år. Ser vi på alle de individuelle forbruksområdene for barn i aldersgruppen 2-5 år, er summen av det veide gjennomsnittet kr. 2 305 per måned. Det tilsvarende for alle de individspesifikke forbruksområdene i Referansebudsjettet er kr. 2 600. det er altså en differanse mellom disse to beregningene på kr. 295 per måned, dvs. kr. 3 540 per år.

Gitt at Referansebudsjettet gir et godt bilde av kostnader for å tilfredsstille forbruksbehovet, er spørsmålet om den økonomiske betydningen av et «underskudd» på kr. 295 kroner per måned. Vår antakelse er – under tvil - at gitt usikkerheten i referansebudsjettestimaterne er dette akseptabelt. Tvilen er knyttet til enslige forsørgers økonomi som i mange tilfeller er marginal i forhold til kostnadsbehov. I slike tilfeller vil i underkant av kr. 300 i måneden ha større betydning enn hva personer med romslig økonomi er klar over.

De husholdsspesifikke forbruksområdene i Referansebudsjettet varierer etter antall personer i husholdet og ikke etter alder. Det er en utfordring å beregne barnekostnader her. De husholdsspesifikke utgiftene er som følger:

Tabell 4-3: Husholdsspesifikke utgifter per måned, familiestørrelse

ANDRE DAGLIGVARER	antall pers	1	2	3	4	5	6	7
	pr mnd	270	340	450	630	730	820	910
HUSHOLDNINGS-ARTIKLER	antall pers	1	2	3	4	5	6	7
	pr mnd	370	400	490	620	680	760	800
MØBLER	antall pers	1	2	3	4	5	6	7
	pr mnd	360	400	500	630	740	890	1010
MEDIEBRUK OG FRITID	antall pers	1	2	3	4	5	6	7
	pr mnd	2240	2240	2360	2500	2500	2520	2520
BILKOSTNADER (DRIFT, VEDLIKEHOLD)	antall pers	1	2	3	4	5	6	7
	pr mnd	2417				3574		

De husholdsspesifikke forbruksområdene beregner stordriftsfordelen ved mer forbrugsgoder som deles av flere i husholdet, og der kostnaden ved å innføre en person til i husholdet øker marginalt. Det skilles imidlertid ikke på alderen til personene i husholdet, selv om det er rimelig å anta at «ekstrakostnaden» for et ekstra barn i husholdet er lavere enn en ekstra voksen. I alle fall som hovedregel.

I beregningen av barnebidrag er denne utfordringen løst ved å vekte kostnaden med å få ett barn til (1 til 3 barn), og der kostnaden ved hvert ekstra barn er vektet lavere enn det foregående. Barn i alderen 0 – 5 år utgjør en lavere utgiftsandel, med unntak av forbruksområdet «Andre dagligvarer». Det er med andre ord lagt til en forutsetning om at de yngste barna har en lavere vekt. Dette ligger også som en forutsetning i

⁷ Vektet med hensyn til aldersspennet i de ulike gruppene.

Referansebudsjettet der både «Husholdningsartikler» og «Møbler» først gjelder for barn fra 3 år og eldre. Dette er også en tilpasning av Referansebudsjettet som synes fornuftig. Det er vanskelig å se andre måter å inkorporere barn i de husholdsspesifikke områdene. Det er – som også nevnt tidligere – en svakhet med å bruke Referansebudsjettet til å estimere kostnader ved å ha barn. En løsning på dette er å utarbeide budsjett for typehushold, noe som også er gjort i andre land med referansebudsjett.

Nav har også skilt ut PC, video og spillmaskin fra forbruksområdet «Mediebruk og fritid». Dette er forbruk som ligger i de husholdsspesifikke forbruksområdene, men som er lagt inn som en individspesifikk utgift.

Stordriftseffekt

Det beregnes bare kostnader for ett barn, dvs. at det ikke er tatt høyde for stordriftseffekter i hushold med flere barn. Med utgangspunkt i redegjørelsen av stordriftseffekten tidligere i rapporten og usikkerhet knytte til den, er dette en rimelig beregning. Dette både på grunn av usikkerhet og at den vil være unødvendig kompliserende faktor. Siden effekten først slår inn ved det 4. barnet for enslige forsørgere er det også begrenset antall hushold dette i så fall ville gjelde for.

Det er ingen avgjørende innvendinger i måten Referansebudsjettet, hverken teknisk eller i forhold til de faglige beslutningene. Spørsmålet om Referansebudsjettet, slik det foreligger per i dag, er godt nok egnet som grunnlag for beregning av underholdskostnaden er imidlertid ikke bare knyttet til de tekniske aspektene i implementeringen. Det er en del forutsetninger i Referansebudsjettet som kan være problematiske når det brukes som grunnlag for beregning av barnebidrag. Vi skal gå nærmere inn på disse.

Samværsfradraget

I de tilfellene der det ikke er delt bosted, dvs. at barnet bor halve tiden hos hver av foreldrene, kan bidragsyters løpende utgifter under samværet med barna trekkes fra barnebidraget. Fradraget varierer etter antall netter/dager barnet bor hos bidragsyter. Antall netter/dager deles inn i 4 såkalte samværsklasser.⁸ Utgiftene som inngår i samværsklassene er: Mat og drikke, helse og hygiene, Lek og fritid, transport og barnets boutgifter. For de tre første forbruksområdene anvendes Referansebudsjettets beregninger. Alle inngår i de individspesifikke forbruksområdene. Ingen av de husholdsspesifikke forbruksområdene inngår i samværsfradraget. Vi registrerer også at utgifter til klær og sko ikke inngår i samværsfradraget. Det betyr at det antas at hovedforsørger står alene for disse utgiftene.

Beregningene av forbrukskomponenten i samværfradraget er at man deler månedskostnadene i Referansebudsjettet på 30 dager og beregner en utgift per dag. For hver av samværsklassene beregnes en middelværdi for antall dager og multipliserer med dagsatsen. For samværsklasse 1 og 2 legges ikke barnets boutgifter i samværsatsen, kun for klasse 3 og 4.

⁸ Inndelingen er: Klasse 1: 2 – 3,99 netter/dager, klasse 2: 4 - 8,99 dager/netter, Klasse 3: 9 – 13,99 dager/netter og klasse 4: 14 – 15 dager/netter.

De tekniske beregningene som involverer Referansebudsjettet, er tilforlatelige og er slik sett uproblematisk. Det prinsipielle problemet er å brette Referansebudsjettets månedsbeløp opp i kostnader per dag. Det er ikke uproblematisk å gjøre det. Utgiftene i Referansebudsjettet er beregnet per måned. For de fleste husholdsspesifikke forbruksområdene er avskrivninger av forbruksgodene fordelt per måned selv om mange varer avskrives over år. Utdfordringen med å dele disse utgiftene per dag er følgelig at det gir inntrykk av at beregningene er mer presise enn de faktisk er. Gitt reglene for beregning av samvær er det likevel vanskelig å se at dette kan gjøres på en annen måte. I kapitlene som følger vil vi undersøke om Referansebudsjettetsnivået er akseptabelt i forhold til den kunnskapen vi har om forbruksutgifter for hushold med barn i ulike aldersgrupper. Før vi går i gang med denne analysen, presenteres metodene vi har tatt i bruk og datamaterialet undersøkelsen bygger på.

5. Metode og datagrunnlag

Det er tidligere argumentert for at de tradisjonelle forbruksundersøkelsene er lite egnet til å beregne kostnader ved å ha barn. Hovedutfordringen er at det ikke er mulig å vite hvilken person i husholdet en utgift er knyttet til og at det ikke finnes norske representative datasett med informasjon om dette. Alternativet er å sammenlikne kostnadsprofilene mellom hushold med og uten barn. Ideen er f.eks. at differansen i utgifter til mat, eller klær, mellom et hushold med to voksne uten barn med et hushold med ett barn, er tilnærmet lik kostnader som er knyttet til dette barnet. Eller at differansen mellom forbruksutgiftene til et hushold med ett barn og et tilsvarende hushold med to barn, gir kunnskap om hvor mye barn nummer to koster. Dette gir umiddelbart mening, men det forutsettes at forbruket til de øvrige husholdsmedlemmene er uendret, selv om det er kommet til et barn. Vi vet at dette jevnt over ikke er tilfellet (Bonke & Browning 2011, Browning 1992).

Både voksne og barn tilpasser forbruket og delvis også livsstilen når husholdet går fra en livsfase til en annen. Dette skyldes dels at utgiftene til et barn ikke automatisk kompenseres for tilsvarende inntektsøkning. Økte utgifter betyr dermed at de øvrige husholdsmedlemmene må tilpasse og redusere sine forbruksutgifter. Livsstilsendringer kan også føre til endringer i forbruket. Livsstilsendringene når et hushold med to voksne får barn kan være ganske så dramatiske. Etter at man har fått det første barnet går man mindre ut på sosiale tilstillinger, kino, teater, man drikker som regel mindre alkohol etc. Konsekvensen av denne type endringer kan være at det første barnet koster det samme, eller sågar mindre enn reduksjonen i de voksnes forbruksutgifter (Browning 1992 og Browning & Ejrnaes 2011).

Ved å sammenlikne forbruksutgiftene til et hushold uten barn og et hushold med ett – og spesielt et lite barn – vil en kunne konkludere med at det første barnet ikke koster noe. Det er selvsagt ikke riktig, bare at *husholdets* samlede forbruksutgifter er lite eller ikke påvirket av utgifter knyttet til det første barnet. De store interne endringene i husholdets utgiftsprofil er kanskje størst ved det første barnet. Men også hushold som har flere barn observerer at det denne type endringer kan skje, f.eks. at man må kjøpe ny bolig eller bil når man har fått et visst antall barn. Utgiftene til det daglige forbruket kan da gå ned, selv om man har fått ett barn til å forsørge (Rysst & Borgeraas 2019).⁹

Den generelle utfordringen med å bruke tradisjonelle forbruksundersøkelser til å identifisere barnekostnader er med andre ord at datamaterialet befinner seg på husholdsnivå. Forskjeller i forbruksutgifter mellom ulike husholdstyper er følgelig også på husholdsnivå. Dette uavhengig om man studerer forskjeller mellom hushold med og uten barn eller hushold med ulikt antall barn.

Det er med andre ord store utfordringer knyttet til å bruke tradisjonelle forbruksundersøkelser i å analysere kostnader ved å ha barn, og ikke minst til å utvikle en norm for barnekostnader, f.eks. barnebidrag. I dette kapitlet skal vi imidlertid

⁹ Disse endringene og spesielt reduksjonen i de voksnes forbruk når man får barn, er utgangspunktet for utvikling av forbruksvekter eller ekvivalent skalaer. I den økonomiske litteraturen bli reduksjonen i de voksnes forbruk sett på som en velferdsnedgang.

sammenlikne Referansebudsjettets estimater for kostnader innen de viktigste individspesifikke forbruksområdene med forbruksundersøkelsen. Hensikten er todelt.

For det første er det i seg selv interessant å se på forskjellen mellom den empiriske kunnskapen vi har om forbruksutgifter med en behovstilnærming som Referansebudsjettet er.

Vi sammenlikner gjennomsnittlige forbruksutgifter for en enslig forsørger og par med ett barn i ulike aldersgrupper med Referansebudsjettets estimater. Selv om det er store usikkerheter knyttet til å bruke forbruksundersøkelsene i sin nåværende form til å identifisere barnekostnader, er det på mange måter nyttig å sammenlikne referansebudsjett sjablongen med ett uttrykk for de empiriske forbruksutgiftene. En slik sammenlikning kan gi noen ideer om realismen i Referansebudsjettets beregninger.

For det andre gir en sammenlikning av forbruksundersøkelsen med Referansebudsjettet anledning til å diskutere svakheter og styrker knyttet til Referansebudsjettet. Denne diskusjonen vil være nyttig grunnlag for vurderingen av hensiktsmessigheten av å benytte Referansebudsjettet som grunnlag for barnebidrag. Sammenlikningen gjøres for hvert enkelt individspesifikt forbruksområde og for summen av det individspesifikke forbruket.

Siden barnebidraget i prinsippet tar utgangspunkt i «barnets behov for forsørging» og beregner dette uten å trekke inn skalaeffekter ved flere barn, sammenlikner vi Referansebudsjettet med forbruksutgifter til parfamilier med ett barn og enslige forsørgere med ett barn. Vi har drøftet skalaeffekter («stordrifteffekter») tidligere i notatet.

Før vi sammenlikner Referansebudsjettet med i Statistisk sentralbyrås forbruksundersøkelse, skal vi gi en mer detaljert redegjørelse for noen grunnleggende svakheter og usikkerheter knyttet til denne sammenlikningen Statistisk sentralbyrås forbruksundersøkelse 2012.

Vi har tidligere redegjort for Referansebudsjettet, hvordan det er bygd opp og sentrale forutsetninger som ligger til grunn for det. I denne sammenhengen er det vel så viktig å redegjøre for de begrensningene som ligger i denne sammenlikningen, spesielt knyttet til forbruksundersøkelsen. Disse begrensningene er viktig for å forstå at tallene som presenteres ikke på noen som helst måte er en fasit på nivået og på fordelingen av forbruksutgiftene i Norge.

Den siste forbruksundersøkelsen ble publisert i Norge var i 2012. For å kunne plassere Referansebudsjettet i et større empirisk landskap, spesielt med tanke på «realismen» og nivået det uttrykker, har vi funnet det riktig å sammenlikne forbruksundersøkelsen 2012 med det Referansebudsjettet som ble publisert samme året. Det har skjedd relative store endringer og oppdateringer i Referansebudsjettet siden 2012. Det betyr at tallmaterialet som presenteres ikke er identisk med Referansebudsjettet for 2019. Prisene i budsjettet oppdateres årlig med konsumprisindeksen. I tillegg oppdateres ett eller to forbruskområder årlig. Oppdateringen innebærer blant annet at innholdet i varekurven vurderes opp mot empirisk materialet og diskuteres i fokusgrupper. Vi mener likevel at denne sammenlikningen gir nyttige bidrag til å gi en klarere forståelse av særegenheter ved Referansebudsjettet sett i forhold til det empiriske forbruket, som kan være nyttig i vurderingene av hensiktsmessigheten av å anvende budsjettet som sjablong inn i barnebidragsordningen.

Analysen er basert på Statistisk sentralbyrås forbruksundersøkelsen fra 2012 og publisert i 2014. Dette er foreløpig den siste i rekken av forbruksundersøkelser som er

gjennomført av byrået. Forbruksundersøkelsene kartlegger forbruksmønsteret til norske husholdninger og gir en detaljert oversikt over husholdningenes forbruk og forbruksutgifter. SIFO har fått datamaterialet tilgjengelig fra Norges samfunnsvitenskapelige datatjeneste (NSD). Data er på husholdsnivå, og undersøkelsen omfatter et utvalg med totalt 3363 husholdninger.

Forbruksundersøkelsen har en føringsperiode på 14 dager. Basert på dette konstruerte Statistisk sentralbyrå et års forbruk som inneholder 26 føringsperioder (Holmøy & Lillegård 2014). Dette kan føre til overestimering av forbruksforskjeller i forbruksutgifter mellom husholdninger, særlig når det gjelder forbruksområder som sjeldnere dukker opp, som for eksempel møbler og husholdningsartikler.

Samtidig har vi begrenset utvalget vårt til hushold med fastboende barn. Dette betyr at vi ser bort fra andre typer husholdninger, for eksempel der mor og far ikke deler husholdet barnet. Hvis barnet har delt bosted mellom foreldrene og ikke ble identifisert som fastboende person i husholdningen, vil slike tilfeller ikke bli tatt med i analysen.

Vi har ekskludert husholdninger der foreldre og barn bor med andre familiemedlemmer. Idéen er mest mulig å rendyrke sammenlikningen mellom kjernefamilien og enslige forsørgere. I de hushold der et er «andre» voksne, som f.eks. besteforeldre og voksne barn vil det kunne skape ekstra støy i fortolkningene.

Vi har sammenliknet Referansebudsjettet for enslige forsørgere og par, begge med ett barn, i aldersgruppen 1-5 år, 6-9 år, 10-13 år og 14-17 år, med de samme gruppene i forbruksundersøkelsen. Vi bruker forbruksundersøkelsen som en empirisk sammenlikning i forhold til budsjettestimaterne. Det betyr imidlertid ikke at vi anser forbruksundersøkelsen som en fasit for disse gruppens forbruksutgifter. Det er få observasjoner i hver gruppe, slik at variasjonen rundt både gjennomsnitt og median er gjennomgående stor. Til tross for stor usikkerhet vil en slik sammenlikning kunne fungere som en grov «kalibrering» av nivået på Referansebudsjettet.

En sammenlikning mellom Referansebudsjettet og forbruksundersøkelsen for enslige forsørgere og par med barn gir også muligheter til å observere forskjeller i forbruksutgifter for hushold med store ressursforskjeller. Enslige forsørgere har f.eks. jevnt over en lavere inntekt enn parfamilier med barn, og er overrepresentert i lavinntektsgruppen.¹⁰ Par med barn befinner seg i den andre enden av inntektsfordelingen. Siden Referansebudsjettet er generisk og beregner utgifter som er nødvendig for å tilfredsstillе behov, uavhengig av inntekt og husholdstype, vil en slik komparasjon også indikere hvordan budsjettestimaterne slår ut i forhold til svært forskjellige husholdstyper.

¹⁰ <https://www.ssb.no/arbeid-og-lonn/artikler-og-publikasjoner/11-prosent-av-enslige-forsorgere-i-jobb-har-lavinntekt>

5.1 Sammenligning av forbruksundersøkelsen og Referansebudsjettet

Før vi går mer detaljert inn på en sammenlikning av Referansebudsjettet med Statistisk sentralbyrås forbruksundersøkelse, er det viktig å vise hvilke deler av det totale forbruket som beregnes i Referansebudsjettet. I tabell 5-1 vises hvilke forbruk i forbruksundersøkelsen 2012 som *ikke* er inkludert i Referansebudsjettet.

Tabell 5-1 Totalforbruket sammenliknet med forbruket som er inkludert i Referansebudsjettet. Par uten barn

	Statistisk Sentralbyrå	SIFOs Referansebudsjett
Forbruksutgifter i alt	486 844	
Bolig/lys/brensel	142 596	
Alkohol og tobakk	14 171	
Restaurant/hotell	15 907	
Helse	15 385	
Kjøp av egne transportmidler	55 006	
Andre varer/tjenester	28 218	
Sammenlignet forbruk per år	215 561	180 360
Forbruk per måned	17 963	15 030

I Forbruksundersøkelsen 2012 er de totale forbruksutgiftene for et par uten barn på kr. 486 844, mens det empiriske forbruket som kan sammenliknes med Referansebudsjettet har en prislapp på kr. 215 561. Det betyr at godt over halvparten (56 prosent) av det totale forbruket ligger utenfor Referansebudsjettet. Det er, ikke overraskende, boutgifter som er den største utgiftsposten som ikke beregnes i budsjettet.

Vi registrerer også at «alkohol og tobakk», «restaurant/hotell», «helse», «kjøp av egne transportmidler» og «andre varer og tjenester» (med noen unntak) ikke er beregnet i budsjettet. Med unntak av bolig, er ingen av de øvrige forbruksområdene spesielt rettet mot barn. Slik sett er det rimelig å konkludere at Referansebudsjettets beregning av forbruksutgifter har med de viktigste forbruksområdene som involverer barn, kanskje med unntak av boutgifter. Vi skal sammenlikne og diskutere mer inngående de forbruksområdene som er spesielt knyttet opp mot barneforbruket.

Det er flere grunner til at vi har valgt å sammenlikne hushold med kun ett barn. Den viktigste grunnen er innslaget av stordriftseffekt i Referansebudsjettet (se kapittel 3). Dessuten vil utvalget i Forbruksundersøkelsen bli for små dersom vi skulle sammenlikne hushold med flere barn i de ulike aldersgruppene.

I sammenlikningen har vi konstruert følgende hushold: enslig forsørger med ett barn og par med ett barn. Aldersinndelingen følger dagens barnebidrags praksis. Aldersinndelingen er som følger: 1-5 år, 6-9 år, 10-13 år og 14-17 år. Referansebudsjettet har en mer detaljert aldersinndeling enn eksempelhusholdene, og for noen aldersgrupper skilles det også mellom kjønn. For å kunne gjennomføre sammenlikningen har vi derfor brukt gjennomsnittskostnaden.

Tabell 5-2 Antall respondenter i ulike aldersgrupper. Par med ett barn og enslige forsørger med ett barn. Forbruksundersøkelsen 2012.

Aldersgrupper	Enslige forsørgere	Par med ett barn
14-17	103	23
10-13	70	36
6-9	47	37
1-5 år	59	187

Med såpass små utvalgt blir usikkerheten i fortolkningen store. Vi har så langt det lar seg gjøre prøvd å ta hensyn til dette i våre fortolkninger.

5.2 Fokusgruppeintervjuer

Bakgrunnen for å gjennomføre fokusgruppeundersøkelsen var å få synspunkter hva det koster å ha eller være barn i samfunnet i dag. Hensikten vår var å diskutere postene i Referansebudsjettet, som barnebidraget beregnes på, med et knippe enslige forsørger og barn/ungdom i alderen 12-15 år. Vi ønsket først og fremst å få tilbakemeldinger på forventninger til forbruk barn og unge møter i hverdagen sin. Hensikten var å få tilbakemeldinger på hva slags type forbruk de unge anser viktig for å delta på lik linje med andre ungdom, men også få synspunkter på kostnader til barn og unge som barnebidraget ikke dekker. I tillegg ønsket vi å få tilbakemeldinger på hvilke utfordringer enslige foreldre opplever i forhold til hvordan barnebidraget beregnes, hvor skoen trykker for foreldre med barn i ulik alder og hvilke synspunkter enslige foreldre har til kostnader til barna som ikke dekkes av barnebidraget.

Fokusgruppeintervju er et gruppeintervju hvor interaksjonen som oppstår mellom deltagerne står sentralt (Morgan, 1997; Kitzinger, 1994; Seal mfl., 1998; Halkier, 2010b, 2010c). Hensikten vår var å få flere og varierte synspunkt på hvordan barnebidraget beregnes fra enslige forsørgere med barn i barnehagealder og småskolealder og fra barn og unge i ulik alder, bosatt i og utenfor Oslo.

Deltagerne i fokusgruppene ble rekruttert med noe ulik tilnærming. To av fokusgruppene ble rekruttert fra en skole i ett området i Oslo med et relativt høyt utdanningsnivå blant foreldrene. De to andre fokusgruppene ble rekruttert ved hjelp av bekjente og bestod av en gruppe fra en området i Oslo hvor nokså høy inntekt blant foreldrene samt en gruppe med ungdom bosatt utenfor Oslo hvor utdannelse og inntektsnivået er mer variert. En fokusgruppe med enslige foreldre til barnehagebarn ble rekruttert gjennom en lukket facebook-gruppe som diskuterer ulike sider ved å være alenemamma. Den andre fokusgruppe bestod av enslige forsørgere med barn i barneskolealder som ble rekruttert ved hjelp av bekjente.

Fokusgruppeintervjuer er tradisjonelt sett en mer effektiv datagenereringsmetode en tradisjonelle en-til-en intervjuer fordi det innebærer å intervju flere informanter samtidig. I vårt tilfelle viste det seg at det var vanskelig å samle nok deltakere til hver gruppe, og vi utvidet derfor antallet fokusgrupper fra fire til seks. Det var stort engasjement for å delta i undersøkelsen blant enslige forsørgere. Likevel sa flere at det var vanskelig å møte etter jobb/skole fordi det gjorde krav på barnevakt. Til sammen deltok 4 enslige mødre og 16 ungdommer i alderen 12 til 15 år i undersøkelsen. Majoriteten (11 ungdommer og 2 mødre) bodde i Oslo. To mødre og tre ungdommer var bosatt utenfor Oslo. Se oversikt over deltagerne i tabellen under:

Tabell 5-3: Oversikt over fokusgruppene

	Oslo	Utenfor Oslo	N
Enslige forsørger med barnehagebarn	1	1	4
Enslige forsørger med småskolebarn (1-4 kl.)	1	1	

Gutter 15 år, område med høy inntekt	3		16
Gutter 14 år, område med høy utdanning	4		
Jenter 12-13 år, område med høy utdanning	6		
Jenter 14 år, område med varierte inntekt/utdanning		3	
N	15	5	20

Fokusgruppen med enslige forsørgerne med barn i barnehagealder bestod av en mor i deltidsarbeid og en mor i utdanning. Fokusgruppen med enslige forsørger med barn i skolealder bestod av to mødre i fulltidsjobb med vanlige inntekter. Den ene moren hadde nylig avtalt delt omsorg for barnet (jente på 10 år) og mottok derfor ikke lenger barnebidrag. Hos den andre moren var fordelingen av omsorgen for to barn (jente 9 og 11 år) på 70/30. Hun mottok barnebidrag fra bidragspliktig, men ettersom han tjente langt mindre enn henne, var barnebidraget svært lavt.

Det ble ikke spurt ungdommene som deltok om foreldres økonomi eller utdanning. Hovedårsaken var ønske om å intervju ungdom om forventninger til forbruk i ungdomsmiljøet der de bodde og gikk på skole, og ikke om ungdommene selv hadde økonomisk mulighet til å møte forventningene. Et annen begrunnelse var etiske hensyn. Alle ungdommene kjente hverandre fra før. Spørsmål om familieøkonomi og eventuelt å ha dårlig råd kan oppfattes som skamfullt og vanskelig å snakke om foran andre. (For en bedre forståelse av hvordan ungdom opplever at dårlig råd påvirker mat og spising se Skuland, 2020). Fokusgruppeintervjuene varte i om lag en og en halv time. Fokusgruppeintervjuene fulgte en semistrukturert intervjuguide – en for enslige forsørgere og en for ungdom (se intervjuguidene og informasjonsskriv i vedlegget til rapporten). Hvert intervju ble tatt opp digitalt, skrevet ut og anonymisert.

Fokusgruppeundersøkelsen kan ikke sammenlignes med et representativt utvalg og synspunktene som kommer fram må ses i forhold til at det kun var enslige mødre og ingen enslige fedre med i undersøkelsen. Det var heller ingen bidragspliktige med i undersøkelsen. Isteden var valget å snakke med enslige forsørgere som har hovedansvaret for å forsørge barna sine. En annen svakhet var at ingen enslige forsørgere med høy inntekt ble rekruttert. De to enslige mødrene som var i full jobb, hadde imidlertid en vanlig personinntekt. En tredje svakhet var at ingen de enslige bidragsmottakerne mottok spesielt høye bidrag. Årsaken var at bidragsevnen til de bidragspliktige var lav. Synspunktene til de enslige forsørgerne må derfor ses i forhold til at de bar mye av det økonomiske forsørgeransvaret alene.

Ungdommene i utvalget ble rekruttert på bakgrunn av området de bodde i. Hensikten var ikke å rekruttere barn og unge som bodde med bare en av foreldrene, men å få kunnskap om hva ungdommer mener er vanlig forbruk blant jevnaldrende der de bor. En klar utfordring var derfor at ungdommene i liten grad kunne beskrive hvordan forventninger til forbruk preges av å leve i en enslig forsørgerhusholdning. Her er det behov for mer forskning. En annen og lignende svakhet var at det ikke ble gjennomført fokusgruppeintervjuer av ungdom fra områder med generelt lavt inntekt og utdanningsnivå. Flere studier har riktignok vist at barn og ungdom i lavinntektsfamilier har færre materielle goder, deltar mindre i organisert fritidsaktiviteter og reiser sjeldnere på ferie. I denne undersøkelsen var hensikten å belyse hva slags forventninger til forbruk barn og unge fra ulike områder møter i hverdagen sin.

6. Sammenligning av barn- og ungdomsforbruksbehov i barnebidraget

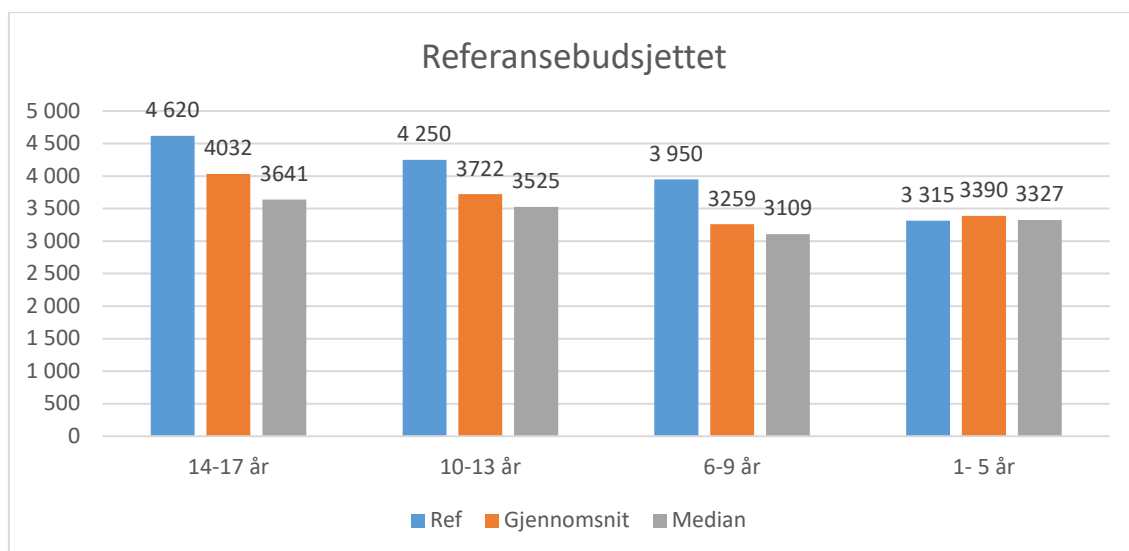
6.1 Innledning

I dette kapitlet vil vi sammenligne de ulike postene i Referansebudsjettet, mat og drikke, klær og skotøy, personlig pleie og fritid og medier med gjennomsnittlig forbruksutgifter i Forbruksundersøkelsen for enslige med barn og par med par. Vi vil også se sammenligningen i lys av fokusgruppeundersøkelsen, og hvordan de ulike forbrukspostene kom til uttrykk av ungdommene og de enslige forsørgerne.

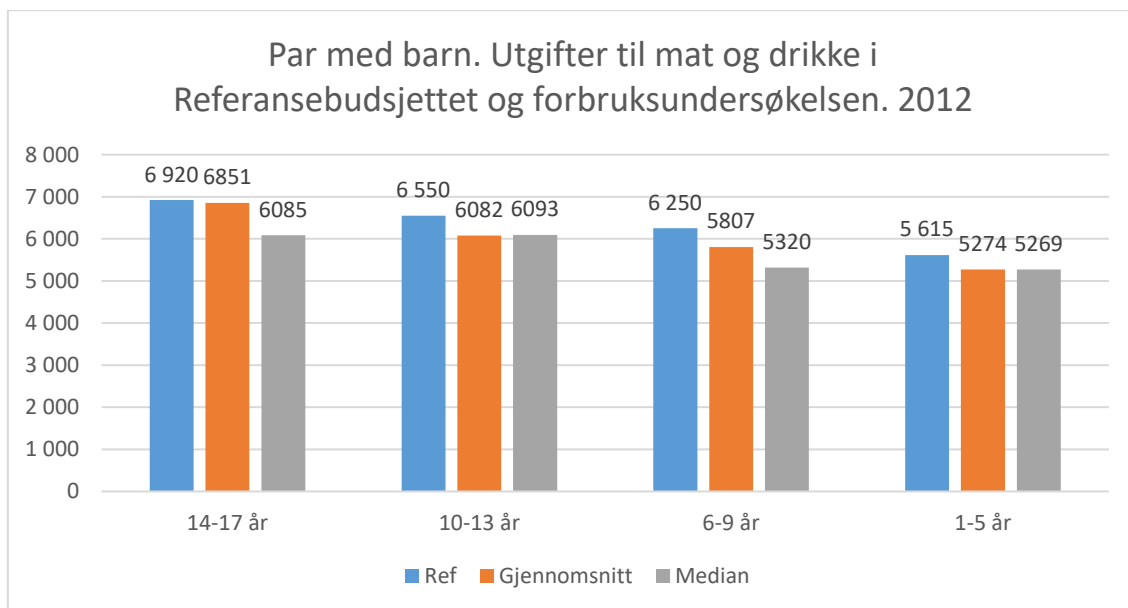
6.2 Mat og drikke

I figur 6-1 har vi sammenliknet utgifter til mat og drikke i Referansebudsjettet med det samme forbruksområdet i Forbruksundersøkelsen. Alle data er fra 2012. Vi registrerer at Referansebudsjettets estimer for mat og drikke er noe *høyere* blant enslige med ett barn enn gjennomsnittet i Forbruksundersøkelsen. Unntaket er aldersgruppen 1 – 5 år der Referansebudsjettet er lik det empiriske gjennomsnittet. Den samme tendensen ser vi for par med ett barn. Det vil si at for par med barn er Referansebudsjettet temmelig likt med gjennomsnittlige utgifter til mat, mens Referansebudsjettet jevnt over ligger *noe høyere* enn gjennomsnittet for enslige med ett barn.

Vi registrerer at det er liten forskjell mellom gjennomsnittet og medianen. Det sier oss at fordelingen av utgifter til mat og drikke er forholdsvis jevn i alle husholdstypene. Det er følgelig liten tvil om at Referansebudsjettets beregner høyere utgifter til mat enn det vi registrerer i Forbruksundersøkelsen. Dette er tilfellet både for enslige forsørgere og for parfamilier med barn. Unntakene er aldergruppen 1 – 5 for enslige forsørgere og aldersgruppen 14 til 17 for parfamiliene. Her ligger Referansebudsjettet på det empiriske gjennomsnittet.

Figur 6-1 Oversikt over enslige forsørgers utgifter til mat, Referansebudsjettet og Forbruksundersøkelsen

Figur 6-2 Oversikt over par sine utgifter til mat, Referansebudsjettet og Forbruksundersøkelsen

Mat- og drikkebudsjettet er fleksibelt sammenlignet med andre utgifter (som til bolig, transport, barnehage/skolefritidsordning etc.). Over 40 prosent av norske forbrukere rapporterer at de ofte eller noen ganger har vært nødt til å kjøpe billigere mat for å få råd til andre ting (Skuland, 2017). I en undersøkelse av hvordan lavinntektsfamilier håndterer matbudsjettet argumenterer det for at størrelsen på utgiftene til mat og drikke er avhengig av både størrelsen på husholdningsinntekt og samlet utgifter. Når familier med svært lav inntekt reduserer utgiftene til mat og drikke til et minimum, går det ut over mengde mat, variasjon, og/eller ernæringsmessig kvalitet (Skuland, 2020). Det er dermed ikke overraskende at Referansebudsjettets beregninger for utgifter til mat og drikke for enslige forsørgere og for par innebærer et høyere beløp gitt at forutsetningene for beregningen av matkurven er tilpasset Helsedirektoratets kostråd for et moderat aktivitetsnivå. Det er all grunn til å tro at et slikt kosthold til en viss grad avviker fra det empiriske matforbruket og at et ernæringsmessig forsvarlig kosthold er noe dyrere enn det gjennomsnittlige norske kostholdet.

De enslige forsørgeres synspunkter på utgifter til mat og drikke

De enslige forsørgerne synspunkter på utgifter til mat og drikke varierte utfra alderen til barna. De enslige mødrene med barnehagebarn mente at barnas kosthold ikke innebar store kostnader. Utfordringen var heller at de små barna ikke alltid likte maten, og at mødrene så seg nødt til å lage annen mat for at de små skulle spise. De enslige forsørgerne med skolebarn ga imidlertid uttrykk for at mat og drikke var dyrt. Samtlige mødre fortalte at de brukte mindre penger på matvarer enn Referansebudsjettets beregninger. Flere fortalte at de reduserte kostnadene ved å lage mat fra bunnen av, ved å få matvarer til å holde til flere måltider og å kjøpe mat til redusert pris.

«Det har ikke vært noe stor utgift, tror nesten egentlig kostnadene har gått ned litt fordi jeg lager jo mer selv fra bunnen av.» (Mor B, enslige mødre med barnehagebarn).

«Forbruksutgiftene de kan man jo bare klare å sjonglere, ikke sant, man kan være smart. Kjøpe sunn og god mat på halvpris når de er i halvprisdissen.»

Elsker halvprisdysken på Meny, kan få dyre stangekyllinger til slikk og ingenting, og man har fire middager av en kylling liksom» (Mor 1, enslige mødre med skolebarn).

«Jeg handler [mat] to ganger i måneden på femten hundre kroner, noen ganger så kan det gå opp på to tusen, nei eller på en tusenlapp mere, til fire tusenkroner. Men tre tusen kroner er jo budsjettet mitt.» (Mor 1, Enslig forsørger med skolebarn)

For de enslige mødrene var det heller boligutgiftene som var det største utfordringen og som satte standarden for alle andre utgifter (se delkapittel 6.6 for en beskrivelse av boligutgiftenes betydning). I en SIFO-undersøkelse av lavinntektsfamiliers håndtering av utgifter til mat og drikke viser at ved å gå etter mat- og drikkevarer til redusert pris bidro til å redusere utgifter til mat for enkelte familier til halvparten av referansebudsjettets beregninger av mat- og drikkebudsjettet (Skuland, 2020).¹¹

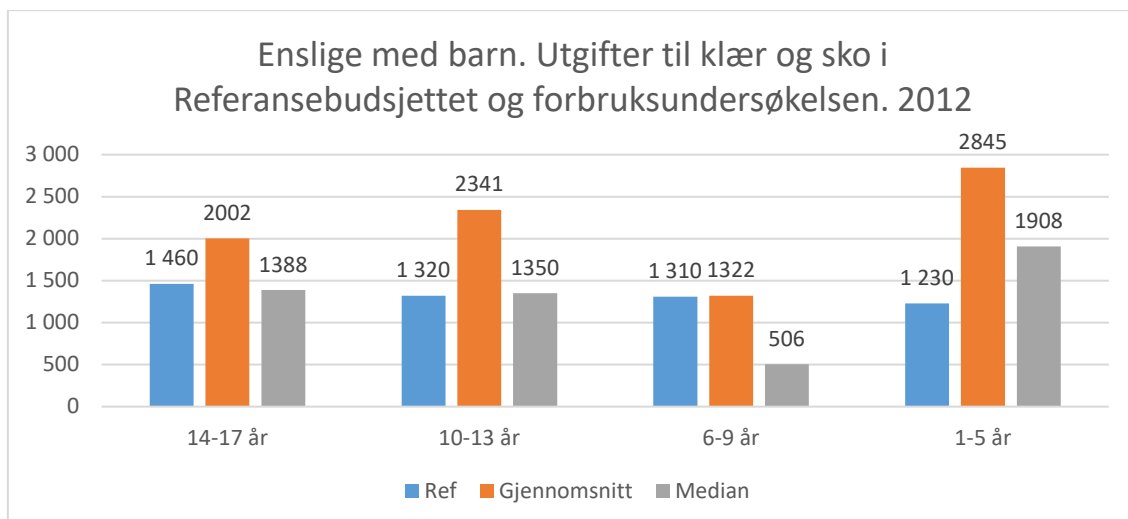
Fokusgruppeundersøkelsen av ungdom tok utgangspunkt i ungdommers forventninger til å spise variert mat, ha venner på besøk over et måltid, skolemat og å spise ute. Ettersom ungdommene ikke hadde oversikt over utgifter til mat og drikke i husholdningene de bodde i, diskuteres primært ungdommenes forventninger til å kjøpe seg mat til skolemåltidet og å spise ute i kapittel 7.

6.3 Klær og sko

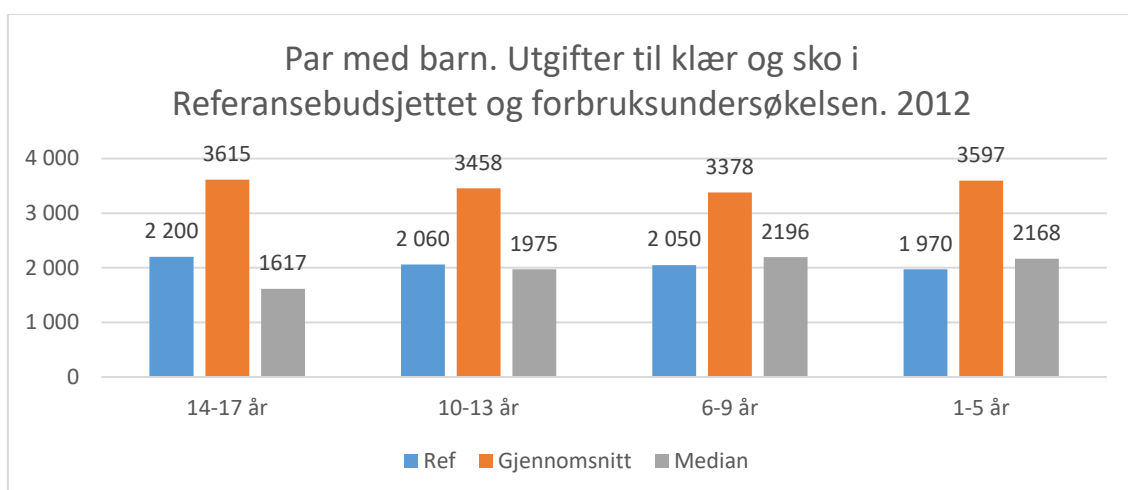
I motsetning til mat og drikkevarer ligger Referansebudsjettet 2012 forholdsvis langt under gjennomsnittlige utgifter til klær og sko. Med unntak av enslige forsørgere med ett barn i alderen 6-9 år, er dette tilfellet for samtlige husholdstyper vi studerer her. Det er imidlertid interessant å registrere at Referansebudsjettet jevnt over ligger på nivå med medianen. Viktige unntak er enslige forsørgere med ett barn i alderen 1-5 år. Her ligger Referansebudsjettet betydelig under medianen. Vareutvalget for barneklær er imidlertid endret siden 2012, og blir ytterligere oppdatert i budsjettet for 2020.

Den store forskjellen mellom gjennomsnittet og medianen indikerer at det, ikke overraskende, er store skjevheter i det empiriske forbruket av klær og sko. Noen bruker vesentlig mer penger på klær og sko og disse trekker gjennomsnittet opp. Medianen, som deler en ordnet fordeling i to, der den ene halvparten har lavere forbruksutgifter enn medianen mens den andre halvparten har høyere forbruksutgifter. Gitt det intenderte nivået på Referansebudsjettet, er dette som forventet.

¹¹ SIFO-undersøkelsen viser til eksempler som å kjøpe datovarer, reise lengere for å kjøpe maten der den er billigst, oppsøke flere butikker for å finne den billigste maten, benytte seg av lojalitetskort, prissammenligningsapper, tilbudsaviser, reise til Sverige for dyrere matvarer som kjøtt og fylle fryseren med mat kjøpt på salg. Slike strategier er sjelden forenlig med å være i full jobb.

Figur 6-3: Sammenligning av enslige foreldres utgifter til klær og sko, Referansebudsjettet og Forbruksundersøkelsen

Figur 6-4 Sammenligning av par sine utgifter til klær og sko, Referansebudsjettet og Forbruksundersøkelsen

De enslige forsørgeres synspunkter på utgifter til klær og sko

Figur 6-3 viser at Referansebudsjettet beregnede kostnader til klær og sko ligger betydelig under mediumforbruk for enslige foreldre med barn i alderen 1-5 år. Ifølge de enslige forsørgerne i fokusgruppeundersøkelsen som hadde barn i barnehagealder representerte utgifter til klær og sko til barna den største utgiftsposten. I en nylig oppdatering av Referansebudsjettet for barneklær og sko vektlegges det at kles- og utstyrslistene definert av barnehager stiller forventninger til foreldres innkjøp av klær og sko for ulike sesonger (Internotat skrevet av Haugrønningen, Laitala og Klepp, 2019). Det er lite kunnskap om hvorvidt utstyrspakken til barn i barnehagen har endret seg. Imidlertid har det vært en svært rask vekst i klesforbruket i fra slutten av 1900-tallet og starten av 2000 frem til nå. Det kan dermed antas at veksten i kles- og skotøyforbruket har satt sitt preg på mengden og typen klær det forventes at barn i barnehagen må ha.

Det to deltakerne i fokusgruppen med enslige forsørger med barnehagebarn hadde barn på rundt to år. De fortalte at barnehagen hadde egne utstyrslistene for klær og skotøy, som inkluderte ekstra skift og dermed behov for å kjøpe dobbelt opp.

INTERVJUUTSKRIFT, ENSLIGE FORSØRGERE MED BARNEHAGEBARN

Mor A: Det meste av pengene går til, er vel klær og alt sånt, som trengs i barnehagen. Skifttøy og to dresser og sko, for eksempel. De skal ha masse forskjellig. Så det er det jo innesko, utesko, overgangssko og gummistøvler... Gummistøvler med varme inni, eller liksom... også er det vintersko...

Mor B: Ja, sko er dyrt assa. Sko er kjempedyrt.

Mor A: Ja, også, også vinterdresser. Det koster en god del det og.

Mor B: Også, først så har vi jo en, men så er det ikke lett å ha en, en dress i barnehagen. I hvert fall ikke i den alderen her hvor de går da, krabber og går overalt. Så jeg synes egentlig det er, det er der det mest av pengene går...

Mor A: Jeg fikk en liste, både på skifttøy og sånt da, men en veldig grei en, jeg er i en veldig god dialog med de ansatte da, så de sier ifra hvis ... jeg skal ha noe mer, men sånn nå om vinteren så er det jo også vognpose. Så jeg hadde ikke kjøpt meg ull da, så måtte jeg kjøpe en til, som er varmere. Ja, men det er veldig sånn de skal ha skift og sånt, og om vinteren skal det være ullbody og ullbukser, og ullstrømpebukser, og litt sånt og det er faktisk, koster mye det og.

Mødrene fortalte at en hovedutfordring med utgifter til klær og sko til barna var at det var et lite varig innkjøp både fordi barna vokste ut av klærne og fordi det hendte at mødrene kjøpte klær som ikke holdt seg i kvalitet ved bruk.

INTERVJUUTSKRIFT, ENSLIGE FORSØRGERE MED BARNEHAGEBARN

Mor A: Også når jeg hadde kjøpt fem bodyer, og så varer de ikke så lenge, som jeg trodde egentlig, så da er det liksom, det går masse penger der.

Mor B: Pluss tiden på plaggene går ned når alderen på barna går opp av erfaring. Men jeg er helt enig, klær, spesielt yttertøy og sko er den største utgiftsposten. Også blir ting borte da, så må man jo da kjøpe nytt! Og på spørsmålet du stiller om det foreligger noe liste i barnehagen? Ja, både en liste, og også spør jeg ofte om anbefalinger. Og da er det dyre ting altså, det er Reima og det er [dyrt] Og da kommer det fram at disse er veldig gode. 500 kroner kosta det votteparet der, ja.

Mor A: Ja, det er dyrt også... I hvert fall min datter går i naturbarnhage, som gjør at hun er veldig mye ute, så hun er helt avhengig av å ha veldig godt tøy og da er det jo litt risky og prøve og kjøpe noe som man ikke vet er anbefalt av barnehagen.

Mor B: Oppleve sånn som du sa, man kjøper noe som man kanskje ikke er godt nok, også må man kjøpe dobbelt opp...

[...]

Mor B: Så det kommer jo veldig mye an på hvor mye føttene deres vokser. La oss si, i hvert fall nå i den alderen, så er man jo heldig hvis man kan bruke et par hele sesongen da, for du kan jo risikere. [Datterens navn] måtte jo ha to nye par joggesko i sommer, for eksempel. Det var heldigvis på sommeren da. Så det var ikke så dyrt. Det kan jo fort bli en til tre, fire ganger i året da, at du må ha nye... i forhold til sesong og størrelse.

Mens mødrene med barnehagebarn ble anbefalt å kjøpe klær og sko av dyrere merker, opplevde ikke mødrene på med barn i småskole alder merkepress i forhold til barnas klær. Imidlertid så de for seg at det kunne komme senere når barna ble større.

«Foreløpig så er vi ikke på sånn merkeverden, det ække, jeg ser jo barna med de med god råd og de med mindre god råd går i Cubus klær liksom. Det er

fine holdninger blant ungene også så, det er nok, det er et stort tak i det, så jeg føler ikke noe på de gjengse holdningene, jeg tror altså fordi det er at vi bor i et område der alle samfunnslag bor på samme område, så du har alt fra oss i de minste leilighetene i borettslaget til de i store hus. (Mor 1, enslige foreldre med skolebarn)

I det oppdaterte notatet til Referansebudsjettet for barneklær og sko, er det en viktig forutsetning å ta hensyn til at klær, særlig til de minste barna blir borte. Foreldrene som deltok i fokusgruppene om barneklær ga uttrykk for det samme som de enslige mødrene i denne undersøkelsen, at klær ofte ble borte, flekkete eller ødelagt.

INTERVJUUTSKRIFT, ENSLIGE FORSØRGERE MED BARNEHAGEBARN

Mor A: Så det er flere par med hansker og votter og...

Mor B: Det blir mange par, du må alltid ha en backup, for plutselig blir det borte. Og da kan du ikke risikere og stå der ute uten et par votter.

Mor A: Og sånn som i den barnehagen der dattera mi går, så er de veldig opptatt med. Dattera mi sliter litt med mat, men det er ikke alltid at hun vil spise. De er mest opptatt med at barn får i seg mat da. Så da de får lov på spise sjøl og det hele... Så da er det, ja, jeg måtte kaste liksom, flere klær, fordi det bare går ikke an å vaske vekk det bort, ikke sant.

Mor B: Ja, vi har også det samme problemet, men favorittpålegget til min datter er makrell i tomat og makrell i tomat på sånt hvit ull... Nei, men det ække noe særlig!

Mødrene med skolebarn hadde liknende erfaringer. De vektla slitasje på klær som skyldes at barna dere var mer selvstendige. Barna dere kledde på seg selv og var dessuten på skolen hvor det er mindre kontroll på hva barna tar på seg når de går ut enn i barnehagen.

INTERVJUUTSKRIFT, ENSLIGE FORSØRGERE MED SKOLEBARN

Mor 1: Hva med forbruksvarer da, sånne ting som man alltid mister, votter og luer og hansker og...?

Mor 2: Drikkeflasker...

Mor 1: Drikkeflasker og strømpebukser som har åpne tær, og

Mor 2: Sokker

Mor 1: Sokker og... Er det tenkt at man kjøper én ting også varer det i et halvt år?

Mor 2: Men det gjør ikke det. Fordi et par vanter, det varer jo i en til to dager. Også er de glemt igjen på skolen. Også finner man dem igjen aldri tilbake, så da må gå og kjøpe nye votter.

Mor 1: Eller så har du bare én.

Mor 2: Og luer, og sokker det tar de seg av over alt, også finner du dem aldri igjen begge.

Mor 1: Men strømpebukser går man jo ut med uten sko, så det blir hull, eller så drar man det helt opp i skrittet så det er hull ned til knærne.

Mødrene fortalte at de arvet klær til barna og at noe kunne kjøpes brukt.

«Men allikevel er det liksom vanskelig å få akkurat det du trenger på akkurat rett tid i størrelsene som barnet ditt er i nå, ikke sant» (Mor B, enslige forsørgere med barnehagebarn).

Mødrene med skolebarn pekte på utfordringer knyttet til fordelingen av klær og sko mellom barnas to hjem.

INTERVJUUTSKRIFT, ENSLIGE FORSØRGERE MED SKOLEBARN

Int: Men pappaene da, kjøper de klær?

Mor 1: Nei, bidrar til ingenting. Sånn ever.

Mor 2: Vet du hva, jeg skal ikke si noe der. [Navn eksmann] holder ALT hos seg. [navn barn] har alltid nye fine klær, og nye vinterstøvler og hun har absolutt alt hun trenger.

Mor 1: Men det blir der? Kommer hun aldri hjem med...

Mor 2: Det blir der.

Mor 1: Så hun kommer tilbake med det hun kom i?

Mor 2: Ja, og det er liksom veldig viktig assa. Det er ikke viktig for meg. For meg så er det viktig at det er [navn barn] sine klær, så om det jeg har kjøpt havner der, og ikke – driter jeg i. Men de er sånn. De sender tilbake klær fra seg til meg i en sånn pose i sekken hennes, og de forventer også [det samme tilbake] da.

Mor 1: Sånn er jeg og! Hahaha..

Mor 2: Jammen, han kjøper jo ikke no! Her kjøper vi jo begge to! Ikke sant. Hadde jeg stått for alt, så hadde jeg også vært litt mere opptatt av at det hadde kommet tilbake til meg.

Mor 1: I hvert fall sånn at de har de tingene de trenger. Sånn at regntøyet ikke, at den du skulle hatt på SFO blir liggende hos pappa. I stedet for at han klarer å dra det ned den dagen de skal. Assa han tar det med på fredag også klarer han ikke å komme med det tilbake på tirsdag. Også ligger det der i to uker.

Ungdommenes synspunkter på behovet for klær og sko

Den store variasjonen i utgifter til klær og skotøy i Forbruksundersøkelsen for barn og ungdom i alderen 10-17 år kan henge sammen med ungdomsmiljøeffekter. Mens det å kjøpe klær og sko til barn i barnehage- og småskolealder handler om barnehagens, skolens og skolefritidsordningens krav og forventninger og foreldrenes ønsker og interesser, har eldre barn og ungdom større påvirkningskraft på kles- og skotøyforbruket. Fokusgruppeundersøkelsen av ungdom viser at ungdom møter ulike forventninger til merkeklær eller dyre klær avhengig av ungdomsmiljøer. Når det er sagt, er ungdom avhengig av hva foreldre er villig til å betale for og kan ta seg råd til. Det er med andre ord ikke overraskende at ungdommene fra område med et generelt høyt inntektsnivå, var usatt fra merkepress. For ungdommene med høy utdanning var derimot prioriteringen en annen. Det kan bidra til å forklare hvorfor det er så stor variasjon i Forbruksundersøkelsens tall over utgifter til klær og skotøy.

Fokusgruppeundersøkelsen viste at det var betydelige forskjeller mellom ungdomsmiljøene i forhold til forventninger til klær og sko. De 14-år gamle guttene og de 12 år gamle jentene som bodde i et område i Oslo med generelt høyt utdanningsnivå, fortalte at merkeklær var mindre viktig. Derimot fortalte de 15-år gamle guttene som bodde i et område med generelt høyt inntektsnivå og jentene på 14 år som bodde utenfor Oslo at det var mange som hadde merkeklær på skolen. I en upublisert SIFO-undersøkelse av barns holdninger til merkeklær, viser at det er særlig på ungdomsskolen at barn opplever merkepress og at om lag 4 av 10 ungdom av begge kjønn kjenner på dette presset.

Fokusgruppeundersøkelsen viste at alle var enig at man ikke kan ha på seg hva som helst på skolen. Det var likevel få som innrømmet at de selv var utsatt for et merkepress. I stedet kom merkepress til uttrykk på forskjellige måter:

«Det er jo litt sånn at hvis den personen ikke har noe merkeklær så tenker man jo litt annerledes om den personen» (Jente 1, jenter 14 år, utenfor Oslo)

«Jeg vil ikke si at man blir mer populær, men de populære har det på seg.» (Jente 2, jenter 14 år, utenfor Oslo).

«Det er en del av pakka. Det er jo sånn at hvis man er populær så har man merkeklær egentlig. Det sikkert et sånt press da, at man føler at man må ha det. (Jente 1, jenter 14 år, utenfor Oslo)

«Du blir ikke sett ned på, men du blir ikke sett på som en kul person. (Gutt C, gutter 15 år, Oslo)

Det er ikke sånn at man kommenterer at du har fin genser og sånn, det er bare sånn at det er vanlig å ha det. Man sier ikke sånn åh du har fin dyr genser eller... (Jente 1, jenter 14 år, utenfor Oslo)

«Jeg kommer ikke på skolen for å se fin ut [...] Jeg vil heller ha fritidsutstyr enn merkeklær (Gutt B, gutter 15 år, Oslo).

I de to ungdomsgruppene som fortalte at merkeklær var viktige ble merkeklær fra Armani, Parajumper, Montclare og Polo, Abercromby and Fitch, Nike, Adidas og North Face, Gant, Tommy Hilfinger, Hollister, Levis og Lacoste nevnt. Det var ikke snakk om å ha merkeklær fra topp til tå. Isteden ble vinterjakker ble trukket fram som spesielt viktig. Ifølge guttene skulle fargen enten være sort eller blå. Flere merker og priskategorier ble nevnt. Jentene på 12-13 år fortalte at det ikke var så mye snakk om merkeklær på skolen, men at de hadde sett at noen gikk med Levis-t-skjorte, Pologenser og Gant-hettegenser og merkeklær av typen SuperDry. To av jentene i denne gruppen gikk på ungdomskolen og nevnte at de hadde observert at noen hadde merkeklær av typen Peak Performance og Calvin Klein. Det ble også nevnt at det hadde vært snakk om vinterjakker av merke Svea og Parajumper.

INTERVJUUTSKRIFT, JENTER 12-13 ÅR

Jente A: jeg vet ikke helt hva merke heter, men det har i hvert fall sånn amerikansk flagg her [peker på overarmen sin]

Flere: Svea!

Int: Er det populært, eller?

Jente F: Det er veldig populært i min klasse.

Int: Og er det så populært at man bare må ha den?

Jente A og B: Nei!

Int: Og synes dere at de som har sånn jakke er heldige

Jente A: Nei, jeg har egentlig ikke tenkt over det

Jente F: Det er jo sånn at hvis mange bruker det, da blir det ikke like gøy å ha det. Da blir det på en måte ikke din stil eller ditt plagg for alle på en måte har det

Selv om det ikke var så vanlig å ha dyre merkeklær blant jentene på 12-13, ble det nevnt av noen at de hadde ønsket seg bestemte merkeklær. Jentene på 14 år fortalte at selv om det var normalt å ha merkeklær risikerte man også å bli stemplet som bortskjemt.

«Noen sier at de er litt bortskjemte og sånt noe, men det er bare sånn for tull da Det er ikke sånn at man kjøper det nytt, det er mange som kjøper det på tilbud og sånn. (Jente 1, jenter 14 år, utenfor Oslo)

«Man skal liksom ikke få alt man peker på for da blir man sett på litt sånn bortskjemt.» (Jente 1)

«Litt sånn cockey» (Jente 3)

«Det er det liksom mange gjør. Oi den jakka var dyr, ja, det var mamma som kjøpte det til meg. Det blir sånn unnskyldning for at folk peker ut det du har på deg ikke er billig» (Jente 2)

Jentene sa at det ikke var vanlig å si at klærne var kjøpt brukt, bortsett fra til de nærmeste venninne. Til forskjell fra guttene, kjøpte jentene på 14 år klær til seg selv. De sa dessuten at det ikke var noe problem å arve klær, og at de kjøpte klær brukt på Finn.no. På spørsmål om det var greit å arve klær, fortalte guttene på 15 år at det var avhengig av om det var merkeklær eller ikke, og ga uttrykk for at å arve klær kunne gi negative oppmerksomhet

INTERVJUUTSKRIFT, GUTTER 15 ÅR

Gutt A: Hvis det er standard klær så blir man sett ned på

Gutt B: ...kraftig sett ned på.

Både de 14 år gamle jentene utenfor Oslo og guttene på 15 år fra Oslo ga uttrykk for at merkeklær var viktigst blant de mest populære. Dette kom også fram hos ungdommene fra Oslo-området med høy utdanning. Guttene på 14 år fortalte at det var gjengen «som ruler skolen» som hadde dyre klær. Jentene på 12-13 fortalte at merkeklær ble mer viktig på ungdomsskolen. Samtlige mente at det var sjelden noen kom med ubehagelige kommentarer på klær. Guttene på 15 mente at det var mer snakk om blick. Ungdomsgruppene som deltok varierte i forhold til spørsmålet om hva det innebar å ikke ha merkeklær. Jentene på 14 år og guttene på 15 år mente at det var de mest upopulære som var å ikke hadde noen merkeklær. For jentene på 12-13 år og guttene på 14 år fra Oslo-området med høy utdanning hadde ikke mangel på merkeklær samme utstøtende effekt. Dessuten var det større rom for å arve klær og å kjøpe klær brukt (for eksempel på loppemarked eller på Finn.no)

INTERVJUUTSKRIFT, JENTER 12-13 ÅR

Int: Er det greit å arve klær?

Jente B: Ja, jeg har jo arvet mye av [navn på jente A] for hun er ganske mye høyre enn meg (latter).

Jente A: Det er mange i klassen min som synes det er ekkelt å kjøpe klær på loppemarked. Det synes ikke jeg, da. Så jeg pleier ofte å kjøpe klær på loppemarked.

Int: Er det vanlig her at man kjøper klær på loppemarked?

Flere: Mhm

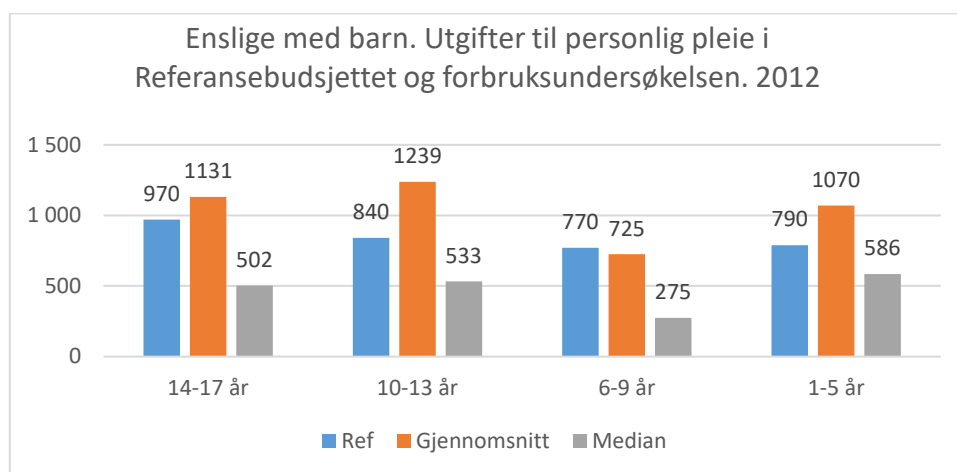
Int: Og ville dere andre si at det er greit å kjøpe klær på loppemarked?

Flere: Ja.

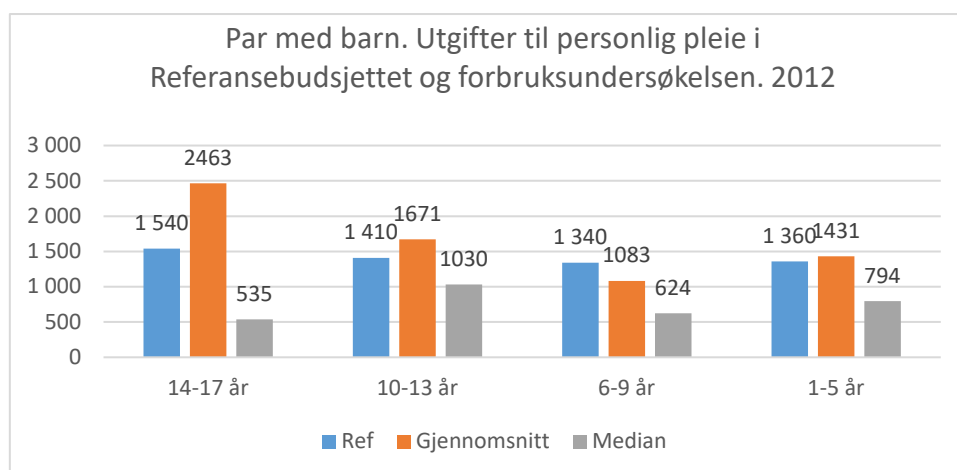
Jente B: Ja, så lenge man vansker dem (latter)

6.4 Personlig pleie

Forbruksområdet personlig pleie i Referansebudsjettet viser til forbruk som såpe, sjampo, enkel tannpleie, begrenset mengde kosmetikk, frisør, barbersaker, bleier, tannlege ol. Det er utfordrende å sammenlikne dette forbruksområdet, med Forbruksundersøkelsen siden den har noe grovere inndeling enn tilfellet er i Referansebudsjettet¹². Med dette forbeholdet finner vi at Referansebudsjettet jevnt over ligger et sted mellom gjennomsnittet og medianen. Det er relativt sett store forskjeller mellom gjennomsnittlige utgifter og medianen for samtlige husholdstyper. Dette kan fortolkes som at det er stor variasjon i denne type utgifter i befolkningen. Det vi kan legge merke til at Referansebudsjettet har et høyere anslag for utgifter til personlig pleie for aldersgruppen 6-9 år. Her er Referansebudsjettets anslag litt over gjennomsnittet. Gitt usikkerheten i sammenlikningsgrunnlaget er det lite som tyder på at Referansebudsjettets anslag, målt mot tilgjengelige data om forbruksutgifter, ikke ligger på det antatte forbruksnivået, dvs. et rimelig, alminnelig forbruk.

Figur 6-5. Sammenligning av enslige foreldres utgifter til personlig pleie, Referansebudsjettet og Forbruksundersøkelsen

Figur 6-6 Sammenligning av par sine utgifter til personlig pleie, Referansebudsjettet og Forbruksundersøkelsen

¹² Følgende poster i forbruksundersøkelsen inngår i sammenlikningen: Hårpleie og skjønnhetspleie, artikler til personlig pleie og toalettartikler, annet utstyr og artikler til personlig pleie, samt utgifter til tannlegetjenester utenom institusjon

Fokusgruppedeltakernes synspunkter på utgifter til personlig pleie

Den store variasjonen i utgifter til personlig pleie gjenspeiles også i fokusgruppeundersøkelsen av enslige forsørgere. Det ble vektlagt at barn har ulike behov for pleieprodukter som salver og bleier.

INTERVJUUTSKRIFT, ENSLIGE FORSØRGERE MED BARNEHAGEBARN

Mor B: Ellers så synes jeg også at vi bruker, det er sikkert litt individuelt, men vi bruker veldig mye penger på bleier, og litt sånn hudpleie produkter og sånt. Det er fordi datteren min har hatt litt vanskelig hud da. Så det, er også nøye at, det kunne ha vært, i alle fall en fjerdedel av kostnaden hvis jeg kunne kjøpt billigere produkter. For å si det sånn. [...] Hun fikk utslett rett og slett. Og da, da sier seg selv atte da blir det fort sårt da. Så og da er det jo faktisk de dyreste som, eller da blir de de beste da, men altså hun for jo fortsatt utslett, men hun blir jo bedre, av det.» (Mor B, enslige forsørgere med barnehagebarn).

Mor A: Samme hos oss også, hun fikk utslett. Det gikk jo ikke bort helt til jeg bytta tilbake til, til det dyreste.

Mor B: Når det er sagt, så kjenner jeg mange andre som bruker de rimeligste uten noe problem altså, så det kommer veldig an på, rett og slett barnets behov.

For enslige forsørgere med skolebarn ble også personlig pleie løftet fram som noe som varierte fra barn til barn. En av mødrene hadde hatt store kostnader forbundet med briller til et av barna og gom til det andre barnet. Den andre hadde utgifter til linser til et barna som var i slutten av tenårene.

INTERVJUUTSKRIFT, ENSLIGEFORSØRGERE MED SKOLEBARN

Mor 1: Og det er jo de derre ekstra utgiftene, som plutselig kommer. Hva er meninga at det barnebidraget skal dekke? Skal det dette også briller, altså? Når vi eh, når vi, når hun skulle ha de derre dyre brillene til fire tusen kroner med progressive glass og hurra meg rundt. Får ikke noe støtte til det.

Mor 2: Vel, vi fikk støtte fra NAV til [navn på barn i slutten av tenårene] sine briller. Vi betalte bare egenandel.

Mor 1: Jammen, det er jo hvis du har et eller annet papir på at du har et eller annet med øynene dine. Nå er det jo kjempestrengt.

Mor 2: Ja, det er noe med skjeling da. Det dekkja jo operasjon, og han er enda nærsynt og må korrigere skjeve hornhinner med linser sånn at det ikke detter av. Så jeg har sittet og betalt, fem hundre kroner i måneden i flere år for linser til sønnen min. Ikke fått en dritt hjelp til det.

Mor 1: Nei. Nei, hun hadde ikke noe alvorlig noe, så der fikk hun ikke noe støtte av NAV.

Mor 2: Nei, en femtenåring gidder ikke å gå med briller ikke sant. Det er linser, og han må ha spesiallinser, fordi atte som sagt, det skal korrigere skjeve hornhinner og litt nærsynthet. Så det ble jo sekshundrekroner eller fem nittini tror jeg, seks hundre kroner i måneden i linser.

Int: Men sånn, var barnefaren med på å betale det eller?

Mor 2: Nei, den utgiften har jeg sittet med alene i alle år.

Int: Ja, men var det samme gjeldende for brillene hos deg?

Mor 1: Ja, brillene. Han hadde ikke penger til det.

Ungdommene i fokusgruppeundersøkelsen ga uttrykk for at bruk av deodorant var nødvending for å unngå at man luktet vondt. Å lukte vondt ble omtalt i svært negativt

ordlag. På den andre siden ble det også gitt uttrykk for at mange ungdommer overdrev parfymebruk.

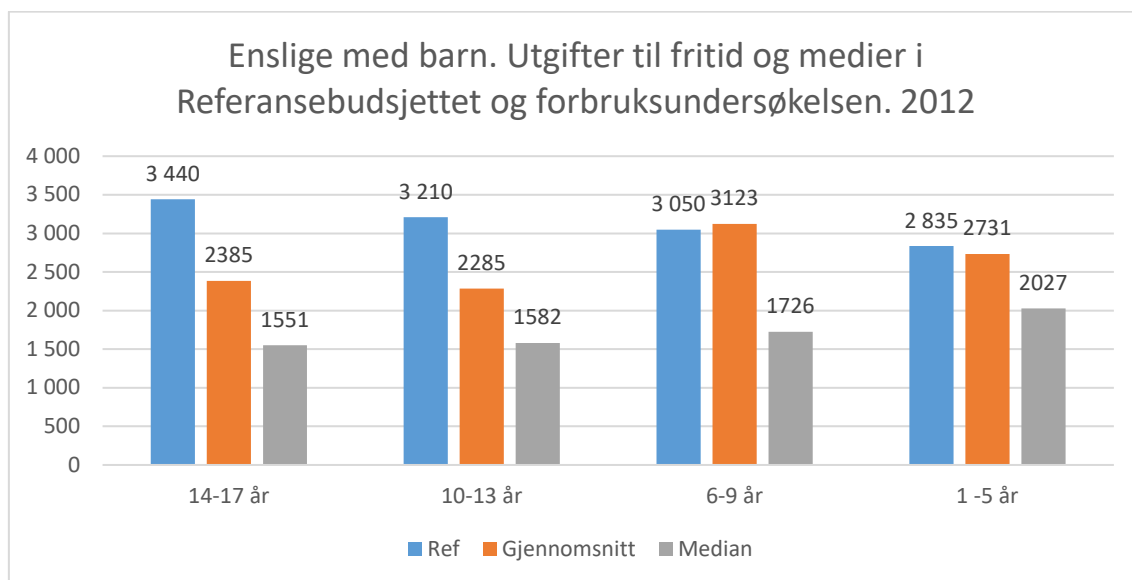
*«Ingen liker noen som stinker, ingen vil være rundt en person som stinker.»
(Gutt B, gutter 15 år).*

I tillegg til parfyme og deodorant, ble det snakket om å sminke seg. Det var likevel vanskelig å få et godt nok inntrykk av ulike behov for pleieprodukter blant ungdommene.

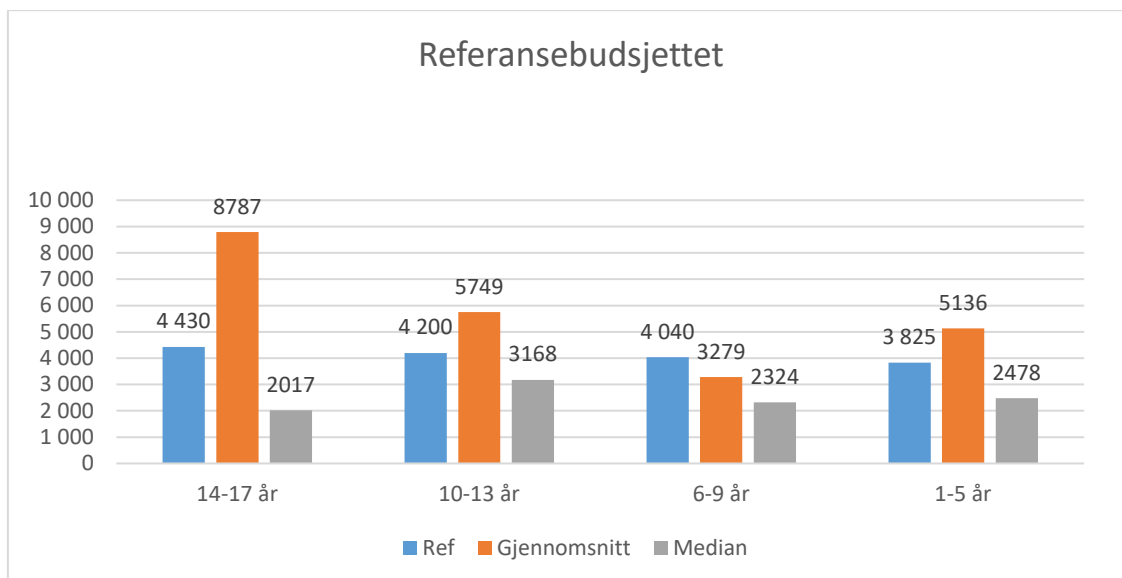
6.5 Fritids- og medieforbruk

I Referansebudsjettet er fritids- og medieforbruket delt mellom individ- og husholdsspesifikke forbruksområder. Noe av forbruket er knyttet til individer, f.eks. smarttelefoner, mens andre deler av forbruket er knyttet opp til husholdet, f.eks. Internett. I Forbruksundersøkelsen 2012, er det for komplisert - i praksis umulig - å gjøre et slikt skille mellom forbruket for individer og for husholdet. For å kunne sammenlikne «Lek, fritids- og mediekonsumet» med Forbruksundersøkelsen 2012 har vi derfor slått sammen det individ- og husholdsspesifikke forbruket i Referansebudsjettet. Siden Forbruksundersøkelsen består av husholdsdata, anser vi dette som ukomplisert.

Vi registrerer at Referansebudsjettet har et vesentlig høyere anslag enn gjennomsnittet og medianen i Forbruksundersøkelsen for utgifter til fritid og medier for enslige forsørgere med ett barn i aldersgruppen 10-17 år. For enslige forsørgere med ett barn i aldersgruppen 1-9 år ligger budsjettestimaten på gjennomsnittet. Som vi har registrert tidligere, er det forholdsvis store forskjeller mellom gjennomsnittet og medianen for enslige forsørgere med barn.

Figur 6-7: Oversikt over enslige foreldres utgifter til fritid og medier, Referansebudsjettet og Forbruksundersøkelsen

Figur 6-8: Oversikt over parhusholdningers utgifter til fritid og medier, Referansebudsjettet og Forbruksundersøkelsen

Dersom vi ser på den samme fordelingen for parfamilier med ett barn, er bildet et helt annet enn for enslige forsørgere med barn. Med unntak av parfamilier med barn i alderen 6-9 år, ligger Referansebudsjettet under gjennomsnittet. For parfamilier med barn i alderen 14-17 år, ligger Referansebudsjettet betydelig *under* gjennomsnittet. Det er også i denne gruppen vi finner den største forskjellen mellom gjennomsnittet og medianen. For alle alderskategoriene ligger Referansebudsjettet *over* medianen. En mulig forklaring er at noen få respondenter i Forbruksundersøkelsen bruker ekstremt mye penger på fritid og medier og som vil dra opp gjennomsnittet.

Det er kontraintuitivt at gjennomsnittlige utgifter til fritid og medier er høyere i aldersgruppen 1 – 5 år sammenliknet med parfamilier med ett barn i alderen 6 -9 år. Det er vanskelig å forklare dette empirisk. Det er dermed sannsynligvis en effekt av at noen få med svært høyt forbruk trekker opp gjennomsnittet.

Det er betydelige forskjeller mellom enslige forsørgere og par med ett barn i hvordan referansebudsjettestimaterne forholder seg til de empiriske forbruksutgiftene. At Referansebudsjettet ligger over gjennomsnittet for enslige forsørgere med eldre barn er en god indikasjon på at dette er en husholdstype med knapp økonomi. Det er følgelig ikke urimelig å anta at det er den økonomiske situasjonen enslige forsørgere befinner seg i som bidrar til å forklare at forbruksutgiftene er lavere enn det som er nødvendig for å dekke husholdsmedlemmens forbruksbehov. Det er i og for seg ikke overraskende siden mange enslige forsørgere har lav inntekt.. Referansebudsjettet illustrerer denne mismatchen mellom ressurser og behov. Det er ikke dermed sagt at dette primært går ut over barna. Det kan godt være slik at mange av foreldrene prioriterer barna framfor seg selv (Rysst 2006), men forskjellen mellom budsjettestimaterne og Forbruksundersøkelsen indikerer at enslige forsørgere med større barn har knapp økonomi. Gjennomsnittet for par med ett barn i aldersgruppen over 10 år er vesentlig høyere enn Referansebudsjettet. Unntaket er de med barn i aldersgruppen 6 – 9 år, der Referansebudsjettet ligger over gjennomsnittet. Det er vanskelig å gi en substansiell forklaring på dette. De store forskjellene mellom gjennomsnittet og medianen for alle aldergruppene indikerer, ikke overraskende, at fordelingen er skjev. Det er også rimelig

å anta at det er store forskjeller internt i gruppen med hensyn til fritids- og medieutgifter. Forskjeller i inntekt, preferanser og livsstil vil kunne ha stor betydning for hvor mange penger en legger inn i fritidsforbruket.

De enslige foreldrenes synspunkter på utgifter til fritidsaktiviteter

Uavhengig av økonomiske situasjoner strekker ofte foreldre langt for at barna skal delta på organiserte fritidsaktiviteter som venner og klassekamerater driver med (Thorød, 2012). Barna til de to enslige mødrene med barn i barnehagealder var for unge til å delta på fritidsaktiviteter. Ingen av barna hadde gått på babysvømming. Isteden fortalte mødrene om gratis aktiviteter som babysang og å gå i marka. Barna til de to enslige mødrene med barn i barneskolealder deltok på fritidsaktiviteter som innebar utgifter til medlemskontingenter og utstyr. Ifølge mødrene med barn i skolealder, var kostnader forbundet med barnas fritidsaktiviteter kilde til konflikter og forhandlinger mellom dem og fedrene til barna. Dessuten opplevde begge mødrene at det var vanskelig å betale for medlemskontingent og utstyr til barna til tross for at de begge var i arbeid med nokså alminnelig lønnsinntekt.

INTERVJUUTSKRIFT, ENSLIGE FORSØRGERE MED SKOLEBARN

Mor 1: Fritidsaktivitetsturer og fritidsutgiftene, kostanden for fritidsaktiviteter. Jeg har ikke giddet og mast om bidrag for utstyr til fritidsaktivitet som skjorter, soveposer og alt sånt.

Mor 2: B: Ja, for speider har også ganske dyr aktivitet. [Navn på barn] går på ridning, og er jo en av de dyreste aktivitetene du kan gå på.

Mor 1: Ja, herlighet. Det er helt håpløst.

Mor 2: Det er fire tusen tolv for et halvtårs kurs, også skal du ha hjelm, du skal ha vest og du skal ha støvler, du skal hansker, du skal ha jakker, ridejakke, også ridebukse. Det er jo igjen da ridetøy er jo mye dyrere enn vanlige klær. Også ting vokses ut da...

Mor 1: Takk og lov for Finn.no. [...] Jeg spurte jo den største om hun hadde lyst til å begynne på kunstløp og det er jo to tusen åttehundre kroner i halvåret. Pluss skøyter, tusen kroner. Jeg hakke nesten fire tusen kroner i januar. I tillegg til alt det andre. Det går ikke. Så da spurte jeg dem om, for vi er så heldige at vi har fritidsstipend! Som man kan søke om, så jeg spurte om de kunne søke, så da måtte vi spørre. De kan søke. Men jeg har ikke fått noe svar enda. Og takket være fritidsstipendet, så går hun minste på korps, og det koster fem tusen åtte hundre for å, for å gå på kulturskolen, for å lære og spille instrumentet også er det tusen kroner, for selve korpset. Også er det fire hundre kroner i instrumentleie. Også må man ha sko, også skal hun ha bukse.

Fokusgruppeundersøkelsen av enslige forsørgere med barn i skolealder reflekterer dermed funnene i sammenligningen mellom Referansebudsjettets estimer for utgifter til fritid- og mediebruk og Forbruksundersøkelsen. Å dekke behovet for fritidsaktiviteter er utfordrende på en inntekt, og kan som eksempelet over viser gjør krav på å søke om lokale hjelpetiltak.

Det ble ikke snakket om utgifter til mediebruk blant de enslige foreldrene utover at foreldrene med skolebarn hadde utgifter til mobiltelefon til barna. Å kjøpe ny telefon var uaktuelt og barna overtok isteden mødrene brukte mobiltelefoner.

Ungdommenes oppfatninger om behov for deltagelse i fritidsaktiviteter

Fokusgruppeundersøkelsen viste at det ble oppfattet som like vanlig å delta som å ikke delta på organiserte fritidsaktiviteter på ungdomsskolen. Ser vi på andelen ungdomsskoleelever som er med i et idrettslag for eksempel, er det store forskjeller mellom kommunene i Norge og mellom bydelene i Oslo (UngData, 2019).

INTERVJUUTSKRIFT; JENTER 14 ÅR

Jente 2: Sånn håndball og fotball, det går mye i det.

Jente 1: Og veldig mange som danser også.

Jente 1: Men det er en del som ikke går fordi man ja, kanskje bare drar på senteret og sånne ting.

Int: Og det er jo litt vanlig da at når man begynner på ungdomsskolen så slutter man med fritidsaktiviteter.

Jente 3: Fordi det er mange som velger å fokusere på skole.

Jente 1: I tiende så er det mange som slutter...

[...]

Jente 2: Jeg spiller håndball.

Int: Dere andre da?

Jente 3: Nei, jeg driver ikke med noe, jeg gikk på turn i sjuende klasse, men så måtte jeg slutte fordi det var ikke liksom nivået. Det var et nivå til sjuende klasse, også måtte jeg slutte da.

Jente 1: Ja, eller jeg har gått på. Jeg går ikke på noe nå da. Men jeg har prøvd veldig mye forskjellig. Noen ting som ikke har vært fysisk, også mange ting som har vært fysisk. Men jeg har aldri funnet noe som er for meg.

Jentene på 14 år var det kun en som deltok på en organisert fritidsaktivitet. De andre jentene hadde gjort det da de var yngre. Mye skolearbeid gitt som begrunnelse for hvorfor jentene ikke lenger deltok. Fokusgruppeintervjuene med ungdom gjenspeiler undersøkelser som viser at frafallet fra organiserte fritidsaktiviteter øker på ungdomsskolen. I kapittel 6 vil utstyrskrevene fritidsaktiviteter diskuteres mer i dybden.

Blant guttene på 15 år ble det vektlagt at å være sammen med venner var blitt mer viktig. Her var det bare en gutt som deltok på organiserte fritidsaktiviteter. To av guttene på 14 deltok i organiserte fritidsaktiviteter. De to andre hadde andre interesse i fritiden. Både guttene på 14 og 15 år var dessuten opptatt av å velge selv hva de ønsket å bruke fritiden på. Alle jentene på 12-13 år hadde flere enn en fritidsaktivitet.

Mobiltelefon, PC og spillkonsoll

Å ha mobiltelefon var svært viktig for ungdommene i fokusgruppeundersøkelsen. Samtlige hadde sin egen smarttelefon, og hadde hatt mobil siden midten av barneskolen. Blant de yngste deltakerne ble det gitt uttrykk for at mobiltelefon var viktig for å kunne kontakte foreldrene ved behov, men behovet for mobil var først og fremst knyttet til sosiale medier, spill og youtube, og for å holde kontakt med venner.

INTERVJUUTSKRIFT, GUTTER 15 ÅR

I: Er det mulig å ikke ha mobiltelefon?

Gutt B: Du ække menneske da.

Gutt A: Du kan jo ikke kommunisere med andre mennesker enn de du møter på skolen.

Gutt B: Sånn faktisk, du MÅ ha mobiltelefon.

Gutt C: Men greia er at jeg har ikke noe eksempel å dra fra, fordi alle har mobiltelefon.

Gutt B: Alle har mobiltelefon, til og med de helt nederst.

Gutt A: Hvis de ikke har mobiltelefon, så vet de nok at det ikke eksisterer.

Guttene på 15 år og jentene på 14 år var opptatt av mobilmerke og versjon. Det var iPhone som var viktig. De fleste hadde byttet mobil opptil flere ganger ettersom mobilen ikke fungerte eller ble ødelagt. En av jentene på 12-13 år fortalte at hun var på sin sjette mobiltelefon, fordi hun hadde vært uheldig og mistet eller ødelagt telefonen sin flere ganger.

Imidlertid dekket mobilen flere behov. Selv om det ikke var uvanlig å ha Ipad og PC hjemme, mente ungdommene at mobilen gjorde behovet for annen digital teknologi mindre viktige. Likevel hadde flere spillkonsoller av typen Playstation og Xbox.

Ifølge Norsk Mediabarometer (Statistisk Sentralbyrå, 2019c) har 81 prosent av 9-15-åringene spilt digitale spill og brukt i gjennomsnitt 79 minutter på en gjennomsnittsdag. Samtlige av guttene på 14 år spilte onlinespill på mobilen eller på PC. Flere av jentene på 12-13 år spilte spill på Playstation. Det var først og fremst guttene på 15 år som ga uttrykk for at Playstation var uvurderlig. De vektla at å spille Playstation bidro til å viske ut sosiale forskjeller mellom jevnaldrende på skolen.

Gutt B: Det er sånn, alle som har det, alle spiller det. Når du går innpå Playstation så er det alltid en person som spiller det.

Gutt C: Ja, sånn Overwatch og Fort Knight.

Gutt B: Ja, Fort Knight. FIFA

Int: Hvis jeg forstå dere riktig da, er det viktig å være med på det spillet da liksom?

Gutt B: Ja, du vil være med pluss det er morsomt å spille.

Gutt C: Det er alltid gøy. Det blir ikke populært hvis det ikke er gøy.

[...]

Gutt B: Alle er på lik linje, alle taperne og de kule, alle er på en helt lik linje.

Gutt C: Også i sånn group-chat, så er det av og til sett sånn der folk som ikke er gode sosialt intelligente, eller de som er nederst spille med folk som er sykt høyt oppe, bare fordi de får mye wins sammen.

Gutt B: Det er fordi de er så gode.

Gutt C: De er flinke.

Gutt B: De får faktisk status av det. Jeg har mange flinke folk som spiller med. Gjennom gruppechatten så blir man bedre venner.

Gutt C: Ja, jeg vet. Det er faktisk lettere å komme ut...

Gutt B: Kom ut, la oss finne på noe, sånn og sånn. Så man kan faktisk få status av å spille Playstation.

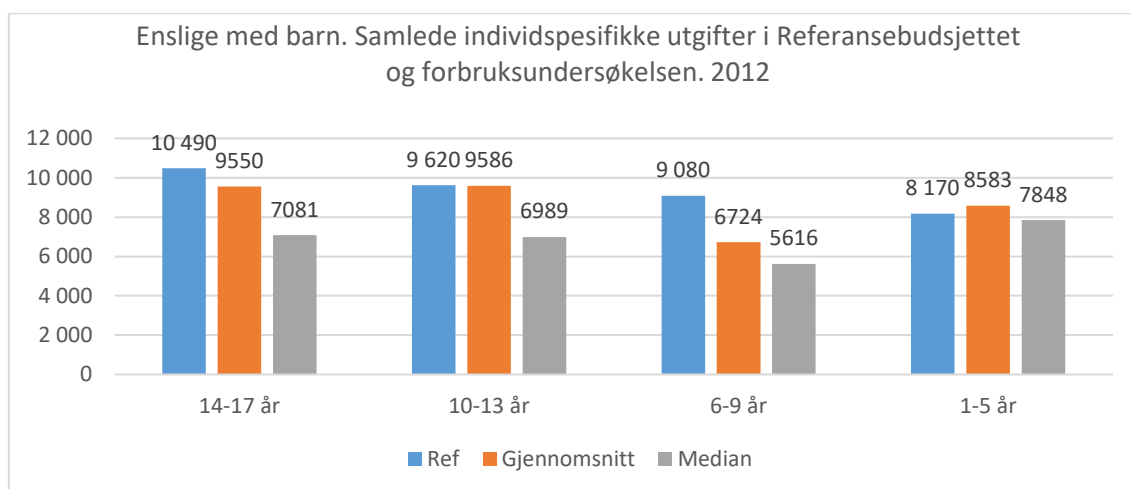
Ifølge guttene kostet det en del å spille Playstation. Prisen varierte fra 600 kroner for et nytt spill til 200 kroner for eldre utgaver. Det var riktignok stor variasjon mellom ungdommene i fokusgruppeundersøkelsen. Guttene på 14 spilte som oftest spill på PC som kostet lite og som heller ikke innebar innkjøp av spillkonsoll.

De ulike behovene for særlig PC og spillkonsoller, slik det kom til uttrykk blant ungdommene i undersøkelsen, kan bidra til å forklare forskjellene mellom gjennomsnittlig forbruk og medianforbruket.

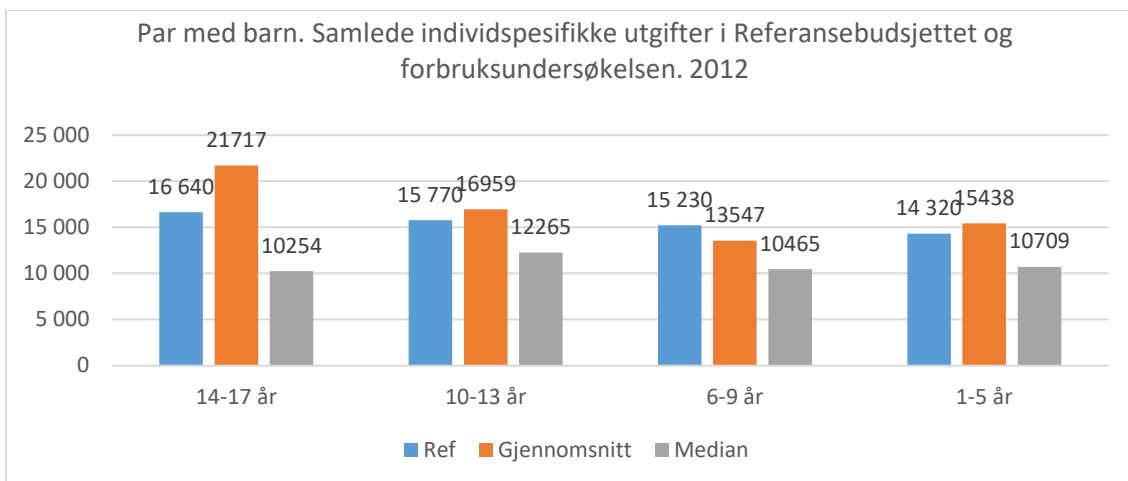
6.6 Samlet individspesifikke forbruksutgifter

Hensikten med Referansebudsjettet er å beregne de totale kostnadene for å kunne ha et rimelig forbruksnivå i Norge. Intensjonen er ikke primært å gi råd om hvor mye en bør bruke på de ulike forbruksområdene. Hensikten er å komme fram til et beløp som en med stor grad av sikkerhet vet er tilstrekkelig til å dekke husholdsmedlemmenes grunnleggende behov. Hva den enkelte prioriterer å bruke inntekten sin på er selvsagt opp til den enkelt og budsjettet skal gi rom for ulike prioriteringer. I det perspektivet er det vel så interessant å sammenlikne de samlede utgiftsberegningene i Referansebudsjettet med det empiriske forbruket. I figurene 6-9 og 6 -10 har vi slått sammen alle de individspesifikke forbruksområdene i Referansebudsjettet sammenliknet med Forbruksundersøkelsen 2012.

Vi registrerer at den samlede summen beregnet til det individspesifikke forbruket i Referansebudsjettet jevnt ligger noe over eller likt med gjennomsnittet for enslige forsørgere med ett barn. For par med ett barn er tendensen at Referansebudsjettet ligger litt under eller på gjennomsnittet. Gitt den relativt store usikkerheten i Forbruksundersøkelsen, er hovedkonklusjonen at Referansebudsjettets rimelige nivå innen de individspesifikke forbruksområdene ligger rundt det registrerte gjennomsnittet.

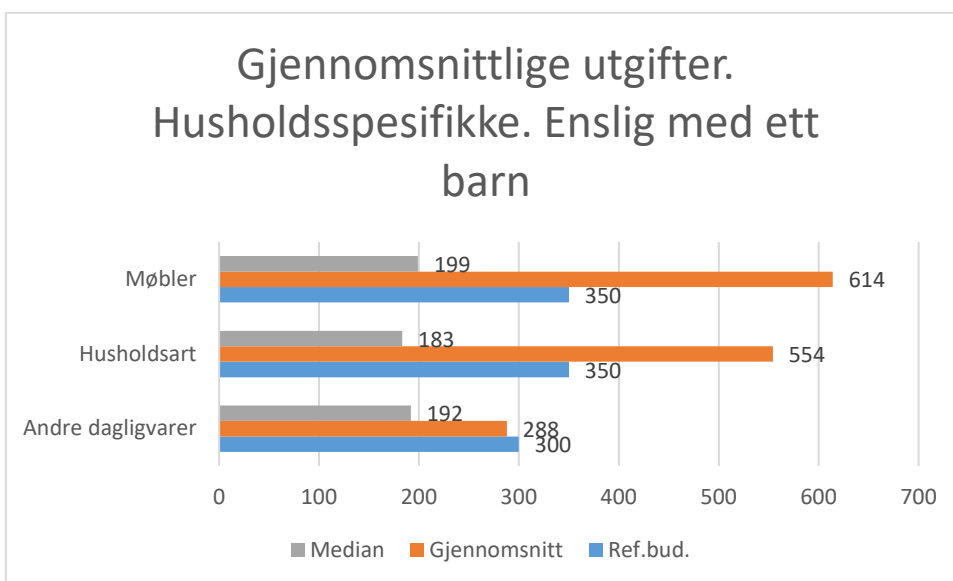
Figur 6-9: Oversikt over enslige forsørgers samlede individspesifikke utgifter, Referansebudsjettet og Forbruksundersøkelsen

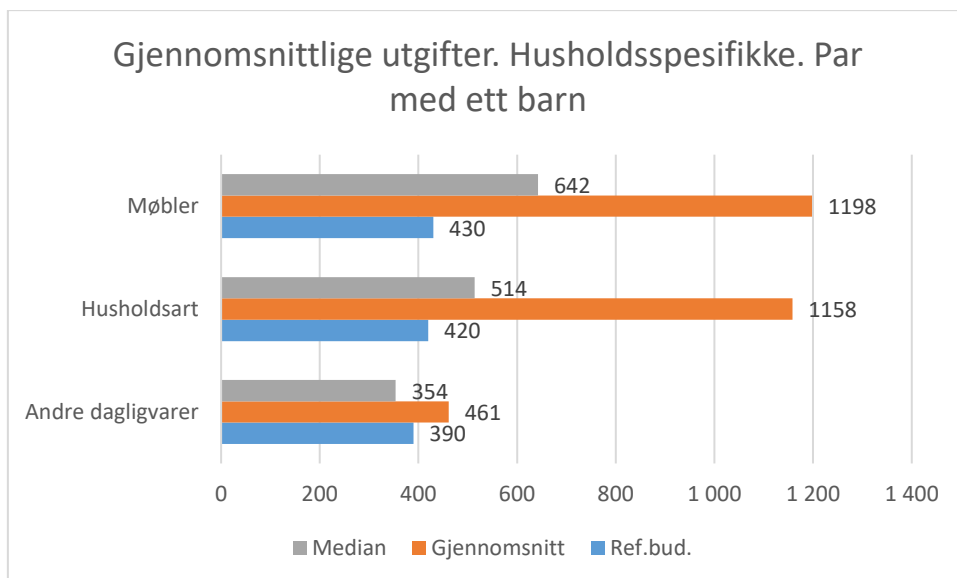
Figur 6-10: Oversikt over parhusholdningers samlede individspesifikke utgifter, Referansebudsjettet og Forbruksundersøkelsen

6.7 Husholdsspesifikke utgifter

De husholdsspesifikke forbruksområdene i referansbudsjettet varierer, som kjent, etter antall personer i husholdet, ikke etter alder. I sammenlikningen med Forbruksundersøkelsen har vi derfor tatt gjennomsnittet av utgiftene i de enkelte forbruksområdene, uavhengig av alder. Vi skiller fortsatt mellom enslige forsørgere (2 personer i husholdet) og parfamilie med ett barn (3 personer i husholdet).

Figur 6-11: Oversikt over gjennomsnittlige husholdsspesifikke utgifter for enslige med barn

Figur 6-12: Oversikt over gjennomsnittlige husholdsspesifikke utgifter for par med barn

Vi registrerer at Referansebudsjettet for 2012 jevnt over ligger lavere enn gjennomsnittet for begge husholdstypene. Vi ser at gjennomsnittet for møbler er vesentlig høyere enn Referansebudsjettet for begge husholdstypene. Det er imidlertid viktig å legge merke til at Referansebudsjettet er høyere enn medianen for enslige forsørgere. At medianutgiftene til møbler er lave i forhold til referansebudsjett, demonstrerer også her at en ikke ubetydelig andel enslige forsørgere ikke har rom for å dekke det antatte forbrukbehovet. Den store forskjellen mellom gjennomsnitt og medianen viser også betydelige skjevheter i fordelingen av utgifter til møbler.

For par med ett barn er Referansebudsjettet lavere enn både gjennomsnitt og medianen. Vi ser med andre ord den samme variasjonen mellom husholdstypene som for de fleste individspesifikke forbruksområdene. Par med barn har, sammenliknet med Referansebudsjettet, høyere utgifter til møbler enn normen.¹³

Det er å imidlertid viktig å understreke at det er stor usikkerhet knyttet til beregningen av utgifter til møbler i Forbruksundersøkelsen. Usikkerheten er spesielt knyttet til innsamlingsmetoden for sjeldne og sporadiske utgifter som f.eks. kjøp av møbler. Det er flere utfordringer knyttet til å normere møbler både fordi det er betydelig forskjeller i pris og fordi preferanser og ulik livsstil vil påvirke kostnadene i betydelig grad. Referansebudsjettets beregninger av behov for møbler i en norsk kontekst, tar ikke slike hensyn. Det er følgelig ikke urimelig at budsjettestimaterne er lavere enn gjennomsnittet.

Funnene og resonnementene i sammenlikningen av Referansebudsjettet med husholdningsartikler i Forbruksundersøkelsen, er svært like som for møbler. Også her skiller enslige forsørgere seg ut ved at medianforbruket er lavere enn Referansebudsjettet. Blant parfamilier med ett barn er både gjennomsnittet og medianen høyere enn Referansebudsjettet. Usikkerheten knyttet til innsamling av sjeldne og forholdsvis dyre gjenstander er den samme som for møbler. Sammenlikningen gir liten eller ingen grunn til å slutte at referansebudsjettnormen med nødvendighet er for lav. Usikkerheten knyttet til Forbruksundersøkelsen er for stor til det.

¹³ Vi bør være oppmerksomme på at der er relativt små beløp det er snakk om her. Den grafiske forskjellen kan med andre ord overdrive inntrykket av hvor store forskjellene egentlig er.

Det er interessant at fordelingen på forbruksområdet andre dagligvarer, skiller seg vesentlig fra møbler og husholdningsartikler. Her ligger Referansebudsjettet over gjennomsnittet blant enslige forsørgere og likt med gjennomsnittet for par med ett barn. Fordelingen er også mindre skjev enn for de to øvrige forbruksområdene. Dette gjelder både enslige forsørgere og par med ett barn. Siden andre dagligvarer kjøpes ofte, ikke er spesielt dyre og varierer mindre i forhold til preferanser og livsstil, er trolig usikkerheten knyttet til datamaterialet mindre enn for møbler og husholdsartikler.

7. Barns og ungdoms forbruksbehov utenfor barnebidraget

7.1 Barn og ungdoms forbruksbehov

Referansebudsjettet inkluderer ikke utgifter til å spise ute, fritidsaktiviteter med dyrt utstyr, ferieringer, bursdager og gaver og feriereiser. Dette kapitlet vil i all hodesak dreie seg om ungdommenes og aleneforsørgernes synspunkter på disse forbruksbehovene. Ettersom de enslige forsørgerne var opptatt av boligkostnader og ungdommene snakket om å være på besøk hos hverandre, avsluttes kapitlet med noen synspunkter på bolig som forbruksbehov.

Fokusgruppeintervjuene med ungdom fra forskjellige områder i og utenfor Oslo viste at forbruksbehov varierer fra sted til sted. Det er tydelig at det er en sterk «nabolageffekt» eller «ungdomsmiljøeffekt» for hva slags type forventninger til forbruk ungdommene møtte i hverdagen. Blant ungdommene, hadde venner, klassekamerater og ungdomsmiljøet overtatt som premissleverandører for hva man måtte ha for å ikke falle utenfor. Til sammenligning snakket de enslige forsørgerne om hvordan barnehage- og skoleinstitusjonene hadde forventninger til mat, klær og utstyr. Men også her spilte andre foreldre og deres forbruk inn på oppfatninger om hva barn vanligvis har og kan delta på. Et eksempel var fritidsaktiviteter og ferier. Å reise på ferie med familien og å delta på flere fritidsaktiviteter, kom til uttrykk som noe alle andre barn har mulighet til som det var vanskelig å få til som enslig forsørger.

I samtlige fokusgrupper med ungdom ble det snakket om forskjeller i forbruk mellom grupper av ungdommer på skolen eller i nærområdet. Et gjennomgående trekk var å skille mellom de populære som ofte hadde mye penger å rutte med, dyre merkeklær og dyrere mobiler og andre ungdomsgrupper som ikke hadde mulighet til samme type forbruk. Fokusgruppeintervjuene viste dessuten at forbruksbehov varierer med kjønn. Et eksempel er forskjellen mellom gutter og jenters digitale mediebruk. Mens guttene spilte nettbaserte spill med hverandre (Playstation, PC), var jentene sosiale på sosiale medieplattformer (Snapchat, Instagram, TikTok etc). Fokusgruppeintervjuene viste dessuten betydelige forskjeller i forbruksbehov i forhold til alder. Forventningene om å delta på fritidsaktiviteter var mer fremtredende for deltakerne som hadde eller som selv var barn i barneskolealder sammenlignet med ungdom på ungdomskolen. Ungdommene som deltok i fokusgruppeundersøkelsen, bidro dermed til å belyse flere sider av hva slags type forbruksforventninger de møtte blant sine jevnaldrende i ungdomsmiljøet de bodde i.

7.2 Å spise ute

Referansebudsjettet inkluderer ikke utgifter til å spise ute enten det dreier seg om dyre restaurantbesøk eller mat i farten kjøpt på gatekjøkken. Forutsetningen Referansebudsjettet har om at all mat spises hjemme holder ikke når vi tar ungdoms hverdagsliv med i betraktning. I Statistisk sentralbyrås forbruksundersøkelse (2014) er også restaurantbesøk holdt utenfor utgifter til mat og drikke. Ettersom

Forbruksundersøkelsen måler forbruk på husholdningsnivå, gir det ingen oversikt over fordelingen av penger innad i familier med barn. Trolig er barn og ungdoms pengebruk på mat og drikke utenfor hjemmet ikke inkludert i tallene til Statistisk sentralbyrå.

Fokusgruppeundersøkelsen viste at det var nokså vanlig å spise ute blant ungdommene. Andre undersøkelser har vist at det er først og fremst yngre forbrukere som hyppigst kjøper mat på kiosker, bensinstasjoner, snackbarer, gatekjøkken og lignende (Bugge og Lavik, 2008).

Det var overraskende vanlig blant ungdommene å kjøpe seg mat på skolen. Jentene på 14 år fortalte at guttene på skolen ofte kjøpte seg mat. Guttene på 14 år fortalte at ungdomsskoleelevene var omtrent likt fordelt i forhold til å kjøpe seg mat i skolekantina, å kjøpe seg mat på butikken og å ha med matpakke. Guttene på 15 år fortalte at nesten alle på skolen kjøpte seg mat i storefri, og sa at matpakker var et sjeldent syn.

«En gang så jeg en med matpakke» (Gutt A, gutter 15 år,)

«Jeg er den eneste som tar med matpakka, men så ender jeg opp med å kjøpe ting fordi jeg blir sulten.» (Gutt B, gutter 15 år)

«Jeg kjenner mange som aldri tar med matpakke, som enten drar til butikken eller rett til kantina.» (Gutt 3, 14 år)

Guttene på 15 år mente at det ikke var uvanlig at ungdom på skolen brukte 200 kroner om dagen, men fortalte at de selv ikke brukte noe særlig mer enn 20-50 kroner. De fortalte at de innimellom kjøpte seg kebab til skolemat. Jentene på 14 år fortalte at det vanligvis var guttene i klassen som kjøpte seg mat istedenfor å ha med matpakke, og at de hadde langt merke til at guttene hadde avtale om å kjøpe kebab hver fredag i spisepausen på skolen. Guttene på 14 år, fortalte at det var vanlig å kjøpe nudler i boks til førti kroner og brus til 20 kroner. De kjøpte vanligvis boller og brus, og innimellom kebab til skolemat. Begge guttegruppene vektla at det også var vanlig å kjøpe seg mat selv om man hadde med matpakke fordi man ble fristet av klassekameratene.

«Når du ser folk med boller og brus har du ikke lyst til brødskive med peanøttsmør.» (Gutt B, gutter 15 år, Oslo)

Jeg har sett folk som har med matpakke, men som heller går i butikken (Gutt 3, 14 år)

«Tenk hvis du går i butikken med fire andre, du har med penger, men du har med matpakke, også da har du så lyst til å kjøpe noe godt da.» (Gutt 3, 14 år)

Å kjøpe mat istedenfor å spise medbrakt matpakka kan både være erstatning for eller en tilleggskostnad til utgifter til mat og drikke i en husholdning. Ungdommene fortalte at de brukte egne penger som lommepenger eller penger de hadde spart fra pengegaver, for eksempel fra bursdag eller jul, på mat og drikke. I tillegg var det vanlig å spørre foreldrene om å få penger dersom man skulle på kjøpesenteret eller til byen sammen med venner. Alle gruppene nevnte at ungdom dro på kjøpesenteret eller besøkte gatekjøkken en gang iblant for å kjøpe mat sammen med venner.

INTERVJUUTSKRIFT, GUTTER 15 ÅR

- Gutt C: Ja, men det er ikke vanlig at det er sånn at man spiser på restauranter for eksempel, men drar bare innom kjøpesenteret og kjøper vi noe sånn billig dritt.*
- Gutt B: Eller kjøper fra et eller annen sånn, Kiwi eller noe.*
- Gutt C: Ja, sant*
- Gutt B: forts: eller kjøper kebab.*
- Gutt B: Eller Macern og sånt.*
- Int: Macern og sånt, trenger ikke å være sånn fin restaurant eller noe sånt*
- Gutt B: Eller så drar de noen ganger på restaurant faktisk. I hvert fall i dette området her.*
- Gutt A: Men det er ikke så ofte.*

Jentene på 14 fortalte at de dro til kjøpesenteret en til to ganger i måneden hvor de kjøpte seg mat. De spiste på Big Bite og McDonalds. Jente fortalte at de ofte traff folk fra ungdomsskolen når de spiste på kjøpesenteret. «*Det er veldig mange som er der*» (Jente 2, jenter 14 år). Også blant de yngste jentene på 12-13 år, var det noen som dro på kjøpesenteret for å kjøpe seg mat.

INTERVJUUTSKRIFT, JENTER 12-13 ÅR

- Jente A: Av og til så pleier jeg og [navn på venninne] å gjøre det sammen.*
- Int: Og hvor er det dere spiser sammen da?*
- Jente A: Hvis vi er på [kjøpesenter] så pleier vi enten å spise sushi eller McDonalds.*
- Int: Og dere andre da?*
- Jente F: Hver gang jeg er i byen eller med venner så ender alltid opp med at vi kjøper noe for man blir jo sulten hvis man er der lenge.*
- Int: Og kan man gå til mamma og pappa og si at jeg vil dra på McDonalds, kan jeg få noen penger til det?*
- Jente A: Nei, ikke akkurat McDonalds (alle latter), men hvis jeg skal ha noe, sushi da, får jeg lov.*
- Int2: Sushi er ganske dyrt, er det ikke det?*
- Jente A: Ja, men det er sunt*
- Int: Hvor ofte tror dere at dere gjør det, dere som drar ut å spiser, er det en gang i måneden eller?*
- Jente A: Kanskje en gang annenhver måned. Jeg gjør det ikke så ofte egentlig.*
- Jente F: Jeg gjør det litt oftere siden jeg har venner som bor rett ved [stedsnavn] og blir med dem hjem, og kanskje noe skal dit og bare kjøpe en liten ting så kan det tenkes at vi bare tenker at vi spiser en pizza her liksom.*
- Int: Er det kanskje mer vanlig når man går på ungdomsskolen?*
- Jente F: Ja, jeg tror det, fordi da er det kanskje mer sånn at man får lov til å være lengere ute og kontrollere pengene dine selv da*

Ungdommene varierte med hensyn til om eller hvor ofte de dro ut for å spise sammen med venner. Tre av guttene på 14 år sa at det var sjeldent, mens den fjerde sa at han iblant spiste kebab eller på McDonalds sammen med venner. Guttene på 14 år mente at å spise ute var vanligere blant jenter, som gjorde i kombinasjon med å dra på kjøpesenteret for å handle.

For ungdommene som med jevne mellomrom spiste ute med venner, var det ikke problematisk å ikke være med vennene sine ut for å spise hver gang. Derimot, mente ungdommene at dersom man aldri kunne være med ut å spise at det var mer problematisk. «*Hvis man ikke blir invitert er jo det dumt.*» (Jente 3, jenter 14 år).

INTERVJUUTSKRIFT, GUTTER 15 ÅR

- Int:* Men sett at du aldri kan være med på det da?
- Gutt C:* Ja, da er det litt kjipt da...
- Gutt B:* Alltid er fattig?
- Int:* Ja, og ikke har penger eller ikke har lommepenger eller har strenge foreldre som sier «Nei, du får ikke lov.»
- Gutt C:* Det har jeg ikke tenkt på.
- Gutt B:* Sikkert han vi baksnakka.
- Int:* Eller motsatt da, hvor viktig er det for dere å få lov til å gjøre det?
- Gutt B:* Det er ikke sånn at jeg vil gå ut og spise på hver eneste restaurant.
- Gutt C:* Nei, ikke jeg heller.
- Gutt B:* Det ækkno jeg vil. Vi kan bare ta en sånn pizza som vi kan sitte og spise, også bare gå fast.
- Gutt C:* Ja, jeg ække keen på å spise trash.
- I:* Er det bare, er det bare for å spise maten, fordi man er sulten på en måte? Eller er det fordi man vil henge med folk?
- Gutt B:* Jeg spiser fordi jeg er sulten, i hvert fall.
- Gutt C:* Ja, samma her.

De enslige forsørgernes synspunkter på å spise ute

De enslige foreldrene ga uttrykk for at det var viktig å kunne spise ute enten det var med barna eller sammen venner. Det ble vektlagt både at behovet for mat meldte seg dersom man var i marka eller på vei til å besøke slektninger. I tillegg ble det sagt at det var viktig for å opprettholde sosiale bånd med venner.

INTERVJUUTSKRIFT, ENSLIGE FORSØRGERE MED BARNEHAGEBARN

- Int:* Så spørsmålet er i hvilken grad syns dere at man skal kunne spise ute?
- Mor 1:* Jeg synes, jeg synes det er viktig en gang iblant ikke noe ukentlig affære, men at man har mulighet til det og noen ganger blir det jo også av nødvendighet. Hvis man er ute, på reise, og man det er ikke alltid praktisk mulig å pakke med alt av måltider og da blir det veldig begrenset med hva man kan gjøre da. Hvis man aldri kan kjøpe seg noe man kan spise ute...Pluss det er jo spiseplikt på en del steder hvis man skal gå inn, for man kan ikke akkurat gå inn og sitte på [markahytte], uten å kjøpe noen ting, så... Så å ha det, det synes jeg må være at man gjøre det en gang iblant, må jo være en del av et normalt matbudsjett, vil jeg si.
- Int:* Ja, er du enig?
- Mor 1:* Ja, helt enig.
- Mor 2:* Og det trenger liksom ikke å være at en skal dra på sånn derre restaurant ned på Akerbrygge og ha et sjømåltid med dyr vin og sånt nå, men at man kan innom stikke innom en tur på macern for den saks skyld liksom. Men altså, det er veldig sosialt ekskluderende hvis man aldri skal kunne treffe andre og spise ute, kanskje spesielt siden, ute i Oslo, så er det jo ikke alle som kan invitere hjem, og da kan man aldri da bli med og, etterhvert også i bursdager som er en ute og at man aldri skal kunne delta i det da, det er jo litt sånn...

De enslige forsørgerne med skolebarn savnet å spise ute eller bare gå ut på byen.

*Ut og spise... jeg vet ikke hva, det er også noe, alle andre disse vennene mine...
De driver jo og snakker, eller kollegaene mine driver og snakker om at 'Å, nå*

skal jeg ut og spise en tolvretters middag, og vi skal ut og spise der og der og'
(Mor 1, enslige forsørgere med skolebarn)

«Ikke bare det, men det å dra på byen med venninne sine engang i året! Jeg har ikke vært ute på tre år jeg!» (Mor 2, enslige forsørgere med skolebarn)

«Altså det som er så frustrerende med å ha, eller med å leve, altså, det går akkurat rundt, uten noe uforutsatt, så går det akkurat rundt, ehh, forutsatt at jeg tenker smart, forutsatt at jeg tenker at det ikke er noe tur på kafé, tur på kino, veldig mange bursdager, eller at vi trenger nye ski eller at det kommer noen ekstra utgifter.» (Mor 1, enslig forsørger med skolebarn).

7.3 Feiringer, bursdag og gaver

I det offentlige ordskifte har det å ikke ha muligheten til å feire egen og andres bursdag fordi det koster penger blitt omtalt som svært utfordrende for de barna det gjelder. Det er en sterk forventning i samfunnet at barns bursdag markeres i skole og i barnehagesammenheng. Å markere klassekameraters og venners bursdag, likeså. I fokusgruppeundersøkelsen var det blant de 12-13 år gamle jentene at bursdagsfeiringer var mest forventet. Både bursdagsselskap hjemme eller på lekeland var vanlig, ifølge jentene. Det var dessuten vanlig å feire bursdag sammen med andre. Imidlertid, kunne det noen ganger bli problematisk dersom det ikke var noen å feire sammen. Det var vanligst å gi penger og beløpet lå på mellom 50 og 150 kroner.

I tillegg til bursdagsfeiringer, var jentene på 12-13 år opptatt av å feire halloween.

«Vi kler oss ut og så gikk vi knask eller knep» (Jente A, jenter 12-13 år)

«Jeg hadde halloweenfest» (Jente F, jenter 12-13 år)

«Vi hadde også halloweenfest, men den var ikke så veldig svær da. Det kom masse folk og så var bare sånn spise pizza og sminke oss, også var det sånn se på TV når vi kom tilbake og kose oss med godteri og sånn, men det ble det ikke noe av fordi vi gikk knask eller knep ganske lenge (Jente A, jenter 12-13 år)

Alle ungdommene fortalte at bursdagsselskap med klassen på besøk hjemme eller å invitere til en dag på lekeland var vanlig på barneskolen. På ungdomsskolen derimot, ble bursdager feiret sjeldnere og sjeldnere:

«I alle fall ikke sånn derre, 'åh gutta, nå skal vi til Freia og lage sjokolade sammen. Selv om det er en ganske kul ting da.» (Gutt C, gutter 15 år)

Blant de 14-år gamle guttene og jentene var det flere som skulle konfirmeres til neste år, mens de 15-år gamle guttene hadde nettopp vært gjennom tiden da de fleste på klassetrinnet ble konfirmert. Alle ga uttrykk for at det ikke var uvanlig at noen lot være å konfirmere seg, som for eksempel av religiøse årsaker. Imidlertid mente ungdommene at de fleste konfirmerte seg først og fremst for pengene, og at det sjelden lå kulturelle eller religiøse motiver bak. Jentene nevnte at det hadde vært snakk om bunader, men

mente at det på ingen måte var noe bunadspress. Hverken guttene eller jentene på 14 år sa at det var mye snakket om hva man kunne forvente seg av pengegaver. Guttene på 15 år fortalte imidlertid at det ble en del snakk om størrelsen på pengegavene i etterkant av konfirmasjonsfeiringen.

INTERVJUUTSKRIFT, GUTTER 15 ÅR

Int: Hvorfor nevner man hvor mye man har fått [i konformasjons gave]?

Gutt A: Det er vel...

Gutt C: ...fleksing

Gutt C: Jeg føler at når jeg flekser så vil jeg at når man opplever noe godt, så vil man at andre skal vite at man opplever noe godt engang.

Int: Ja, så du vil dele liksom?

Gutt C: Ja men, jeg føler at... Dette kommer til å høres dumt ut, men jeg føler ikke at jeg gjør det for å skjemme andre, men jeg gjør det på en for å skjemme andre, se hva jeg fikk liksom. Jeg prøver å si 'se hva jeg fikk', jeg prøver ikke å si 'se hva du ikke fikk'. Det kommer som en sånn etter effekt.

(«fleksing» betyr å posere, vise seg fram eller skryte)

De enslige forsørgernes synspunkter på feiringer

De enslige med skolebarn var opptatt av at alle bursdagsfeiringer kunne bli en dyr affære. Bursdagspresentbeløpet lå på om lag 100 kroner til hvert bursdagsbarn, og flere barn i hver sin klasse innebar bursdager tidvis en utfordrende og utforutsett utgiftspost (se også tekstbok i slutten av delkapittelet). Imidlertid var de enslige forsørgerne kritiske til at det å feire bursdag eller å kjøpe gaver er utelatt fra Referansebudsjettet, og dermed ikke en del av beregningsgrunlaget for barnebidrag.

*«Barna skal ikke få lov til å ha ferier? Eller de skal ikke få reise noen sted i feriene... De skal ikke få delta i klassebursdager, og de skal heller ikke få julegaver ifølge staten? Ja, det er pent. Snakk om å bidra til det sosiale...»
(Mor 2, enslige forsørgere med skolebarn)*

«Og når det snakkes så mye om de fattige barna.» (Mor 1, enslige forsørgere med skolebarn)

INTERVJUUTSKRIFT, ENSLIGE FORSØRGERE MED SKOLEBARN

Mor 2: Og de skal i bursdager, i så mange bursdager!

Mor 1: Og i de derre bursdagene man slår sammen, fem barn i en bursdag? Og det er jo kjempefint! For da slipper man alle de helgene som bryter sammen...

Mor 2: Ikke bare for de, men også for de som holder bursdagen, jeg skal ikke si noe. [Navn på datter] hadde bursdagen sin med to andre i fjor, på Eventyrfabrikken, og helt klart det sparte meg masse penger at vi delte det på tre!

Mor 2: Fordi faren hennes var ikke med på å betale en dritt av det.

Mor 1: Neineineinei...

Int: Hva er det gavene ligger på nå a?

Mor 1: Jeg pleier å si en hundrelapp hvis man drar i bursdagen til en person, maks, men jeg prøver å bruke rabattene da, sånn at vi kan få kjøpt en ting som ville ha kosta en hundrelapp.

Mor 2: Jeg ligger på vel rundt en hundre og femti. Fordi jeg pleier å kjøpe en stor melkesjokolade, og gi en hundrelapp. Også er det kort da. Men oftest så ber jeg [navn på barn] å lage kort sjøl, fordi kort koster fort førti kroner det og, ikke sant.

Mor 1: Neida, vi lager alltid kort. Alltid kort! Jeg gidder ikke å bruke penger på kort. Det er jo ikke vits å skrive på det, for det går jo i søpla allikevel, altså hvorfor skal vi bruke penger på et kort.

Mor 2: Så jeg pleier å be om å lage kort, men ja, da ligger på sånn en hundre og førti kroner da.

Mor 1: Mhm, og det som er fint med de samle bursdagene da, da ryker jo summen ned til en femtilapp. Da er det vanlig. Da er det en eller annen som organiserer sånn vippskonto, også legger vi på messenger og sier: 'Ja da vipper vi, eh åtte personer skal ha bursdag, og hvis du har lyst til å være med på gavekort, så kan du vippe penger inn hit og dit.' Så da blir det en femtilapp per person. Og det er jo fint, men da blir det jo kjapt to hundre og femti kroner istedenfor, og noen ganger i løpet av måneden så er tohundre og femti det som er igjen. Men man må jo bare, så igjen, takk og lov for kredittkort da!

De enslige foreldrene var imidlertid mindre opptatt av utgifter til karneval i barnehagen, feiring av halloween på skolen eller i nabolaget eller andre type markeringer (nissedag etc.). De mente at det var mulig med litt kreativitet å begrense slike utgifter.

7.4 Utstyrskrevene fritidsaktiviteter

Utstyr til lek og fritid som ski, sykler, og akebrett er inkludert i Referansebudsjettets individspesifikke utgifter til barn. Derimot inkluderer ikke Referansebudsjettet å ha utstyr til enhver aktivitet eller at utstyret fornyes fra år til år. Fokusgruppene av ungdommene viste at det heller ikke var forventet å ha utstyr til alle typer aktiviteter. Dersom man ikke hadde utstyret man trengte var det vanlig å låne eller leie. Majoriteten av norske barn deltar i organiserte fritidsaktiviteter (Samdal mfl., 2016). Ifølge Ungdataundersøkelsen oppgir 65 prosent av norsk ungsomskoleelever at de er med i en organisert fritidsaktivitet og 24 prosent rapporter at de har vært med tidligere. Kun 11 prosent oppgir at de aldri har deltatt på organiserte fritidsaktiviteter. Interessen for og deltagelse i organiserte fritidsaktiviteter er ofte styrt av venner og klassekamerater (Thorød, 2012).

Ifølge Idrettsforbundet (2019) er det et problem at fritidsaktiviteter koster for mye uavhengig av om det er kulturskole, fotball, korps eller speider. I tillegg til kontingent skal det betales for utstyr, samlinger, transport, treningsavgift, leirer og cuper. Samtidig er det

er stor variasjon i kostnader, både mellom aktiviteter og innenfor samme aktivitet (Idrettsforbundet, 2019). Det foreligger ingen presise definisjoner for hva som faller innenfor kategorien «dyre fritidsaktiviteter». Referansebudsjettet har tatt utgangspunkt i prisen for medlemskontingenter og enkelt utstyr for organiserte fritidsaktiviteter samt utstyr for rekreasjonsaktiviteter som er utbredte i befolkningen. Det er ikke tatt høyde for at organiserte fritidsaktiviteter som for eksempel idrett gjerne innebærer reiser på stevner, leirer eller cuper. Det er heller ikke tatt høyde for at kravet til og prislappen på utstyret er forskjellig fra aktivitet til aktivitet eller at noen barn og unge deltar i mer enn en fritidsaktivitet.

Det er heller ikke tatt høyde for at barn og unge gjerne deltar i flere enn en aktivitet. Det var dette som nettopp var tilfelle for jentene på 12-13 år.

INTERVJUUTSKRIFT, JENTER 12-13 ÅR

Int1: Er det vanlig at de fleste har flere fritidsaktiviteter her eller?

Jente B: Ja, de fleste går på flere

Jente A: Ja, jeg går på sånn seks fritidsaktiviteter, men det ganske vanlig at folk går på sånn en eller to.

Int1: Er det noen som ikke har noen fritidsaktiviteter...

Jente F: Det er noen hos meg som ikke gjør det, men det er jo bare bra for da har man mer tid til å være sosial med andre folk og sånn. Så de kan være med andre folk da.

Jente A: en det er veldig mange som går på fotball og sånt da. Vi fire er kanskje de eneste i klassen som ikke går på fotball.

Int1: Så hvis man ikke går på noen fritidsaktivitet så har man noe å gjøre, eller er det sånn at man kan bli ensomme hvis andre er opptatte og sånn?

Jente F: Det kommer an på da hvis mange går på den samme fritidsaktivitetene og mange gjør det på samme dag så kan den personen kanskje ikke gjøre noe på den dagen.

Int2: Hvor mange dager er dere på fritidsaktiviteter da?

Jente A: Jeg skal begynne på mandager etter jul, så nå går jeg på tirsdager, onsdager, torsdager og fredager

Jente B: Fem på meg.

Jente C: Jeg har på mandag, tirsdag, onsdag, torsdag.

Jente D: Jeg gjør alt på onsdager, to ting på onsdager.

Jente E: Jeg har mandag, tirsdager og onsdager.

Jente F: Jeg har også det, og så skal jeg begynne på torsdager også.

En av jentene, ga derimot uttrykk for at ikke alle kan forvente å være med på alt.

«Altså, mamma og pappa, de er ikke sammen, så derfor, liksom hvis jeg spør om jeg kan begynne på noe, så sier mamma sånn derre... eller hvis jeg sier at noen av vennene mine går på det og jeg har lyst til å gå på det, så sier mamma noen ganger at ja men de har to foreldre som er sammen og det har ikke vi liksom så...» (Jente D, jenter 12-13 år).

I samtaler med barn og ungdom om økonomiske forskjeller kommer opplevelse av utenforskap til uttrykk på subtile måter (Fernquist, 2013) og med enkle ord som skiller mellom «jeg» eller «vi» og «de» (Skuland, 2020). Ifølge Pettersen og Sletten (2018) vil de man er sammen med til daglig og de man identifiserer seg med fungerer normgivende for forventinger til livet. Når de fleste i nabolaget har flere muligheter vil det sannsynligvis påvirke hvordan man vurderer sin egen situasjon. Sagt på en annen måte er det grunn

til å tro at ungdom tolker sin egen situasjon i lys av hva de vet om andre jevnaldrende i nabolaget og deres familier. Forfatterne kaller dette for nabolageeffekter, og viser hvordan at sannsynligheten for at ungdom i familier med lavere sosioøkonomisk status opplever at familien har dårlig råd er størst i bydeler der disse ungdommene skiller seg mest fra det majoritetsungdommens økonomiske situasjon (2018: 157). Fritidsaktiviteter er dessuten en form for forbruk som kan virke direkte ekskluderende fordi deltagelsen tar tid og gjør tilgang på samvær med venner utfordrende for barn og unge som ikke deltar.

Jentene på 12-13 år fortalte at det med alle aktivitetene ble det dermed en del innkjøp av utstyr.

INTERVJUUTSKRIFT, JENTER 12-13 ÅR

- Jente B: I dans så trenger vi jazz-sko og det er sånn passe dyrt liksom.*
- Jente A: Og på balletten så trenger vi ballettsko.*
- Jente F: Jeg går på ridning og spesielt når man blir eldre så må man også få sko og beskyttelsesvest hvis man trenger det og det kan ofte være litt dyrt.*
- Jente B: Og på skøyter så trenger jeg også skøyter og treningsklær*
- Jente A: Treningsklær trenger man jo på nesten alt.*
- Jente B: Hansker og pannebånd og litt forskjellig.*
- Int: Og er det sånn at dere ofte må få nytt utstyr når dere vokser og sånn. Er det mye snakk om det hjemme eller?*
- Jente B: Ja, når jeg trenger det så spør jeg jo*
- Jente A: Jeg finner ikke jazz-skoene nå, men jeg har ikke sagt ifra til mamma fordi jeg mister så mye og hun må betale for alt sammen og da får jeg så dårlig samvittighet.*
- Jente A: Jazz-sko koster firehundre og femti og ballettsko koster femhundre*
- Jente B: Skøyter koster totusenfemhundre også så er det jern i tillegg og det vet jeg ikke. Jern er ganske dyrt.*
- Jente F: Ridetøy, det er så mye forskjellig ikke sant, men hvert fall sånn sikkerhetsvester kan koste fra ett tusen til sånn syvtusen*
- Int: Og så er det vel hjelm og sånt noe også?*
- Jente F: Ja sko koster... og sånn overtrekk koster rundt sekshundre og så tror jeg kanskje at en hjelm koster... det er sånn forskjellig modeller og sånt noe, men kanskje fra femhundre til totusen.*

Det var vanskelig for ungdommene å sette ord på om det hendte at noen ikke kunne delta på fritidsaktiviteter fordi det ble for dyrt. Jentene synes det var vanskelig å svare på hvor mye ungdom kunne forvente at foreldrene betalte for av organiserte fritidsaktiviteter og utstyr. Isteden mente de at dersom man investerte tid og var engasjert, kunne man forvente at foreldrene fulgte opp med utstyr etter hvert som det ble behov for det.

«Vi går jo på fiolin, så vi trenger jo... kanskje for når du er yngre og vokser så må du ha sånn barnefiolin og sånn i voksestørrelse, og da har du kanskje sånn en i to-tre år, også bytter du.» (Jente F, jenter 12-13 år).

Guttene på 15 år diskuterte beløpet man kunne forvente at foreldrene betalte for, men i likhet med jentene var det vanskelig å bestemme seg for et beløp. Ser man intervjuutskriften fra jentene sammen med intervjuutskriften fra guttene under, er det en rimelig fortolkning at ungdommene forholder fritidsaktiviteten de deltar i og utstyret de

trenger. De samlede utgiftene foreldre må ut med eller et øvre tak for hva som er et akseptabelt forbruk tilknyttet fritidsaktiviteter forholder de seg i liten grad til.

INTERVJUUTSKRIFT, GUTTER 15 ÅR

- Int:* Hva mener dere kan forvente av foreldrene dine av å kjøpe fritidsutstyr.
- Gutt B:* Hvis jeg starter en kampsport så forventer jeg at foreldrene mine kjøper meg utstyr.
- Int:* Ja, ja. Uavhengig av pris?
- Gutt C:* I forhold til kjærligheten...
- Gutt B:* Jeg forventer ikke at de skal kjøpe en leggbeskytter for meg for tre tusen, så lenge den funker bra. Og varer lenge. Ingen bryr seg om hva slags merke du har på deg av fritidsutstyret ditt.
- Int:* Kan man forvente det av foreldrene sine å begynne på en dyr aktivitet som koster tjue tusen i utstyr?
- Gutt C:* Nei.. jeg vet ikke as.
- Gutt A:* Det vil jo, det vil variere veldig med foreldrene dine.
- Gutt B:* Jeg tror de tenker på det før du starter.
- Gutt C:* Nettopp, det er det.
- Gutt B:* Ville jeg ha brukt tjue tusen?
- Int:* Men hvor er, hvor er grensa deres liksom?
- Gutt A:* Jeg ække foreldrene deres as, så jeg kanke si det.
- Int:* Neimen, hva er grensa, hva er det dere tenker er at dere kan forvente da?
- Gutt B:* Tre fire tusen.
- Int:* Tre fire tusen, fem tusen?
- Gutt A:* Det er jo mange folk som har utstyr til to hundre og femti tusen liksom.
- Gutt C:* Ja, jeg vet det er jævlig irriterende. Jeg vil helst bruke mine egne penger enn å...
- Gutt B:* Ja, men. Det er alltid på starten.
- Int:* Ja, så man velger jo å vake sånn fem tusen?
- Gutt B:* Ja, det er i hvert fall på starten
- Gutt A:* Ja, men man legger ikke så mye merke til det egentlig.
- Gutt B:* For meg, er det tolv tusen i hvert fall. Fordi det ække så mye.

7.5 Feriereiser

I 2018 reiste rett over 60 prosent på ferie både utenlands og innlands (Statistisk sentralbyrå, 2019d). I perioden 2003 til 2013 økte nordmenns ferie- og fritidsreiser økte med 4,3 millioner reiser. Ifølge Transportøkonomiske institutt er det først og fremst lengre feriereiser med fly til utlandet som har økt (Denstadli mfl., 2014). Det foreligger ingen systematisk statistikk over hvor stor andel av barnefamilier som reiser på ferier, hvor de reiser, hvor hyppig og hvor store ferieutgiftene er. Imidlertid viser Statistisk sentralbyrås levekårsundersøkelse at det er betydelige forskjeller mellom parfamilier og enslige forsørgerfamilier med hensyn å ha råd til å reise på ferie. En av fem enslige forsørgere har ikke råd til å reise på en ukes ferie (Statistisk sentralbyrå, 2019b).

I det offentlige ordskiftet, har barn og unges manglende mulighet til å reise på ferie vært omtalt som sosialt ekskluderende. Ungdommene i fokusgruppeundersøkelsen mente imidlertid at ferieaktiviteter og -reiser varierte mye fra familie til familie og fra år til år. Ingen fortalte at de hadde opplevd å ikke reise på ferie på sommeren, enten de reiste på hytta eller utenlands.

INTERVJUUTSKRIFT, GUTTER 15 ÅR

- Int:* Også lurer jeg på ferier og sånt noe... Hva er det som er vanlig av type ferier?
- Gutt B:* Spania, Spania?
- Gutt C:* Madagaskar...
- Gutt B:* Syden
- Int:* Så det er utlandet liksom? Kan man være femten år på dette stedet her og ikke ha vært i Thailand.
- Gutt C:* Ja, jeg vet ikke helt as, jeg har aldri følt på feriepress, men nå har jeg jo vært på ganske luksusferier...
- Gutt A:* Jeg gjetter jo at siden vi for det meste drar på ferie, eller i hvert fall jeg drar på ferie til utlandet hvert år, for meg så virker det ikke viktig, men jeg et at det er folk som føler seg utenfor og ikke vil dra på ferie, men jeg vet jo aldri hvor de har vært.
- Gutt C:* Jeg føler det nesten er verre å dra på ferie til Sverige, enn å bare ha vært i Norge på en måte.
- Gutt A:* Ja, det det er jo urettferdig hvis de ikke drar på noe, sånn skikkelig billig ferie.
- A:* Ja, i Norge. Du hadde lyst til å være på ferie i...
- Gutt B:* Jenter flekser ferie.
- Gutt C:* Ja, jenter flekser ferier.
- Gutt B:* De har alltid instagrabilder av at de har vært på ferie.
- I:* Ja, og hvor er det de drar hen da?
- Gutt B:* Spania. Oftest strandbilder...
- Gutt C:* Alltid strandbilder.

(«flekse» betyr å posere, vise fram eller skryte)

På spørsmål om hva ungdommene tenkte på som vanlig å gjøre i ferien, fortalte de fleste at det var normalt å reise til utlandet.:

«Alle har vært i utlandet før, jeg føler at det er få som bare har vært hjemme i Norge.» (Gutt C, gutter 15 år).

«De vil jo nok bli sett ned på, men det er nok ingen som kommer til å høylytt si at de er dårlige på grunn av det.» (Gutt A, gutter 15 år)

«Du snakker om ferier etter å ha vært på det, men det er bare fordi du har lyst til å dele liksom de kule opplevelsene, og ikke fordi du får lyst til å få andre til å føle seg dårlig liksom» (Gutt C, gutter 15 år).

«I forfjor da var vi på hytta, og det gikk jo greit, men da tok vi en litt sånn større tur i år. Vi sparte jo opp til å dra til Japan, men jeg hadde det ganske fint i fjor med å bare være på hytta» (Jente F, jenter 12-13 år).

«Ikke i sommerferiene, da er det ingen som er hjemme hele sommerferien, ikke som jeg kjenner» (Jente A, jenter 12-13 år)

«Det er i hvert fall veldig vanlig at når man bor i Oslo, så har man jo gjort noe. Så alle forteller det de har gjort.» (Gutt 4, gutter 14 år).

De enslige foreldrenes synspunkter på feriereiser

De enslige mødrene med barnehagebarn opplevde ikke at de små barna hadde behov for å reise på ferie. Snarere tvert imot, mente de at det var enklere både praktisk og

økonomisk å finne på aktiviteter i nærområdet eller bli med storfamilien på hyttetur. Likevel ga de uttrykk for at det kostet penger å dra på badeland, ta seg en vaffel og kaffekopp på en av hyttene i Oslomarka eller å betale togbillett for å reise bort på hytta. Det ble også sagt at behovet for feriereiser ville melde seg senere, når barna ble eldre.

«Særlig når de blir eldre, det å få muligheten til å noen ganger til å oppleve... Jeg tror ikke du har en dårlig barndom hvis du ikke reiser på ferie, men jeg tror likevel at både for å føle seg, selvfølgelig er det jo litt avhengig av hvilken skole man går på og sånn, men både for å oppleve det andre gjør, for å få en litt sånn opplevelse av noe nytt og spennende.» (Mor A, enslige foreldre med barnehagebarn)

For de enslige foreldrene med skolebarn, var det ikke rom for å spare penger til ferie. Begges lønnsinntekt lå rett over gjennomsnittet, men på grunn av høye boligutgifter og lavt bidrag var det ikke mulig å reise bort på lengere ferier for eksempel til utlandet. De enslige foreldrene sammenlignet seg med andre familier og syntes det var sårt ettersom klassekameratene til barna reiste på hyppig ferier.

INTERVJUUTSKRIFT; ENSLIGE FORSØRGERE MED SKOLEBARN

Mor 1: Så når det er andre unger i klassen som blir tatt ut av skolen i tre måneder og reiser halve jorda rundt. Alle er på ferier i alle ferier, og jeg skjønner ikke hvordan folk har råd, jeg! Til å ta fri, i høstferie, påskeferie, vinterferie, sommerferie, juleferie, også reiser de på den andre siden av jorda, også er de bare så lykkelige!

Mor 2: [Navn på barn] har aldri fri assa! Eller hu har fri, men mamma må jobbe. Jeg har ALDRI muligheten til å ta, og selvfølgelig så har jeg partallsuker da, så alle ferier faller på meg. Høstferie, vinterferie, altså, alle de er alltid i partallsuker, så det er alltid min uke. Og hun sitter alltid hjemme alene, fordi mamma må jobbe. Det sånn at vi drar på campingvogna.

Mor 1: Det gjør vi og.

Mor 2: [...] mamma og pappa sin campingvogn, for jeg har ikke råd til campingvogn! Og alle har hytter! Gjerne to hytter!

Mor 1: Ja, fordi at de har... Mannen kommer med noen hytter og familiehyttegreier og kvinnen kommer med noe familiehytter og familiehus, og plutselig så har de jo så mye steder å reise til i hver eneste sommer.

Mor 2: Og hver helg. Da har de vært på hytta.

Mor 1: Også på grunn av det TV-showet med campinggreia. Så er det jo så, så blir man så stigmatisert som camping. 'Ja, vi skal på camping, men vi er ikke som på TV-showet altså!' Ikke sant! Det er nesten litt pinlig [...] Men det å bo i [stedsnavn], og si at man skal på camping, ja... Da blir man putta rett inn i den derre båsen da, den derre... Det ikke no kult.

Mor 2: Nei, jeg har det sånn jeg også. Alle andre er liksom i Syden og, og sånn da. Jeg har ikke råd til å ta med dattera mi til Syden.

Mor 1: Nei, vi har vært i Syden to ganger takket være foreldrene mine, som har tatt oss med. Hvor gøy er det å være med førti og dra på ferie med mamma og pappa og få fem tusen kroner i lomme penger for at jeg skal ha mulighet til å kjøpe noe til barna mine... Så det er jo fantastisk snilt, men jeg følte meg ikke noe særlig voksen når mamma og pappa betalte mat, de betalte å bo, de betalte fly, de betalte ditt... De har med seg tre barn!

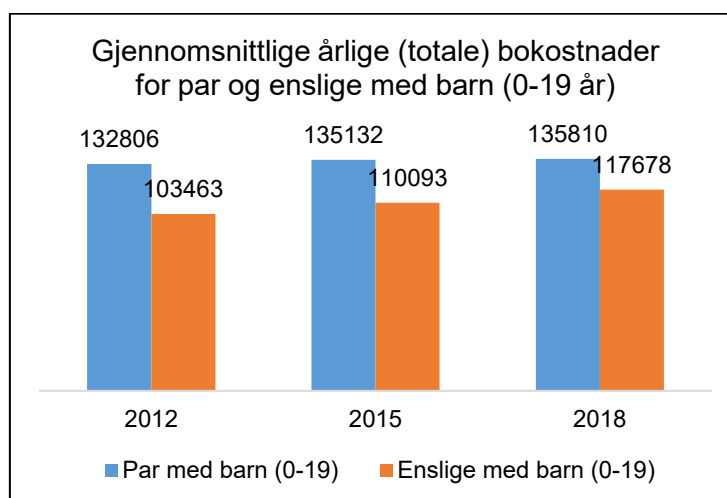
7.6 Boligen

Hvilke forbruksutgifter som gjør størst beslag på husholdningsinntekten har endret seg over tid. Gjennom 1900-tallet, har for eksempel utgifter til mat og drikke gradvis fått mindre betydning for husholdningens samlede kostnader. På 1950-tallet gikk 40 prosent av husholdningsinntekten til mat og drikke. Andelen sank til rundt 13 prosent ved århundreskiftet, for deretter å flate ut (Hov & Rochlenge, 2014). Imidlertid har utgifter til bolig tatt en større andel av husholdningers disponible inntekter. I 2012 var boligutgiftsandelen på rundt 31 prosent av de gjennomsnittlige husholdningsutgiftene (SSB, 2014b). Utgifter til bolig utover forbruksposten «møbler» er ikke inkludert i Referansebudsjettet. Det skyldes at det er betydelig geografiske forskjeller i boligutgifter i Norge. Arbeidet med å inkludere boligkostnader i Referansebudsjettet er imidlertid igangsatt med tanke på å utvikle en beregningsmodell som tar hensyn til geografiske prisforskjeller for eie og leie av bolig. Barns boligutgifter er med i Navs beregning barnebidraget og fastsettes på grunnlag av:

«...et sjablongbeløp [...] hentet fra Forbruksundersøkelsen fra Statistisk sentralbyrå (SSB). Det tas utgangspunkt i boligutgiftene for mor og far med barn, yngste bar 0-19 år. Dette omfatter utgifter som renter av lån, husleie forsikring, avgifter vedlikehold, lys og brensel, men ikke avdrag på lån.» (Lovdata, 2018)

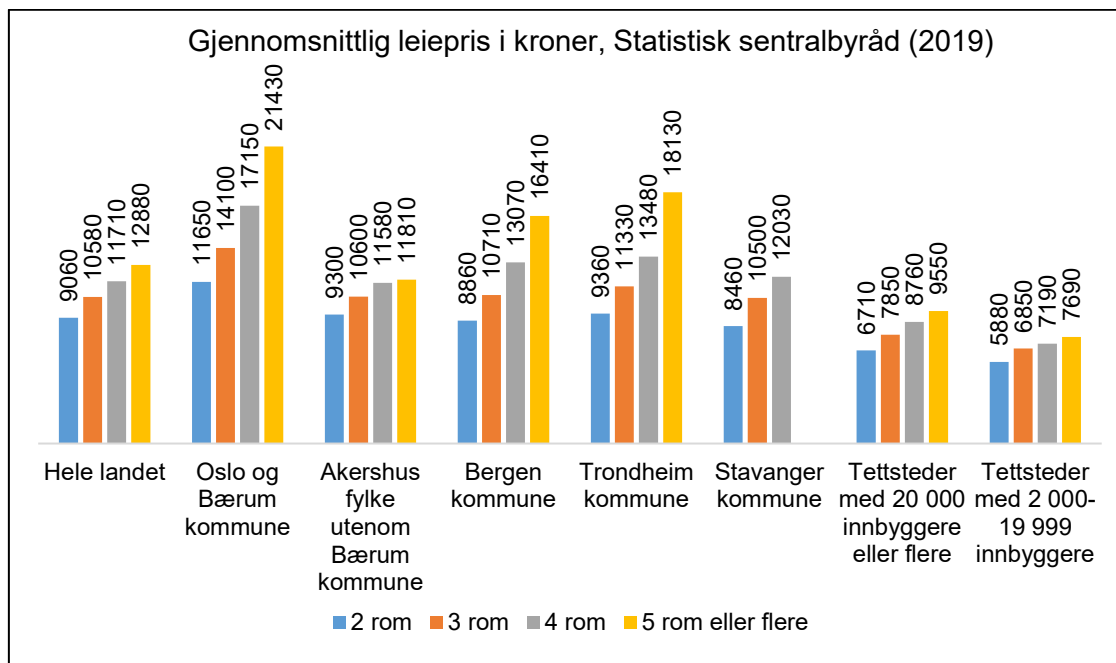
For beregning av barns boligutgifter benyttes gjennomsnittlig utgifter til bolig, lys og brensel for enslige forsørgere med barn 0-19 år fra Forbruksundersøkelsen tall fra 2009 (117488 kroner). Beløpet indeksreguleres på basis av prosentvis prisendring fra samme periode året før. Videre beregnes andelen av barns boligutgifter ved hjelp av vektorer (1= første voksen, 0,5 = andre voksen, 0,3 = per barn).

Hensikten med dette delkapittelet er ikke gi en systematisk vurdering av beregningen av barns boligutgifter. Målet er isteden å sette søkelyset på at høye boligutgifter kan bidra til å forklare hvorfor forbruksutgifter i enslige forsørgehusholdninger var jevnt over lavere enn Referansebudsjettet beregnede kostnader til et akseptabelt forbruk. Figuren under viser at gjennomsnittlige bokostnader for enslige med barn (0-19 år) har økt mer enn for par med barn (0-19 år).

Figur 7-1: Gjennomsnittlige årlige bokostnader for par og enslige husholdninger med barn i over tid (statistisk sentralbyrå, 2019e)

Det er som sagt store geografiske variasjoner i hvor mye det koster å leie eller eie en bolig. Figuren under gir en oversikt over gjennomsnittlig leiepris i forskjellige områder fordelt på antall rom i boligen.¹⁴

Figur 7-2: Gjennomsnittlig leiepris for boliger fordelt på antall rom og geografisk område (statistisk sentralbyrå, 2019f)

Normann (2017) argumenterer for å definere høy boligutgiftsbelastning med to mål 25 prosent av inntekten og ved 40 prosent av den disponible inntekten (se Normann, 2016 for en gjennomgang av beregning av disponibel inntekt). Enslige med barn under 18 år er relativt ofte utsatt for høy boligutgiftsbelastning målt enten ved 25 % av disponibel inntekt (38.1 prosent av enslige med barn), ved 40 prosent av disponibel inntekten (13.1 prosent av enslige med barn) og ved 75 prosent av disponibel inntekten (4.7 prosent av enslige med barn). Selv om par med små barn ofte har en større boligutgiftsbelastning enn par med eldre barn eller par uten barn, er det ingen holdepunkter for at de er utsatte for høy boligutgiftsbelastning (Normann, 2017). I fokusgruppeundersøkelsen av enslige foreldre ble boligutgifter trukket fram av samtlige som der skoen trykket mest.

«Men nå må jeg jo si at, jeg vet ikke om du har et punkt om det, men det her er jo veldig landsavhengig fordi, de største utgiftene synes jeg, er jo egentlig ikke knytta til barn i det hele tatt, men det er knytta til bosted. Som du må stille litt andre krav til, og det øyeblikket du får barn. [...] og jeg var jo veldig heldig for jeg eide jo en leilighet og det er klart det nå er jeg jo i en femte etasje uten heis, så det er jo et Eld gammelt bygård her i Oslo, så det er jo... sleit meg jo forderva i en del måneder, med å dra barnevogn og, ja. Så det er litt mer sånn ting, som gjør det ja. Så det synes jeg har vært de største utgiftene

¹⁴ En tilsvarende figur over gjennomsnittlig kvadratmeterpris på boliger ville vist det samme mønsteret. Det vil si at det er betydelige geografiske prisforskjeller på bolig og at prisen er avhengig av antall rom i og/eller boligens størrelsen.

*for meg. Det at man faktisk må flytte, og hva for noe det innebærer av utgifter»
(Mor A, enslig forsørger med barnehagebarn).*

*«Seks tusen krone er det jeg har i budsjett på en måned på mat, klær, sko
fritidsutgifter, fritidsting, uforutsette utgifter og alle løpende faste utgifter som
bensin og...» (Mor I, enslig forsørger med skolebarn).*

De enslige foreldrene var avhengig av å bo i nærheten av arbeidssted, barnehage, den andre forelderen og/eller annen familie/slektninger som bidro med hjelp/omsorg. Det innebar at muligheten til å flytte til et område med lavere boligpriser ikke opplevdes som et reelt valg.

INTERVJUUTSKRIFT, ENSLIGE FORSØRGERE MED BARNEHAGEBARN

Mor B: [Bolig] er i hvert fall desidert den største økonomiske utgiften jeg har hatt...

Mor A: Det er helt sant Og det vet jeg av erfaring at veldig mange alenemødre og har, selv om man eier, så må man nesten alltid flytte, ikke sant. På et eller annet tidspunkt da, i løpet av barneskoleårene, eller barnehageårene da mener jeg kanskje. Men det er den delen hvor barnefaren, han har muligheten til å bo i ettromsleilighet, hvis han vil. Men du har ungen, så du kan ikke det... Så du må ha toroms, så da..

Mor B: Og i tillegg så er du i arbeid da, som jeg måtte, og jeg var heeelt avhengig av å bo i nærheten av både jobb og barnehage. Hvis ikke så får jeg ikke logistikken til å gå rundt, da må man også å kunne flytte i nærheten, ikke sant. Det syns jeg har vært det økonomiske det vanskeligste da, faktisk.

De enslige foreldrene ga uttrykk for at man heller ikke kunne velge de minste boligene når man har hovedomsorgen for barn. Økonomien tillot heller ikke å kjøpe en bolig som var romslig nok. En mindre bolig kan by på utfordringer etter hvert som barna blir eldre, dersom det ikke er økonomi til å kjøpe større bolig.

«Altså, jeg lever på smertegrensa, med lån og strøm og utgifter og alt, så vi må nok bare bo med ett soverom for lite. Også får jeg fortsette å bo i skapet. I skap-senga, men jeg vet ikke hva jeg skal gjøre med ungene når de blir tenåringer, altså. Kan jeg fortsette å bo i skapet for alltid liksom? Vil hun minste på et tidspunkt ikke bo samme med mamma på soverommet eller? Da blir jo jeg nødt til å bo i stua. Men det er jo ingen steder. Det er jo så liten leilighet og det er ikke noe steder i stua til å sette opp en seng, og jeg har jo ikke lyst til å bo i stua heller... Jeg vil jo da gå innpå et rom med frisk, kald luft og gå og legge meg.» (Mor I, enslige forsørgere med skolebarn)

Det ble også gitt uttrykk for bekymringer for om barna opplevde at boligen deres var dårligere enn andres.

«Jeg vet jo at ungene har følt litt på det innimellom. Det kommer jo unger hit og bare... 'Åh, her var det liiite!' Ehh, eller ungene selv kommer på steder hvor det er store flater og hus, så så føler de på at sånn derre: 'Mamma, sånn her har jeg også lyst til å bo', Ikke sant?» (Mor I, enslige forsørgere med barneskolebarn).

Ungdommenes synspunkter på behov til boligen

Ungdommene ga uttrykk for at de var preget av hva som ble oppfattet som en standard bolig der de bodde. Selv om ungdommene kjente andre som delte rom med søsknene sine, ble det å ha sitt eget rom oppfattet som standarden. Utskriften under viser at ungdom sammenligner boligen de bor i med andres. Guttene på 15 år var nokså tydelige på at mindre boliger med færre rom og fasiliteter synliggjorde økonomiske forskjeller vennene imellom.

INTERVJUUTSKRIFT, GUTTER 15 ÅR

- Int: Men er det et must å måtte ha en kjellerstue hvor det er plass til masse folk?*
Gutt C: Nei, ikke i det hele tatt.
Gutt B: Jeg, jeg vet ikke, for jeg føler at det ikke er noe av det her, hjemme hos meg.
Gutt C: Jeg synes det er slitsomt å ha en gjeng, jeg egentlig.
Int: Hvorfor ikke det da?
Gutt B: Fordi jeg er ikke like rik som dem, hvis det gir mening. Fordi jeg ikke har en kjellerstue.
Int: Fordi du ikke har en kjellerstue?
Gutt B: Ja, fordi jeg ikke har ikke en kjellerstue, og det hakke du heller.
Gutt C: Jeg har jo teknisk sett.
Gutt B: Sånn, du føler at du blir sett ned på. I hvert fall føler jeg det.
Gutt C: Altså sånn personlig, så synes jeg det bare er å ha mennesker med og, fordi det er så mye ansvar.
Gutt B: For mange, de har alltid med for mange mennesker med hjem.
Gutt A: Jo større kjellerstue man har, jo mer vil man være hos den personen?
Gutt B: Ja, det er sant og hvis du har sånn stor TV eller prosjektor ellerno, så vil mennesker dra oftere dit.

I enkelte områder var det vanlig å ha kjellerstue, loftstue eller eneboliger med flere rom. Spesielt guttene pleide å samle flere for å spille utover kvelden eller se film med jevne mellomromovernatting var en del av sammenkomsten.

«Så, når de guttene jeg går med, hvis vi skal overnatte, så vil vi mest ha det største huset. På en måte, han som har størst hus i hvert fall tre rom eller fire rom kanskje, også har han sånn kjeller også sånn lagd for sånn studio da. Så det er sånn, vi velger oss det da og vi velger å sove over hos den som har størst hus. Også, vi passer også mest på at foreldre, at de på en måte, vi har aldri hatt hus uten at vi har spurt foreldrene, vi sier alltid han skal spørre først før... Hvis ikke så kan vi godt gjøre noe annet.» (Gutt 2, gutter 14 år).

Det var noe ulik oppfatninger om det var mulig å ha venner over på overnatting dersom boligen verken hadde kjellerstue eller loftstue. Noen fortalte at de ha overnatting i stua eller på rommet sitt.

INTERVJUUTSKRIFT, JENTER 14 ÅR

- Int:* Ja, men sånn ehh... Når man overnatter hos hverandre er det sånn. Har dere sånn kjellerstue, eller? Eller driver dere?
- Jente 1:* Nei, det er bare å sitte på rommet og sånt.
- Jente 3:* Ja, på rommet.
- Jente 1:* Også bare ser man kanskje en film eller noe sånt...
- Int:* Ja, men har dere liksom, egne oppblåstbar madrass eller?
- Jente 2:* Ja, men jeg har sånn seng som man kan dra ut.

Likevel var det flere som påpekte at jo større hus og jo mer plass, jo mer egnet var boligen til overnattingsbesøk. Guttene på 14 år ga tydelig uttrykk for at overnatting helst burde skje i større boliger.

INTERVJUUTSKRIFT; GUTTER 14 ÅR

- Gutt 2:* Ja, vi eller, når jeg overnatter i hvert fall, vi sover i kjellern. Det er sånn kjeller, også er det TV der, stua og sånne ting-
- Gutt 3:* Ja, jeg er ikke sånn kjellerstue, det blir brukt ofte sånn vaskerom og noe sånt, også er det noen som leier ut, så da er det liksom... Vi liksom har loftstuegreie.
- I:* Det er jo ganske mange, ungdom som bor med foreldrene sine i leiligheter hvor det er hverken er loftstue eller kjellerstue. Så spørsmålet er, må man ha kjellerstue liksom?
- Gutt 1:* Det ække sånn, det ække must å faktisk overnatte hos folk eller få folk til å overnatte hos deg.
- I:* Er det være sånn at hvis man for eksempel bor litt trangere da, eh at man kanskje ikke har overnatting hos seg da eller?
- Gutt 1:* Man burde ikke ha overnatting i en leilighet. Det er mye bedre å ha en overnatting med bedre plass liksom.

8. Anbefalinger og beregninger av framtidige bidragssatser

I denne undersøkelsen har vi har tilnærmet oss spørsmålet om hvor hensiktsmessig det er å bruke SIFOs Referansebudsjettet til beregninger av barnebidraget. Innledningsvis gikk vi gjennom to prinsipielle måter å tilnærme seg problematikken om å beregne konkrete beløp for kostnader ved å ha barn, som begge kan anvendes som grunnlag for beregning av barnebidraget. Den mest nærliggende tilnærmingen kan være å registrere empirisk de direkte kostnadene som foreldre har til barn i husholdet og å bruke et statistisk mål som en sjablong i barnebidragsordningen. Siden det ikke eksisterer representative data om barneforbruket og hvor mange penger foreldrene bruker på sine barn innen de ulike forbruksområdene, vil et empirisk alternativ være å se på ulikhet i forbruksutgifter mellom ulike husholdstyper med barn. Vi har argumentert for at denne tilnærmingen ikke er i stand til å gi gode data om barns faktiske forbruksutgifter. Denne type tall kan kun si noe om utgiftsprofilen til hushold med barn i ulike aldre der også voksnes endringer i forbruk registreres, uten å kunne si noen om fordelingen mellom husholdstypene. Som en sjablong for hvor mye det koster å tilfredsstill barns behov for forsørging, er denne type analyser lite hensiktsmessige. SIFOs referansebudsjett for forbruksutgifter er, så vidt vi vet, det eneste systematiske forsøket på å definere forbruksutgifter med utgangspunkt i vurderinger om forbruksbehov og kostnader med å tilfredsstill disse i et moderne samfunn. Vi har imidlertid anvendt Forbruksundersøkelsen for å sammenlikne to husholdstyper, enslige forsørgere med ett barn og parfamilier med barn.

Hensikten vår var å vurdere hvordan henholdsvis Referansebudsjettet og Forbruksundersøkelsene beregner forbruksutgifter på husholdsnivå. Dette som en av flere måter å vurdere rimeligheten av Referansebudsjettets forbruksnivå for hushold med barn. Selv om det ikke er mulig å slutte fra husholdsnivå til individnivå, er denne fremgangsmåten den beste indirekte måten å vurdere rimeligheten av Referansebudsjettets metodologi og de beregninger som følger av denne.

Et resultat av denne sammenligningen har imidlertid bidratt til å synliggjøre at par og ensliges evne til å dekke forbruksbehov slik det er beregnet i Referansebudsjettet varierer. Enslige forsørgere har større utfordringer med å dekke utgifter til barnas behov enn par med barn.

Fokusgruppeintervjuene av ungdom viser at ungdommers forventninger til forbruk er forskjellige og avhengig av hvor de bor. En fersk studie av sammenhengen mellom ungdoms subjektive opplevelse av inntektsforskjeller finner at nabolageffekter har betydning for ungdoms oppfatning om familiens økonomiske situasjon. Ifølge forfatterne er forventninger til livet, opplevelse av å ha mindre enn andre og dermed også opplevelsen å være fattig, preget av hvem ungdom omgås med til daglig og som de identifiserer seg med (Pettersen & Sletten, 2018). Med andre ord vil områder der mange har et generelt høyt forbruk prege ungdom på en helt annen måten, enn områder hvor få har råd til merkeklær, det nyeste av hjemmeelektronikk, dyre fritidsaktiviteter og dyre ferier og opplevelser. For ungdommene som deltok i fokusgruppeundersøkelsen kan nabolageffekter presiseres til jevnaldrendeeffekter som innebærer at forbruksbehov

varierer med hvilke ungdomsmiljø man er en del av. Det kom til uttrykk som at det var de populære som hadde dyre merkeklær og nyeste smarttelefonene. Ser man fokusgruppeintervjuene med ungdom under ett, blir det tydelig at alle ungdommene møtte forventninger til forbruk, men at typen forbruk varierte fra sted til sted. Mens dyre merkeklær er viktig i noen ungdomsmiljø, var dyre fritidsaktiviteter viktig i andre ungdomsmiljø. Dessuten varierte forventninger til forbruk med alder.

De aldersmessige variasjonene var dessuten tydelige mellom barnehagebarn og skolebarn. Foruten utgifter til bolig, var utgifter til klær og sko den største utfordringen til de enslige forsørgerne med barnehage barn. Mens de enslige forsørgerne med skolebarn i større grad kjente på utfordringer knyttet til flere forbruksområder: klær og sko, mat og drikke, fritidsaktiviteter.

8.1 Konklusjoner og anbefalinger

Hovedkonklusjonen på denne gjennomgangen er at Referansebudsjettet slik det er implementert i barnebidraget, er akseptabel. Referansebudsjettet er brukt på en måte som i all hovedsak er i overensstemmelse med intensjonen som ligger til grunn for beregning av barnebidrag – det vil si beregne barns forbruksbehov individuelt og på husholdningsnivå. Referansebudsjettet følger samfunnsutviklingen og gjennomfører jevnlig oppdateringer av forbruksbehov på grunnlag av forbrukernes oppfatninger om hva et akseptabelt forbruk inneholder. Dessuten siden Referansebudsjettet er den eneste systematiske og faglig begrunnede sjablong for forbruksutgifter, er dette trolig det beste datagrunnlaget som finnes per i dag for denne type beregninger.

Beregning av barnebidraget med grunnlag i Referansebudsjettet bidrar til at de fleste alminnelige forbruksbehov til barn dekkes

Det er imidlertid ett viktig forbehold til denne konklusjonen. Referansebudsjettet er et husholdningsbudsjett og det er åpenbare utfordringer knyttet til å isolere kostnader ved å ha barn. Referansebudsjettets skille mellom individ- og husholdsspesifikke forbruksområder, samt innføring av stordriftseffekt, gjør det vanskelig å estimere kostnader ved hvert enkelt barn. For de individspesifikke forbruksområdene er det forholdsvis uproblematisk å bergene kostnadene for barn i ulike aldersgrupper. Dette gjelder for ett barn. Når det er flere barn i husholdet, beregnes det en stordriftseffekt, dvs. det skjer en reduksjon i det individuelle forbruket på 20 prosent når det kommer flere barn inn i husholdet. Dette er en prosess på husholdsnivå. Beregningen av denne effekten, både størrelsen og i forhold til antall personer i husholdet, er per nå uavklart¹⁵ i Referansebudsjettet og beregnes heller ikke i barnebidraget. Gitt usikkerheten er det ikke urimelig å utelate stordriftseffekten i barnebidraget, men dette vil sannsynligvis overestimere kostnader i hushold med flere barn.

Innen de husholdsspesifikke forbruksområdene er det vanskeligere å identifisere de typiske barnekostnadene. Det ligger en forutsetning her at kostnadsøkningen er knyttet

¹⁵ Med dette menes at det er et arbeid i gang med å vurdere stordriftseffekten i Referansebudsjettet. Endelig beslutning vil bli tatt ved publisering av 2020 budsjettet.

til antall personer, uavhengig av disse personenes alder. Det vil si at f.eks. en 5-åring vektes likt som en voksen person. Denne forutsetningen er problematisk, og kan ikke løses på en tilfredsstillende måte slik budsjettet er konstruert per i dag. I mange europeiske land er dette problemet løst ved å konstruere forbruksutgifter for en rekke spesifikke typehushold (f.eks. enslige forsørgere eller par med barn i konkrete aldersgrupper). Den generiske formen til Referansebudsjettet gir ikke rom for denne type beregninger og vil således risikere å estimere urealistiske kostnader knyttet til barn. Selv om beløpene det her er snakk om er små, er dette viktige prinsipielle svakheter ved Referansebudsjettet og følgelig også i barnebidragssjablongen.

Referansebudsjettet illustrerer kostnader ved å opprettholde et rimelig forbruksnivå. Med et rimelig forbruksnivå menes et forbruk som kan godtas av folk flest. Forbruket er akseptabelt i den forstand at de fleste nordmenn kan leve på dette nivået uten å skille seg for mye ut. En utfordring er likevel at utgifter som feiringer, bursdager og gaver, utstyrskrevenne fritidsaktiviteter, å spise ute/gå på restaurant og ferier ikke er inkludert i Referansebudsjettet. Det skyldes at kostnadene for slikt forbruk varierer mye. Det er likevel verdt å merke seg at slikt forbruk er knyttet til barn og unges behov som dermed ikke ivaretas av barnebidraget. Vår anbefaling er å utvikle et referansebudsjett som særlig tar vare på barn og unges aldersspesifikke behov for bursdagsfeiring og andre feiringer samt å utvikle et budsjett som tillater enkel utespising for barn, unge og foreldrene deres.

Barnebidraget bør inkludere utgifter til feiringer som for eksempel barnebursdager og enkel utespising for å ivareta barn og unges behov

Majoriteten av barn i Norge deltar i organiserte fritidsaktiviteter. Det er behov for mer forskning på kostnader forbundet med deltagelse. Deltagelse i fritidsaktiviteter er forbundet med betydelig jevnaldrende-effekt både i forhold typen aktivitet og mengden aktiviteter, og vil dessuten avhenge av lokale tilbud til barn og unge. Det er vanskelig å se for seg hvordan det offentlige kan ivareta variasjon i deltagelse fra sted til sted. I den forbindelse kan det offentliges satsing på unges deltagelse i fritidsaktiviteter rettes mot barn fi enslig forsørgerhusholdninger. Det er likevel et behov for å oppdatere Referansebudsjettets beregninger av kostnader forbundet med fritidsaktiviteter knyttet til merkostnader til stevner, cuper, samlinger og reiser, og å se på utstyrspakker for ulike aktiviteter.

Å reise på ferie er for de fleste en del av en vanlig oppvekst. I den forbindelse er det verdt ta med i betraktningen at en av fem enslige foreldre ikke har råd til å betale for en ukes ferie. Et forslag kunne riktignok være å inkludere et rimelig forbruksnivå for feriereiser i Referansebudsjettet. Imidlertid er det vanskelig å se hvordan det offentlige barnebidraget skal bidra til å dekke utgifter til feriereiser. I den forbindelse bør det understrekes at hovedinntrykket fra fokusgruppediskusjonene var at det er andre utgifter, og da særlig boutgifter som bidrar til økonomiske utfordringer for enslige forsørgere, og som gjør store utgifter slik som feriereiser vanskelig å få til (se også en oversikt over en sammenligning av levekårsutfordringer til enslige forsørger og par med barn i appendiks).

Denne undersøkelsen har pekt på at dersom vi sammenligner referansebudsjettes beregninger av utgifter til mat og drikke, klær og sko, personlig pleie, fritid og media med empirisk forbruk, har enslige forsørgere betydelige utfordringer med å dekke barns forbruksbehov sammenlignet med par. Undersøkelsen har avdekket at dette gjelder enslige forsørgere med en vanlig lønnsinntekt og at det skyldes høye boligutgifter.

Dette notatet har ikke gjennomført en systematisk analyse av utgifter til bolig, og oppfordrer derfor til en gjennomgang av boligkostnadsberegningen, geografiske prisforskjeller og vektingen av stordriftsfordeler. I den forbindelse er det verdt å påpeke at det kan være aldersspesifikke utfordringer ved boligens størrelse.

Det er behov for en systematisk gjennomgang av hvilken betydning boligutgifter har for barn og unges forbruksbehov

Litteratur

- Austgulen, M., and E. Borgeraas. (2018). *Review of the Norwegian Reference Budget. In Light of Similar Initiatives across Europe*. Oslo: Consumption Research Norway.
- Bonke, J. og Browning, M. (2011). "Spending on Children: Direct Survey Evidence." *The Economic Journal*, 121 (554): 123–143. <https://doi.org/10.1111/j.1468-0297.2011.02444.x>.
- Bonke, J. og Browning, M. (2009). The Distribution of Financial Well-Being and Income within the Household. *Review of Economics of the Household*, 7(1): 31–42. <https://doi.org/10.1007/s11150-008-9044-3>.
- Borgeraas, E. (1992). *Barnefamiliers Økonomiske Levekår - En Kvalitativ Studie*. København: Nord 1992:44.
- Borgeraas, E. (1987) *Et Standardbudsjett for Forbruksutgifter*. SFFO Rapport Nr. 101. Lysaker: SIFO.
- Borgeraas, E. og Bakkeli, N. Z. (2018). *Forbrukstilpasninger i Barnerike Familier: En Empirisk Analyse Av Stordriftseffekter i Barnefamilier*. Oppdragsrapport nr. 16 - 2018. Forbruksforskningsinstituttet SIFO.
- Bradshaw, J., Middelton, S., Davis, A., Oldfield, N., Smith, N., Cusworth, L. og Williams, J. (2008). *A Minimum Income Standard for Britain. What People Think*. York: Joseph Rowntree Foundation.
- Browning, M. (1992) Children and Household Economic Behavior. *Journal of Economic Literature*: 1434–75.
- Browning, M., og Ejrnæs, M. (2011) Consumption and Children. *Review of Economics and Statistics*, 91(1): 93–111.
- Brusdal, R. og Frønes, I. (2008). *Små keisere: barn og forbruk i verdens rikeste land*. Oslo: Gyldendal Akademisk forlag.
- Bugge, A. B. og Lavik, R. K. (2007). Å spise ute. Hvem, hva, hvor, hvordan, hvorfor og når. SIFO Rapport. ISBN: 978-82-7063-418-7.
- Cooter, Robert & Peter Rappoport. Were the Ordinalists Wrong About Welfare Economics?, *Journal of Economic Literature* XXII, no. June (1984): 507–30.
- Davis, E. Philip, and Sanchez-Martinez, M. (2014). *A Review of the Economic Theories of Poverty*. Discussion Paper No. 435. London: National institute of economic and social research.
- Denstadli, J. M., Thune-Larsen, H. og Dybedal, P. (2014). *Reisevaner på fly 2013*. [Lesedato: 17.12.2019]. Url: <https://www.toi.no/getfile.php?mmfileid=36898>.
- Doyal, L., and I. Gough. (1991). *A Theory of Human Needs*. New York: The Guilford Press.
- Fernqvist, S. (2013). Joining in on different terms—dealing with poverty in school and among 'Peers'. *Young*, 21(2), 155-171.
- Fløtten, T. (2019). 7. Poor, but Included? In Children's Rights in Norway (pp. 222-245).
- Goedemé, T., B. Storms, T. Penne, and K. Van den Bosch. (2015). *Pilot Project for the Development of a Common Methodology on Reference Budgets in Europe. - Final Report of the Pilot Project*. Brussels: European Commission.
- Halkier, B. (2010). *Fokusgrupper*. Oslo: Gyldendal Forlag.
- Holmøy, A., and M. Lillegård. 2014. *Forbruksundersøkelsen 2012. Dokumentasjonsrapport*. Notater 2014/7. Oslo: Statistisk sentralbyrå.

- Idrettsforbundet (2019). Kronikk: Prisen for en meningsfull fritid. [Lesedato: 17.12.2019]. Url: <https://www.idrettsforbundet.no/idrettskretser/trondelag-idrettskrets/nyheter/kronikkprisen-for-en-meningsfull-fritid/>.
- Kitzinger, J (1994). The Methodology of Focus Groups. The Importance of Interactions Between Research Participants. *Sociology of Illness and Health*, 16(1), 103-121.
- Lazear, E.P. og Michael, R.T. (1988). *Allocation of Income Within the Household*. University of Chicago Press.
- Morgan, D. L. (1997). *Focus groups as qualitative research*. London: Sage.
- Normann, T. M. (2017). Hvordan måle boutgiftsbelastning? En diskusjon av forholdet mellom inntekter og utgifter til bolig. Oslo/Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå. [Lesedato: 18.12.2019]. Url: <https://www.ssb.no/bygg-bolig-og-eiendom/artikler-og-publikasjoner/attachment/291690?ts=159b1b0eb98>.
- Pettersen, O. M., & Sletten, M. A. (2018). Å ha lite der de fleste har mye. Tidsskrift for ungdomsforskning, 18(2), 139-170.
- Samdal, O., Mathisen, F. K. S., Torsheim, T., Diseth, Å. R., Fismen, A. S., Larsen, T. M. B., ... & Årdal, E. (2016). *Helse og trivsel blant barn og unge*. Resultater fra den landsrepresentative spørreundersøkelsen «Helsevaner blant skoleelever. En WHO-undersøkelse i flere land».
- Sen, A. (1985). *Commodities and Capabilities*. Oxford: Oxford University Press, 1985.
- Sen, A. (2009). *The Idea of Justice*. London: Allen Lane, 2009.
- Storms, B., T. Goedemé, K. Van den Bosch, and Devuyst. K. (2013). Toward a Common Framework for Developing Cross-Nationally Comparable Reference Budgets in Europe. *ImProvE Methodological Paper* 13(2).
- Skuland, S. E. (2020, kommer). Matfattigdom i Norge: En studie av hvordan ungdom og foreldrene deres håndterer mat og måltider med knappe midler. Forskningsrapport. Oslo: Forbruksforskningsinstituttet SIFO ved OsloMet.
- Skuland S. E. (2017).
- Statistisk sentralbyrå (2019a). Inntekts- og formuesstatistikk for husholdninger. Tabell: 12599: Personer i husholdninger med lavinntekt, etter gruppe, populasjon, statistikkvariabel og år. [Lesedato: 19.12.2019]. Url: <https://www.ssb.no/statbank/table/12599/tableViewLayout1/>.
- Statistisk sentralbyrå (2019b). Fattigdomsproblemer, levekårsundersøkelsen. [lesedato: 19. desember] Url: <https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/statistikker/fattigdom/aar>.
- Statistisk sentralbyrå (2019c). Norsk mediebarometer. Tabell 11555: Bruk av digitale spill, etter befolkningsgruppe, statistikkvariabel og år. [Lesedato: 17.12.2019] Url: <https://www.ssb.no/statbank/table/11555/tableViewLayout1/>.
- Statistisk sentralbyrå (2019d). Reiseundersøkelsen. Tabell: 12631: Andel av befolkningen (mellom 16 og 79 år) på ferie(prosent), etter feriemål, statistikkvariabel og år. [lesedato:18.12.2019].Url: <https://www.ssb.no/statbank/table/12631/tableViewLayout1/>.
- Statistisk sentralbyrå (2019e). Boforhold, levekårsundersøkelsen. Tabell: 09776: Husholdninger, etter boligøkonomi, husholdningstype, statistikkvariabel og år. [Lesedato:19.12.2019]. Url: <https://www.ssb.no/statbank/table/09776/tableViewLayout1/>.
- Statistisk sentralbyrå (2019f). Leiemarkedsundersøkelsen. Tabell: 09895:

- Gjennomsnittlig leie per kvm (kr), etter prissone, antall rom, statistikkvariabel og år. [Lesedato: 19.12.2019]. Url: <https://www.ssb.no/statbank/table/09895/tableViewLayout1/>.
- Statistisk sentralbyrå (2019g). Familier og husholdninger. [lesedato: 17.12.2010]. Url: <https://www.ssb.no/befolkning/statistikker/familie>
- Thorød, A. B. (2012). Er det for dyrt? Om barns deltakelse og valg av organiserte fritidsaktiviteter når familiens økonomi er svak.
- UngData (2019) Organisert fritid. [Lesedato: 15.12.2019]. Url: <http://www.ungdata.no/Organiserte-fritidsaktiviteter/Organisert-fritid>.
- Zelizer, V. (2002). Kids and commerce. *Childhood*, 9(4), 375-396.

Vedlegg

INTERVJUGUIDE ENSLIGE FORSØRGERE

Velkommen! Kort presentasjon av oss.

Informasjon om prosjektet, anonymitet, frivillig deltagelse. Innhente samtykke.

Generelt	Hva er det som er de største utgiftene til barnet/barna Hva er tyngst? Prioriteringer? Dobbelt utstyr?	Ulike utgifter Seg selv versus barna
	Hva er de største endringen i forhold til forbruk før og etter samlivsbrudd?	
	Barnevakt	
Mat	Matpakker Spise ute	
Klær	Forventninger fra barnehage/SFO – Pentøy Barnets egne ønsker Slitasje	
Personlig pleie	Hva er det som koster mest? Særskilte tilfeller?	- Eksem
Møbler/utstyr	Hva slags type kostnader her? Slitasje? Hva skjer dersom barnevogna knekker sammen?	
Fritid og fritidsutstyr	Hva er det generelle behovet? Hva tenker dere om forventninger til deltagelse på fritidsaktiviteter? Er det snakk om utstyrspress i barnehagen/skolen? Hva må et barn ha i dagens Norge?	Leker, akebrett, ski, sykkel

Mediebruk	Når er det forventet at barn skal ha mobil, nettbrett, pc og spill? Hva er diskusjonene her? Hva er forventninger fra skole/venner?	
Bursdag og andre type feiringer	Hva slags type forventninger er det til at barnet har / deltar i barnebursdag (hjemme, lekeland, annet). Hva slags type gaver? Pris? Er det noen snakke om det blant foreldrene? Hva med Halloween, karneval på skolen, andre type barneselskap Jul, 17 mai, påske?	Gjør det krav på ekstrautgifter?
Ferie	Hva slags type forventninger er det til at barn på deres alder skal reise på ferie (type)? Hva slags type ferier «må til» for at vi snakker om en god barndom?	
Generelt	Hva er egentlig den gode barndommen? Betydningen forbruk/penger har	minimum nøkternt maks
Barnebidrag	Hva er de typiske diskusjonene/forhandlingen om kostnader mellom mor og far? (Facebook, Alenemamma, mellom venner)	
	Hvordan løses dette?	
	Helt ærlig, dekker barnebidraget kostnadene det er å ha barn? - Minstebidrag?	
	Hva synes dere om at ... ikke er med i beregningen av barnebidraget?	-spise ute -bursdagsfeiringer og gaver -utstyrskrevede fritid -ferie

Annet	Er det noe dere vil legge til som jeg ikke har spurt om?	
-------	--	--

INTERVJUGUIDE UNGDOM

MIN	TEMA	SPØRSMÅL	UNDERPUNKTER
5	Informasjon	Bakgrunn for prosjektet Anonymitet Forklare hva et fokusgruppeintervju er? Forklare hva forbruk er? Hva er nødvendig forbruk?	Samle inn samtykkeskjema
10	UNGDOMSMILJØ	Sett at familien ville flytte hit, og ville jeg snakke med dere om hvordan det er å være ungdom her fordi jeg hadde en sønn eller datter på samme alder som dere, hva ville dere har fortalt meg?	<ul style="list-style-type: none"> • Fritidsaktiviteter • Ungdomsklubb • Skole • Vennegjenger • Likheter og forskjeller
5		Nå kommer jeg til å spørre dere om ulike typer forbruk sånn som mat og klær og mobiltelefoner... Det jeg vil at dere skal gjøre er å svare på hva dere mener: <ol style="list-style-type: none"> 1. alle ungdommer vil ha, men bare noen få heldige har 2. hva de fleste har på deres alder og som dere tror det ville være vanskelige å ikke ha 3. hva man fint kan greie seg uten 	
5	LOMMEPENGER	Er det vanlig, hvilken ordning (fast/når man trenger) hva er mye, hva er lite?	
10	MAT	La oss begynne med mat...	
		Er det vanlig å spise middag hos hverandre? Kan man greie seg uten?	
		Hva med å spise ute på restaurant sammen med familien? Hvor vanlig er det? Hvor ofte, tror dere?	
		Hva med sammen med venner? Noen få, vanlig, greie seg uten?	<ul style="list-style-type: none"> • Lommepenger?
		Hva med matpakka? Er det vanlig å ha med sånn...	<ul style="list-style-type: none"> • standard brødsriver med pålegg • middagsrester • skolekantine
		Hva tror dere er normal for ungdom i forhold til variasjon av mat hjemme? Eller ville det være greit å ha noen få variasjoner?	<ul style="list-style-type: none"> • pålegg • frukt og grønnsaker • yoghurt • frokostblandinger

MIN	TEMA	SPØRSMÅL	UNDERPUNKTER
			<ul style="list-style-type: none"> • Drikke: Juice, melk, biola etc. • Middagsmat
15	KLÆR	<p>La oss snakke om klær... Jeg vil jo anta at dere som alle andre ungdom har opplevd å ha vokst fra sko og klær...</p> <p>Så først lurer jeg på om det er vanlig å arve klær og sko fra eldre søsken eller noen andre? Er det vanlig, greit? Kommer det an på hvilke type klær?</p> <p>Så lurer jeg på om det er lov til å ha på seg hva som helst når man for eksempel treffer venner eller er på skolen? Kan man gå i pysj? Når skiller man seg ut på en negative måte, når skiller man seg ut på en positive måte?</p> <p>Er dette med klær noe som ungdom gjerne ønsker seg... og maser om hjemme?</p> <p>Kan vi ta en runde rundt bordet på hva slag klær som er viktig å ha for ungdom?</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Jakker (vinter) • Bukser, jeans • Gensere, cardigan • Penklær • Sko (vinter, sommer) • Sportsklær/fritidsklær? • Merker? • Ungdomskolen? • Andre steder? • I Oslo? • Pris
5	PERSONLIG PLEIE	Er det vanlig at ungdom på deres alder har egne... kan man greie seg uten?	<ul style="list-style-type: none"> • Sjampo • Deo • Parfyme • Hårspray/voks etc • Sminke
5	BOLIG	Vi har snakket om dette med å ha venner på middagsbesøk, men hva med overnatting? Er det vanlig å ha overnattingsbesøk?	Hva med ekstra sengeplass? Eget rom? Kjellerstue? Egen TV?
15	LEK OG FRITID	Vi snakket jo litt om hva ungdom her dere bor driver med utover å gå på skolen....	<ul style="list-style-type: none"> • En eller to eller tre fritidsaktiviteter? • Pris?

MIN	TEMA	SPØRSMÅL	UNDERPUNKTER
		Så først lurte jeg på om det er vanlig å være med på en fritidsaktivitet og hva som ungdom her typisk driver med? Hva er vanlig? Er det greit å ikke være med på fritidsaktiviteter?	<ul style="list-style-type: none"> • Utstyr • Pris?
		Hva med andre type ting man gjør på fritiden? Hvor vanlig, hvor ofte, kan man greie seg uten?	<ul style="list-style-type: none"> • Kino • Konserter • Museum • Bibliotek • Shopping? • Tusenfryd, Dyreparken
10	TEKNOLOGI OG DIGITALE MEDIER	Så er skal vi snakke om mobiltelefon, nettbrett, spill og pc'er... Er det vanlig å ha... (egen, hjemme, skolens). Spørre om priser... Er det greit å ikke ha? Ville man skille seg ut på en negativ eller positiv måte, hvis man har/ikke har?	<ul style="list-style-type: none"> • Smarttelefon • Nettbrett • PC • Trådløst nett hjemme • Strømmetjenester (Netflix, HBO, Amazon Prime, Spotify, flere) • Playstation • Nye spill (ofte, priser)
10	FRITIDSUTSTYR	Så lurer jeg på dette med fritidsutstyr. Hva er vanlig å ha? Hva koster det? Så lurer jeg på, sett at en på deres alder spilte piano, men så hadde ikke familien en ordentlig piano hjemme bare et litt billig keyboard. Så spurte hun eller han om foreldrene kunne kjøpe et ordentlig piano. Spørsmålet mitt hva dere synes er en grei pris for utstyr til fritidsaktivitet Piano til 2000, 5000, 10000, 20000, mer?	<ul style="list-style-type: none"> • Sykkel • Langrennsski • Slalåmski • Snowboard • Skøyter • Akebrett • Trampoline • Annet?
5	FERIE	Så lurer jeg litt på feriereiser og hva dere mener at er vanlig?	<ul style="list-style-type: none"> • utlandet hver sommer • annenhver sommer? • Syden?

MIN	TEMA	SPØRSMÅL	UNDERPUNKTER
			<ul style="list-style-type: none"> • Thailand? • USA?
10	FEIRINGER	<p>Så lurer jeg litt på bursdagsselskap? Opp igjennom barneskolen, har det vært vanlig å ha bursdagsselskap med venner/klassekamerater?</p> <p>Hva med bursdagsgaver? Hva er det som er vanlig å gi? Pris?</p> <p>12-13-åringer: Nå er det jo ikke lenge siden det var Halloween?</p> <p>14-15 åringer: Konfirmasjon – hva er vanlig</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Hver bursdag? • Hjemme hos? • Lekeland, kino, annet? • Kostyme, godteri, pynt? • Bunad • selskap • gaver
5	MENING	<p>Det er mange ungdom som bor med bare en forelder. Også lurer jeg på om hva dere syns om det i forhold til forbruk som vi har snakket om?</p> <p>Syns dere ungdom som bor med bare den ene forelderen skal ha mindre penger til å...</p> <p>Sett at det var deg selv...</p>	<ul style="list-style-type: none"> • feire bursdag • kjøpe bursdagsgaver • spise ut på restaurant • delta på fritidsaktiviteter som krever dyrt utstyr
5	ANNET	Er det noe forbruk dere mener at jeg har glemt å snakke om?	
		Takke for intervjuet	

Barneknostnader

Om prosjektet

Prosjektet, Barneknostnader, har som mål å få kunnskap om hva ungdom mener er nødvendig å ha og hvor mye det koster. Vi har god oversikt over hvor mye penger foreldre bruker på mat, klær, hjem og transport, men vi vet lite om hva ungdom selv mener er viktig forbruk. Vi ønsker derfor å snakke med ungdom i alderen 12-15 år om forbruk.

Fokusgruppeintervju

Vi ønsker derfor å invitere deg til å være med på et fokusgruppeintervju. Fokusgruppeintervju er en god metode for å finne ut av hva folk syns om en sak. Det består av en forsker som stiller spørsmål og 6-8 deltakere som skal diskutere sammen.

Du trenger ikke å fortelle om deg selv, isteden ønsker vi at du og de andre snakker om hva forbruk betyr for ungdom generelt.

Vi tar opp diskusjonen på en digital opptaker. Opptaket skrives ut og analyseres. Deretter skriver vi en rapport hvor vi oppsummerer hva ungdom mener om forbruk.

Fokusgruppeintervjuet tar 2 timer. Alle som deltar for et Universalgavekort på 500 kr.

Min deltagelse

Det er frivillig å delta. Det er lov til å trekke seg før, under og etter fokusgruppeintervjuet. Du trenger ikke oppgi noen grunn for å trekke deg.

Alle som deltar vil være anonyme. Det betyr at det du sier ikke vil knyttes til personlig informasjon om deg (navnet ditt, hvor du bor, hvilken skole du går på etc.). Etter at prosjektet er ferdig Opptaket fra fokusgruppe vil bli slettet og utskriften vil anonymiseres, som betyr at vi sletter all informasjon som kan identifisere fokusgruppedeltakerne.

Hvem er forskerne?

Det er tre sosiologer som jobber på OsloMet som er med i prosjektet:

- Silje Elisabeth Skuland leder prosjektet
- Nan Zou Bakkeli skal beregne hvor mye penger foreldre bruker på barn og ungdom
- Elling Borgeraas skal undersøke hva tidligere forskning har funnet ut.

Samtykke

1. Silje Elisabeth Skuland har fortalt meg om forskningsprosjektet, og hva som skjer under fokusgruppeintervjuet av meg.
2. Hun har fortalt meg at opptaket som gjøres av fokusgruppeintervjuet som jeg er med på, skal oppbevares oppbevares i passord-beskyttet pc på låst kontor og slettes når prosjektet er ferdig.
3. Hun har fortalt meg at opptaket av fokusgruppeintervjuet skrives ut og anonymiseres, som betyr alt jeg (og de andre fokusgruppe deltagerne) sier som kan identifiseres meg (navnet mitt, navn på skolen, stedet jeg bor osv.) slettes eller gjøres ukjennelig.
4. At den anonymiserte utskriften av fokusgruppeintervjuet av jeg oppbevares i passord-beskyttet pc på låst kontor. Og at det kan arkiveres for senere bruk.
5. At prosjektet er ferdig 1 februar 2020.
6. At jeg vil være anonym, slik at alt jeg sier som kan identifiseres meg (navnet mitt, navn på skolen, stedet jeg bor osv.) slettes eller gjøres ukjennelig.
7. At utskriften av intervjuet av meg deles med de to andre forskerne i prosjektet etter at Silje Elisabeth Skuland har sørget for å skjule min (og andres) identitet.
8. At jeg deltar helt frivillig i forskningsprosjektet og at kan trekke meg når som helst, også etter at vi er ferdig med fokusgruppeintervjuet helt uten å oppgi noen grunn.

Jeg samtykker til min deltagelse i fokusgruppeintervjuet for prosjektet, Barnekostnader.

(dato)

(signatur)

For foreldre:

Jeg samtykker til at mitt barn deltar i fokusgruppeintervjuet for prosjektet, Barnekostnader.

(dato)

(signatur)

Det er viktig at du og foreldrene dine beholder en kopi av dokumentet selv så dere kan kontakte oss.

Kontaktperson: Silje Elisabeth Skuland
Mobil: 90507106
E-post: silje.e.Skuland@oslomet.no
Sentralbord: 67 23 50 00

Barnekostnader: En systematisk vurdering av barns kostnader for beregning av barnebidrag

Barnekostnader er et forskningsprosjekt som er finansiert av Barnelovutvalget til Barne- og familiedepartementet. Utvalget skal gjennomgå barneloven og barns rettigheter, og etterspør en vurdering av beregningsgrunnlaget barnebidrag.

Forbruksforskningsinstituttet SIFO ved OsloMet er dermed i gang med å vurdere forbruksutgiftene som ligger til grunn for bidragsberegningen. For å gjøre våre vurderinger så robuste som mulig, ønsker vi tilbakemeldinger fra ungdom i alderen 12-15 år om hva slag forbruk de oppfatter som nødvendig for å leve gode ungdomsliv. Vi vil derfor invitere barnet ditt til å delta i et fokusgruppeintervju sammen med andre på samme alder.

Fokusgruppeintervju er et gruppeintervju hvor deltagerne blir bedt om å diskutere forbruk med hverandre. Hensikten vår er å få ungdoms stemme inn i vurdering av barnebidraget. Vi kommer ikke til å stille barnet spørsmål om husholdningsøkonomi, men isteden vil vi diskutere ulike typer forbruk (mat, klær, digital teknologi, fritidssysler og utstyr, ferier) og spørre unge om hva som de mener er vanlig eller de kan greie seg uten. Dersom det er ønskelig, deles gjerne intervjuguiden ut i forkant av fokusgruppeintervjuet. Fokusgruppeintervjuet tar 2 timer. Alle som deltar for et Universalgavekort på 500 kr.

Det er frivillig å delta på fokusgruppeintervjuet og det er lov å trekke seg før, under og etter fokusgruppeintervjuet er gjennomført uten at å oppgi noen årsak for det. Foreldre må samtykke til barnets deltakelse og barnet skal selv samtykke.

Forskningsprosjektet er meldt til Norsk senter for forskningsdata, som bistår forskere i spørsmål om personvern og etiske hensyn. Barnet ditt vil være anonym i alle stadier i forskningsprosjektet. Det betyr at det han eller hun sier under fokusgruppeintervjuet ikke vil bli knyttet til navn eller annen identifiserende informasjon.

Fokusgruppeintervjuet tas opp på bånd, transkriberes og anonymiseres. Opptak og utskrift av intervjuet vil oppbevares i en passord-beskyttet fil lagret på en ekstern harddisk som oppbevares innlåst og utilgjengelig for andre. Når forskningsprosjektet er ferdigstilt (1. februar 2020) slettes opptaket av fokusgruppeintervjuet. Prosjektet Barnekostnader skal munne ut rapporter og vitenskapelig artikler. Etersom barnelovutvalget skal legge fram forslag til en ny og moderne barnelov 1. september 2020, vil resultatene fra prosjektet offentlig publiseres før forslaget er ferdigstilt.

Prosjektet gjennomføres av Forbruksforskningsinstituttet SIFO ved OsloMet. Det er Silje Elisabeth Skuland som er prosjektleder for forskningsprosjektet. Kontaktinformasjon mob. 90 507 106, e-post: siljs@oslomet.no. I tillegg til Silje, jobber Nan Zou Bakkeli og Elling Borgeraas i prosjektet.

Du og barnet ditt blir bedt om å skrive under på en samtykkeerklæring. Samtykke deres gir prosjektleder lov til å behandle personopplysningene deres. I tillegg samles det inn telefonnummer til foreldre for å avtale tid og sted for fokusgruppeintervjuet. Utover dette samles det ikke inn personopplysninger om dere. Samtykkeerklæringen og telefonnummer vil oppbevares i et låst arkivskap på et låst kontor og holdes adskilt fra opptaket og utskriften av fokusgruppe intervjuet. Personopplysninger som eventuelt blir omtalt i fokusgruppeintervjuet anonymiseres (slettes eller gjøre ugjenkjenkelig). Dere har rett til å be om innsyn i datamaterialet som identifiserer dere å har rett til å rette, slette og få en kopi (dataportabilitet), samt rett til å klage til Datatilsynet.

På oppdrag fra OsloMet har NSD – Norsk senter for forskningsdata AS vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Barnekostnader: En systematisk vurdering av barns kostnader for beregning av barnebidrag

Om prosjektet

Barnekostnader er et forskningsprosjekt som er finansiert av Barnelovutvalget til Barne- og familiedepartementet. Utvalget skal gjennomgå barneloven og barns rettigheter, og etterspør en vurdering av beregningsgrunnlaget barnebidrag.

Forbruksforskningsinstituttet SIFO ved OsloMet er dermed i gang med å vurdere forbruksutgiftene som ligger til grunn for bidragsberegningen.

For å gjøre våre vurderinger så robuste som mulig, ønsker vi tilbakemeldinger fra enslige forsørgere med barn i alderen 0-5 år og 6 til 10 år. Vi ønsker primært kommentarer på hva barn i de to ulike aldersgruppene koster, ut fra gjeldene forventninger i samfunnet.

Vi vil derfor invitere deg til å delta i et fokusgruppeintervju sammen med andre enslige foreldre for å diskutere hva det koster å ha barn.

Prosjektet Barnekostnader skal munne ut rapporter og vitenskapelig artikler. Ettersom barnelovutvalget skal legge fram forslag til en ny og moderne barnelov 1. september 2020, vil resultatene fra prosjektet ikke publiseres før forslaget er ferdigstilt.

Fokusgruppeintervju er et gruppeintervju hvor deltagerne blir bedt om å diskutere utgifter til barn med andre. Hensikten vår er å få et bedre grunnlag for å vurdere beregningsgrunnlaget for barnebidraget. Det er ikke nødvendig å snakke om sin egen økonomi eller livssituasjon under fokusgruppeintervjuet. I stedet ønsker vi tilbakemeldinger og kommentarer på referansebudsjettets utgifter til barn.

<https://www.oslomet.no/om/sifo/referansebudsjettet>

Informasjon til fokusgruppedeltagere

Det er frivillig å delta på fokusgruppeintervjuet og det er lov å trekke seg før, under og etter fokusgruppeintervjuet er gjennomført uten at du trenger å oppgi noen årsak for det.

Fokusgruppeintervjuet tas opp på bånd, transkriberes og anonymiseres. Opptak og utskrift av intervjuet vil oppbevares i en passord-beskyttet fil lagret på en ekstern harddisk som oppbevares innlåst og utilgjengelig for andre. Når forskningsprosjektet er ferdigstilt (1. februar 2020) slettes opptaket av fokusgruppeintervjuet. Du blir bedt om å skrive under på en samtykkeerklæring. Samtykke ditt gir prosjektleder lov til å behandle personopplysninger om deg. I tillegg samles det inn telefonnummer for å avtale tid og sted for fokusgruppeintervjuet. Utover dette samles det ikke inn personopplysninger om deg. Samtykkeerklæringen og telefonnummer vil oppbevares i et låst arkivskap på et låst kontor og holdes adskilt fra opptaket og utskriften av fokusgruppe intervjuet. Personopplysninger som eventuelt blir omtalt i fokusgruppeintervjuet anonymiseres (slettes eller gjøre ugjenkjenkelig).

Dere har rett til å be om innsyn i datamaterialet som identifiserer dere å har rett til å rette, slette og få en kopi (dataportabilitet), samt rett til å klage til Datatilsynet.

Alle personlig opplysninger vil slettes når prosjektet ferdigstilles 1 februar 2020.

På oppdrag fra OsloMet har NSD – Norsk senter for forskningsdata AS vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Fokusgruppeintervjuet tar 2 timer. Alle som deltar for et Universalgavekort på 500 kr.

Prosjektet gjennomføres av Forbruksforskningsinstituttet SIFO ved OsloMet.

Det er Silje Elisabet Skuland som er prosjektleder for forskningsprosjektet,

Kontaktinformasjon: mob. 90 507 106 , e-post: siljs@oslomet.no.

I tillegg til Silje, jobber Nan Zou Bakkeli og Elling Borgeraas i prosjektet.

Samtykke

1. Silje Elisabeth Skuland har fortalt meg om forskningsprosjektet, og hva som skjer under fokusgruppeintervjuet av meg.
2. Hun har fortalt meg at opptaket som gjøres av fokusgruppeintervjuet som jeg er med på, skal oppbevares oppbevares i passord-beskyttet pc på låst kontor og slettes når prosjektet er ferdig.
3. Hun har fortalt meg at opptaket av fokusgruppeintervjuet skrives ut og anonymiseres, som betyr alt jeg (og de andre fokusgruppe deltagerne) sier som kan identifiseres meg (navnet mitt, stedet jeg bor osv.) slettes eller gjøres ukjennelig.
4. At den anonymiserte utskriften av fokusgruppeintervjuet av jeg oppbevares i passord-beskyttet ekstern harddisk på låst kontor. Og at det kan arkiveres for senere bruk.
5. At prosjektet er ferdig 1 februar 2020.
6. At jeg vil være anonym, slik at alt jeg sier som kan identifiseres meg (navnet mitt, navn på skolen, stedet jeg bor osv.) slettes eller gjøres ukjennelig.
7. At utskriften av intervjuet av meg deles med de to andre forskerne i prosjektet etter at Silje Elisabeth Skuland har sørget for å skjule min (og andres) identitet.
8. At jeg deltar helt frivillig i forskningsprosjektet og at kan trekke meg når som helst, også etter at vi er ferdig med fokusgruppeintervjuet helt uten å oppgi noen grunn.

Jeg samtykker til min deltagelse i fokusgruppeintervjuet for prosjektet, Barnekostnader.

(dato)

(signatur)

Det er viktig at du beholder en kopi av dokumentet selv så dere kan kontakte oss.

Kontaktperson: Silje Elisabeth Skuland
Mobil: 90507106
E-post: silje.e.Skuland@oslomet.no
Sentralbord: 67 23 50 00

Forbruksforskningsinstituttet SIFO ved OsloMet – storbyuniversitetet har et spesielt ansvar for å bidra til kunnskapsgrunnlaget for forbrukerpolitikken i Norge og skal utvikle ny kunnskap om forbruk, forbrukerpolitikk og forbrukernes stilling og rolle i samfunnet.

SIFOs kjerneområder er:

- Bærekraftig forbruk
- Digital hverdag
- Mat og klær
- Markedsbasert velferd